

ՅՄԻՆԵ ՕՎԺԱԼ

ԽԵԲԵՐՈՒՄԱ ՔՕՐԺԻՅԵ
ՐԱՏԻՆՎԻՏԱՆԺՆԵ

ԵՐԵՎԱՆ 1959

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՌ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԿԱԴԵՄԻԱ

ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

ԱՄԻՆԵ ԱՎԴԱԼ

ՔՐԴԵՐԵՆԻ ՈՒՂՂԱԳՐԱԿԱՆ

Բ Ա Ռ Ա Ր Ա Ն

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՌ ԳԱ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ

ԵՐԵՎԱՆ 1958

АКАДЕМИА ԾԼՄԻ ԻԱ Բ՚ՏՏ ԹՐՄՈՒՆԻԵ
ԻՆՏԻԹՄԿՏԱ ԿԱՐԻԳԵ

ԹՄԻՆԵ ԹՎԸԱԼ

ԽԹԲԹՐՆԱՄԱ Կ՛ՕՐԸԻԻԹ
Բ՛ԱՏԻՆՎԻՏԱՆԸՆԵ

ՆԹՏԻՐԹԱ ԱԿԱԸԸՄԻԱ ԾԼՄԱ, ԻԱ Բ՚ՏՏ ԹՐՄ.
ԵՐԵՎԱՆ 1958

Те нәшркърын бѣ җрара шевра редактори нәширәте,
йа Академия җлма Р'СС Әрмәние

АМИНЕ АВДАЛ
ОРФОГРАФИЧЕСКИЙ СЛОВАРЬ
на курдском языке
Ереван, 1958,

ПЕШХЭБЭР

Пърса р'астивисандьне пьрсэкэ чэтьнэ, чьмки әw гь-
редайдэ қанунед зманнамер'а, литератураер'а, терми-
нед зманнаме хэбтандир'а.

Зэмане мә советиеда зманнамед к'өрди һ'имли
нвисинэ Н'. Щнди (зманнамэ, йа к'өрманщи, Р'э-
ван, 1935) у Q. К'өрдо (к'ьтеба зьмане к'өрманщи,
бона дэрсханед III—VI, паше к'ьт'еба зьмане к'өр-
ди, сэр зараве к'өрманщи, бона дэрсхана V—VI).

Мьн бона сазкьрьна қанунед р'астивисандьне
дайдэ хэбате зманнамед жоре готи, газета «Р'йа т'э-
зэ», өса жи литература мә кэвн у т'эзэ.

Әва хэбата мә, чава йа ә'wльн, нькарэ бе ке-
масибэ.

Т'әwәдэ жь өлмдар, нвиск'ар, дэрсдар у т'әма-
мийа интеллигенсия мә дькьм, wәки дәрһәдә кема-
снел дити мьнр'а йэко-йэко бьнвисьн у нета хwә жи
бежьн дәрһәдә пьрса дайи.

АВТОР

КӘРФЕД КӨРДИ

А а	Ж ж	Н н	Т т	Ч ч
Б б	З з	О о	Т' т'	Ш ш
В в	И и	Ө ө	У у	Щ щ
Г г	Й й	П п	Ф ф	Ь ь
Г' г'	К к	П' п'	Х х	Э э
Д д	К' к'	Р р	Һ һ	Q q
Е е	Л л	Р' р'	Н н	W w
Ә ә	М м	С с	Ч ч	
Ө' ө'				

ҚАНУНЕД ҲАСТНВИСАНДЬНЕ
 ҲАСТНВИСАНДЬНА ДАНГАНИЙА

Э у Е

1. Вэхта әм лъ пешйа хәбәра дьбһен сәштә Э, гәрәк бьнвисьн нәрфа э, мәсәлә: әле, әләк, электрик, әл, әлбат, әлбаши, әманәки, әмиш, Әло, Әмма, Этәр у ед майи. Ле вэхта әм э дь орта хәбәрәда у кәтәсийа ванда дьбһен, гәрәк нәнвисьн э, әгәр хәбәра дайи бар нинә, ле бьнвисьн е у бьхуньн э, мәсәлә:

Гәрәке бьнвисьн ле бьхуньн

эваре

эварә

те

тә

собәте

собәтә

дәбре

дәбрә

хәлқе

хәлқә

челәк

чәләк

пеш	пэш
т'ел	т'эл
пел	пэл
шер	шэр
һеди	һэди у ед дьн.

3. Wэхта сэр хэбэреда зедэ дыбэ пашпър-
тък, е диса нае гѳнастън, мѳсэлэ: хэбате-
да, маледа, колхозеда, дэбреда, килэреда у
ед майи.

4. Wэхта эм пешйа хэбэре дыбһен е, гѳ-
рѳке бьнвисьн е, ле нѳнвисьн э, чава һѳйѳ
һьнѳк заравада у чава ортѳ у кѳтасийа
хэбэрада те бһистьн, ле нае нвисандьн, мѳ-
сэлэ: Ереван, ед (мьн) у ед майи.

5. Ле wэхта барбуна хэбѳра (wѳки дѳ
хэбѳр дыбьн йѳке), пешйа хэбѳра пашьн э
кѳ те бһистьн, гѳрѳк э жи бьнвисьн, мѳсэлэ:
сѳрѳш, дранѳш у ед дьн.

Р'АСТНВИСАНДЬНА И, ЙА, ИА, ИЕ ДѳСѳWTАНИ

1. Змане мѳда һѳнѳ гѳлѳк хэбѳред ѳса,
ѳса жи һьнѳк хэбѳред кѳ мѳ жь зманед
дѳрѳкѳ һьлданѳ, wѳки ль кѳтасийа wана и һѳ-
йѳ, йан жи те бһистне и, мѳсэлэ: мѳри, сури,
кѳри, дѳри, сѳри, нѳхwѳши, qѳнщи, сѳркѳри,
достти, һѳвалти, щѳһьлти, щинарти у ед дьн.
Wэхта зедѳбуна пашпъртъка йа, и дьминѳ,

нае гѳнастьн, мѣсэлѣ: гѳнди—гѳндийа, мѣри—мѣрийа (анин), дѣри—дѣрийа (бѣгърьн), нѣхѣши—нѣхѣшийа, достти—досттийа (ѡана), щинарти—щинартийа (мѣ) у ед майи.

2. Ѳѡ хѣбѣред мѣ ѳланинѣ жѣ змане дѣрѣкѣ (ед ортѣмлѣтиѣ), ѡѣки теда ѳѣйѣ дѣсѣѡтанийа иа, гѣрѣк ѣм ѳса жи бѣнѡѡисѣн, мѣсэлѣ: Лиа, ле нѣ Лийа, ѳса тен нѡѡисанѣн хѣбѣред кимиа, пролетариат, социализм, асоѡиасиа, Германия, партия, Франция, Голандиа, Аѡиа, (гѣрѣкѣ днйѣе). Ле тѣне хѣбѣра Аѡйа (наѡе жѣне) гѣрѣк пе дѣсѣѡтанийа йа бе нѡѡисанѣн, бѡна наѡе жѣне жѣ гѣра днйѣе бе башѣѣкърьн.

3. Ѳѡ хѣбѣред бѣ нѣрѣфа и йан жи бѣ йа айи кѣта дѣбѣн, мѣсэлѣ: мѣрьѡайи, гѳнди, щнди, шаѳирти, млѣтти, дѣѡлѣмѣндти, кѣсиби, сѣркѣри, руѡити, дѣрбѣдари, шѣхѣлѣкѣри, ѳѡѡалти, джѣмнѣйи, шѡѡанти, неѡирѡанти у ед майи, ѡѣхта зѣдѣбуна пѣшѣгъртѣкед форма ѡанѣ ѳѡѡѣндида, ѡѣки нишан дѣдѣ жѣрѣбуне йан жи атрибута субиѣкт, лѣзмѣ тѣне е бе нѡѡисанѣн, ле нѣ йѣ, ѡѡѡа мѣ бѣре дѣнѡѡиси, ѡѣмки бѣре ѣлиѣбада (ед сѣр ѡимѣ нѣрѣфѣд латини), Ѳ тѣнѣ бу, мѣ дѣѡса ѡѣ нѣрѣфе дѣнѡѡиси е, дѣхѣѡнд ѣ, ле нѣѣ ѣлиѣбада ѣ ѳѣйѣ, лѣма жи дѣѡса йѣ, гѣрѣк ѣм бѣнѡѡисѣн с. Мѣсэлѣ: гѳнди (йѣ) е, щнди(йѣ) е, аѡа-

йа млэти (йе) е, эw хорт шьванти (йе) е
 рьнд дькә, эw рувити (йе) е дькә, эw рас-
 ти (йе) е қсә дькә у ед дьн, ләма жи гәрәк
 әм бьнвисьн шьвантие, рувитие у ед дьн.

4. Әw хәбәрәд кьвш дькьн жерабуне
 йан жи нишан дькьн атрибуед предмет
 (хәйсәте предмет) у кәтасийа ванда һәйә
 сәwта (нәрфа) а, wәхта барбуне зедә дьбә
 е, мәсәлә: ба—бае (сар), бра—брае (мын, тә),
 гһйа—гһйае (һешин) у ед майи; лә wәхта хә-
 бәрдане, сәр ниме дәрбдайине нәрфа а сьх
 дьбә, жь орте дәрте, дьминә е, wәки э те
 хwәндьн, мәсәлә, wәхта жерабуне бра дьбә
 бре, аwа бра—бре мын, ба—бе дьлиланд, гһй-
 ае—гһйе һешин, дәwса а дьгрә е. Ньвисан-
 дьна брайе, чрайе у ед майи нә растә.

Р'АСТНВИСАНДЬНА WАН ХӘБӘРА, ЕД КӨ БЬ
 СӘWТЕД «Е», «Ө», «У»—ВАЙӘ БНЙАТИ,
 ЙАН ЖИ ПАШПЪР'ТЬКВА ТЕН К'ӨТАКЪРЬН.

1. Әw хәбәрәд кәтасийа wана бь нәрфа
 е кәта дьбьн, шуре барбуйида, wәки диса
 нишан дьдә жерабуне, wi вале жерабунеда
 е дь бьн тәсиләтийа қануна асимиласиәе дь-
 бә ь, сәрда зедә дьбә йа, wi чахи е жь
 орте дәрте, дьбә ь, мәсәлә: р'е дьбә р'йа
 (дур), де дьбә дьйа (тә), пе дьбә п'йе

(бәрхе) у ед майй. Бона грани пешда нәе, we шунда дәрбдайин жи нимли сәр а-йә, лә-ма жи әм дыкарън ь нәнвисън, ь сәр ниме қануна дәрбдайине жь орте дәрте, вәки ӧсә-нә, гәрәк әм бьнвисън р'йа, д'йа, п'йа у ед майи, чава нһа дьнвисә газета мә "Р'йа тә-зә", -да у литература мәда те нвисандьн.

2. Әw хәбәрәд рькни, ед кӧ кӧтасийа вана нәрфа ӧ-ва тен кӧтакьрън, форма һәв-бәндида, вәки ль агрие е сәрда зедә дьбә у диса кьвш дькә жерабуне, вәхта хәбәр-дане й те бһистьн, ле нае нвисандьн, тәне гәрәке пәй ӧ-ра е бе нвисандьн, мәсәл: хә-бәра „стрӧ“, нале һәвбәндида дьбә стрӧе (ге, челәке), бӧрӧ—бӧрӧе (мын, тә), зарӧ—зарӧед мә у ед майи.

3. Һәма сәр ниме ве қануна жоре готи жи гәрәк пәй нәрфа у-ра жи бьнвисън е, ле у нае гӧһастьн, мәсәл: ду нале һәвбәнди-да дьбә дуе (ләмпе, тәндуре, кӧчк), ру—р'уе (мын, тә), му—муе (бьзьне, кӧрәбәше) у ед дьн.

РАСТНВИСАНДЬНА А, Ә, Ъ, Ә'

Алие сәwtәда а, ә, ъ, ә' незики һәвьн, ләма жи гәләк щара вәхта нвисандьна хә-бәрәд кӧ әв нәрф теда һәнә, раст нанвисън.

1. Əw хәбәрәд бь нәрфа ә дәнгани к'ө-та дьбьн, калә һәвбәндида ә жь орте дәрте, дәwsа we сәwте тен орте, йан жи тен бһистьн сәwта а у е, мәсәлә: шорбә-шорба шир, әрә-бә—әрәба мәзын, дәвә—дәва чук, мнарә—мна-ра бльнд, палә—пала дәрбдар, искәлә—искә-ла бәдәw, пәйалә—пәйала мьн, шәтәлә—шә-тәлө кәтм, щгарә—щгара мьн у ед майи,

2. Гәләк щара бь шаши, дәwsа ә', хә-бәрада дьнвисьн ә, мәсәлә: ә'сл, дьнвисьн әсл (йан жи әсьл), ә'мәл—әмәл, Ә'ло—Ә'ло, ә'щәл—әщәл, йан жи бь щуре дьн әмәк—әм-әк, әлө—ә'лө у ед дьн.

Әм гәрәк нәрфа ә' бьнвисьн ван хәбә-рада, ед к'ө дәнге вана бь сәййа сәwта ә' сәртьн, йане бь сәwта әйне әрәби (') тен бһистьн, мәсәлә: Ә'ло, Ә'ли, Ә'бузет, әдли, әнишк, Ә'тар, Ә'мәр, Ә'до, Ә'вдал, әләмәти, әмр, әмржийин. Әйшо, Бәри, бәр, әнтәри у ед майи.

3. Һәнә чәнд хәбәрәд мә, wәки әм сәw-та пешйа ван дәнгани нәвәки сәрт дьбһен, лө бона вана алфавита мәда нәрфед сәртә башқә т'өнә, ләма гәрәк пә нәрфа ә' бьнвисьн.

Əw нәрфед дәнгани әвәд һаньн: а, и, о, ө, ь, мәсәлә: хәбәрәд Арьф, Иса, орин, өлм у ед майи. Гәрәк ван хәбәра әм wa бьнвисьн: Ә'арьф (Ә'арьф иро һат мала мә), Ә'иса (Ә'и-

са рьнд дьхунэ), э'орин (бу э'орина челэке), э'олм (э'олме кимнае).

4. Дэнге нэрфа дэнгани э дьһа нэрмэ, дьһа нымзэ, лэма жи вэхта эм дыбһен сэвта э, гэрэк бьнвисьн э, мэсэлэ: Ё ло, гэрэк, элэк, дэри, сэрма, дэрман, дэрдан, тэмам, шэмам, хвэ, шэхтэ, бэлг у ед майи.

5. а) Ъ те нвисандьн кокхэбэрада, мэсэлэ: дьл, шьл, мьл, щьл, тьл, бьр у ед майи. Вэхта барбуна (чекьрьна) хэбэред дөбанг Ъ нае гөһастьн, ава: дьлэш, дьлхвэш дьлбар, дьлован, дьлмьни, дьлсар, дьлчалым, дьлтэмьз у ед майи. Шьл—шьлкьрьн, мьл—мылгьртьн, мылшкэстьн, мылэшандьн у ед майи. Щьл—щьлкьрьн, щьлрахьстьн у ед майи. Бьр—бырлистьн, быркьрьн у ед майи.

б) Ъ те нвисандьн кале шиварда, мэсэлэ: дь, дь гөндда, дь малда, дь чэмда. Кале тэвайида бь, бь нан, бь ав, бь рун, бь эрзэ, бь шур у твьнг, бь автобусе у ед дьн. Кале шиварда, ль—ль гөнд, ль мал, ль Тбилисие, ль чие, ль зозана. Кале чуйида, жь, жь тэ, жь ви, жь гөнд, бэрнавда, бэрбь, бэрбь гөнд (чум), бэрбь кание (бэзийам) у ед дьн.

в) Ъ те нвисандьн пешпгьртькада, мэсэлэ: п'ьр', п'ьр'кьрьн, п'ьр'ани, п'ьр'бун, ььл—ььлкьрьн, ььлчнандьн у ед майи.

г) Ъ те нвисандьне ёса жи пашпгьртька-

да, мѣсѣлѣ: **ѣк**—**рѣндѣк**, **кѣндѣк**, **бѣрхѣк**, **ка-
рѣк**, **кѣчѣк**, **кѣнщѣк**, **дарѣк**, **голък** у ед дѣн.

г) **ѣ** те нвнсандѣн **вѣхта** **вѣгѣнастѣна**
фѣла: **вѣхте** **нѣна**, **шѣре** **ѣрѣти**, **нанайда**, **вѣх-
те** **вѣ** **бѣ** **ѣвѣльнда** (**ѣѣкани**) у **демед** **пѣра-
нѣйѣ** **ѣвѣльн**, **дѣда** у **сѣсѣада**, **мѣсѣлѣ**: **дѣкъм**,
дѣкън. **Шѣре** **ѣрѣтида**: **ѣз** **дѣкъм**, **ѣм** **дѣкън**,
нун **дѣкън**, **ѣвана** **дѣкън** у ед **маѣи**. **Шѣре**
нанайда, **накъм**, **накън**, **надѣн**, **набѣн** у ед
маѣи. **Вѣдѣре** **зордаѣина** **дѣрбдаѣине** **тѣнѣ**.

д) **ѣ** те нвнсандѣн **ѣса** **жѣ** **вѣхта** **шѣгнз-
вѣгѣранднѣ**, **мѣсѣлѣ**: **хѣбѣра** **дрѣж** **вѣхта**
шѣгнзвѣгѣрандѣне **пѣй** **дѣра** те нвнсандѣн **ѣ**,
ава **дѣ-рѣж**, **рѣ-жан-дѣн** у ед **маѣи**.

Шѣрна **дѣрѣща** **лѣ** **пѣшѣа** **хѣбѣре** **шаш**
дѣнвнсѣн **лѣв**, **мѣсѣлѣ**: **лѣвѣнѣтѣн**, **лѣваннн** у
ед **маѣи**. **Гѣрѣк** **бѣнвнсѣн** **лѣ** **нѣвѣнѣтѣн**, **лѣ**
нѣваннн у ед **дѣн**, **ѣса** **жѣ** **дѣрѣща** **жѣ** **дѣн-
внсѣн** **жѣвѣрън**. **Гѣрѣк** **бѣнвнсѣн** **жѣ** **нѣв**, **мѣ-
сѣлѣ**: **жѣ** **нѣвстѣндѣн**, **жѣ** **нѣвѣрън**, **жѣ**
нѣвбѣрън у ед **маѣи**.

Кѣта **нѣна** **лнѣратѣра** **кѣрдѣ** **совѣтнѣ**
гѣшкнѣда **ѣанѣна** **дѣрбдаѣине** **жѣ** **алнѣ** **раст-
нвнсандѣнѣ** **нѣнѣтѣйѣ** **дѣрбазѣвърън**, **дѣрбдаѣнн**
ѣса **нѣсаб** **нѣкърънѣ**, **вѣкнѣ** **рола** **вѣ** **ѣптѣщѣйѣ**
бона **растнвнсандѣнѣ**, **растхѣбѣрданѣ**. **Кѣта**
нѣна **бѣ** **шѣре** **лапнѣ** **нѣса**, **ѣанѣ** **бѣ** **нѣсабѣвърън-
на** **дѣрбдаѣине**, **кѣдѣре** **нѣбѣнѣ** **нѣрѣфѣд** **тѣвдѣн-
ганн**, **ортѣ** **ванда** **нвнснѣ** у **дѣнвнсѣн** **нѣр-
фа** **ѣ**, **мѣсѣлѣ** **нѣта** **нѣна** **жѣ** **бѣ** **шашнѣ** **дѣнвнсѣн**

ван хэбэра: зьрар, қьрар, мьрар, дьжмын, һындьк, қьжык, зьман, дьран, мьрдар у ед майи. Гэрэк эван хэбэрана бе ь бен нвисандьн, аша: һндьк, қжык, зрар, қрар, мрар, джмын, зман, дран, мрдар у ед майи. Ван хэбэрада дэрбдаин сэр а-йэ, ида чь лазь-мэ эм ль пешие ь бьнвисьн.

РАСТНВИСАНДЬНА БЭРНАВА

Һэму бэрнав башқэ тен нвисандьн, мэ-сэлэ: жь, жь гөнд (дэркэтьм), жь мал (чум) дь, дь гөндда (қəwми), ль, ль чйае Әлэгэ-зе баран гэлэк бари, бь, мын бь шир у шэ-кьр қəбулэ, нав (а), нав (а) пезда, бэрбь, бэрбь гөнд.

Нвисандьна жьгөнд, льгөнд, дьгөндда бьнан у ед майи нэ растэ, чьмки зуда, эв бэрнавед нһа (ль, бь, дь у ед дьн) хэбэред там бунэ, ле һатьнэ көрткьрын, өса, чава фелед комөкдар, лэма жи бэрнав гышк гэрэк башқэ бен нвисандьн. Мэсэлэ: ль Лачине һэсэнләра у қəбила брзьнийа дəwса ль дьбежың лəwа, wəки нишан дьдэ хэбэра нав йан жи нава, мэсэлэ: лəwа кəча (нава кəчька) у ед майи.

Дəрсдар гэрэк шагьрта рьнд бьдын сэр-
2137—2

вэхткърън, вэки дь һьм бэрнавэ, һьм жи пешпъртък, лэма жи гэрэк гөһдарбьн, бо дэwsа пешпъртъка бэрнаве, дэwsа бэрнаве жи пешпъртъке нэнвисьн, өса жи пешпъртъка нэ-йэ, вэки эме жере хэбэрдьн дэрһэ-
qa we.

РАСТНВИСАНДЬНА ПЕШПЪРТЪКЕД НЭ, БЕ, НИ, НЬ, НА, НАНАКЪРЬНЕ

Змане мада пешпъртъкед нанакърьне эвьн: нэ, бе, ни, нь у на. Ван пешпъртъкада нэ, бе башқэ готи пешйа хэбэред һэ-йи тен готън чава хэбэр (хэбэред нанакърьне), мәсэлэ: эw нэ арэ, нэ арван, нэ чйа-йэ, нэ жи бани. Ёса жи пешйа хэбэред фелнишэ кё пешпъртъкед вана һэнэ, лэма жи гэрэк башқэ бен нвисандьн; мәсэлэ: нэ дьрэ-вьм, нэ дьбэзъм, нэ дькъм, нэ жи дьхөм, нэ дь-чъм дэwэте, нэ жи сэрэ мьн бешэ у ед дьн. Ле хэбэред фелнишэ дьн, вэки ль пешйа ван пешпъртъкед дьн төнэнэ, нэ дьбэ пешпъртък у гэрэк хэбэрера бе нвисандьн: мәсэлэ: эз нэһатъм, эw нэчу, нэһатъна wi сэр мьн гран руньшт, Кэсое шагьрт иро дэрсэ хwэ рьнд нэхwэнд у ед майи.

Ни, нь, на, чава мә гот, пешпъртъ-

кед нанакърьненэ, эвана мина **нэ**, **бе** баш-
 қэ наен нвисандьн, чава пешпъртык гэрэк
 бь хэбэрера бен нвисандьн, мәсэлэ: эз **ни-**
ньм, тō **нини**, эз **нибум**, тō **нибуйи** у ед дьн.

Нь, **нькарьм**, **нькари**, **нькарьн** у ед ма-
 йи. Ёса жи растнвисандьна **на-йэ**, мәсэлэ:
накьм, **наки**, **накэ** у ед дьн.

РАСТНВИСАНДЬНА НИШАНКЪРЕД ДЕМА

Щуред нишанкъред дема эвед ханьн:

1 Йэкани, **ьм**, **и**, **э**, пърани **ьн**, (бо
 һәрсе дема). Чава дьхӧенэ эв пъртыкед
 дема нишан дькьн, бәре эвльн эвана йэк-
 хэбәр бунэ, ле паше: дь просеса пешдачуйи-
 на зманда һатьнэ кӧрткърьн у бунэ паш-
 пъртыкед кӧ дема (сӧфӧт) нишан дьдьн, һьм
 жи фелед аликарьн.

Әв пашпъртык бь хэбәрара (ль кӧтасие)
 тен нвисандьн, ава: эз дьчьм, тō дьчи, эв
 дьчэ; пърани, эм, һун, эван (а) дьчьн. Әв
 пашпъртык бь хэбәрара тен нвисандьн, ёса
 жи бь хэбәрара те нвисандьн демнишанкь-
 ра йэ, вәки диса бь щәләбе пашпъртыка те
 данин, мәсэлэ: гӧнди-йэ—гӧндийэ, мнарэ-йэ—
 мнарэйэ у ед дьн.

We шунда, хенжъ демнишанкъръне, ѳса жи йэ у э нишан дьдън тѳнѳр, щэлѳб, мѳсѳлѳ: малѳѳбуна гѳндитиѳйѳ сосиалистие у ед дън.

Ведѳре хѳбѳра „гѳндитиѳйѳ“-да йѳ фе-ла ардмидар нинѳ, нишан дьдѳ щѳлѳб, ѳса жи хѳбѳред ѳана, wѳки хѳйсѳтнава нишан дьдън, мѳсѳлѳ: кара соронѳ дѳлал, ѳѳспа кѳ-нелѳ бѳза у ед дън. Ѳ ведѳре нишан дькѳ щурѳ, ле дѳса хѳбѳрѳра тѳвайи те нвисандън.

Ѳм дькарън пѳй хѳбѳра щѳмлейѳ пашън-ра дайньн вергуле у дѳwса йѳ, кѳ нишан дьдѳ жѳрабуне, бѳнвисън йѳ, чѳмки йѳ дь-дѳ сѳрѳщѳма йѳ хѳбѳреда, мѳсѳлѳ: „малѳѳбу-на гѳндитиѳйѳ сосиалистие“. Ѳм дькарън ѳа бѳнвисън „малѳѳбуна гѳндитие, йѳ сосиалис-тие“, „чѳлѳка колхозейѳ лапѳ баш“—чѳлѳ-ка колхозе, йѳ лапѳ баш. Ѳм ван ѳѳрдѳ шу-рѳ жи дькарън бьдън хѳбѳте.

РАСТНВИСАНДЪНА ЙУ

Йу те нвисандън гѳлѳк хѳбѳре урьсида, ед ортѳмлѳтиѳеда. Жѳ wана ѳтѳещѳ хѳбѳр, ѳм нѳа змане хwѳда дьдън хѳбѳте у гѳрѳк ѳса бен нвисандън, чѳwа змане урьсида у ед майи-да тен нвисандън, мѳсѳлѳ: рѳволйусиѳ, ѳво-лйусиѳ, плйус, флйус, Барбйус у ед майи.

РАСТНВИСАНДЬНА БУ

Гэлэк щара хэбэра бу бь хэбэра фелра дьнвисьн, wэки нэ растэ, гэрэк башқэ бе нвисандьн, мэсэлэ: эз бум, мьл бу у ед дьн, ле wэхта барбуна хэбэре, кё нетэ-ке эйан дькэ, бу бь хэбэра фелра те нвисандьн, мэсэлэ: дэрбазбуна Ёсо wi бэри чем; сазбуна фабрике у ед дьн. Wэде зуда дэрбазбуйида бу чава кокхэбэр нае гёһас-тън. Мэсэлэ: эз бубум директоре мэктэбе, эзе бубйама мэръв у ед дьн.

РАСТНВИСАНДЬНА ЧӨНД КӨРФЕД ТӨВДӨНГАНИ РАСТНВИСАНДЬНА Р Р'

Жь сала 1944 дэстпекьри нэта нһа жи **р у р'** литература мөда раст наен нвисандьн. Бэри сала 1944, wэхта алфавите мэ сэр виме кэрфед латини hatбу чекьрьне, на-вада төнө р-өк һэбу, эw кё змане мөда һэнэ дө-сэwt (р, р'), wэки жь алие дэнгдайине эгешцэ жь һэв тен айрикьрын. Wi чахи га-зета „Р'йа тэзөда“, литература мэ гьшкида дэwса р, р' дьнвисин р-өк у дьхwэндьн һьм р, һьм жи р'. Жь автора һьнөка жи дэwса кэрфа р' дьнвисин дө рр у дьхwэндьн р'.

Әве йәке тәвһәвбун пешда дани.

Сәр ниме we йәке, wәки змане мәда хәбәред җса тӊнәнә, кӊ пешйа ван **p** бе бһистьн, ле һәйә сәwта **p'**, ләма жи нәта нһа дьнвисьн **p**, дьхуньн **p'**, мәсәлә руви, рун, ракьрьн, разан, рабун у ед майи. Әва йәка шашийә, һәрдӊ кәрфед мә жи (**p**, **p**) һәнә, дһа әм чьма чәт-найиа пешда тиньн, щие сәwта **p** те бһистьн, гәрәк әм **p** жи бьнвисьн, щие **p'** те бһистьн, **p'** бьнвисьн, awa: рун, руви, ра-кьрьн, рамусан, разан у ед майи. Әва йәка шашийа пешда найнә.

Хәбәред нале һәврада **p'** бь ви тәһәри те нвисандьн, әw хәбәред кӊтасийа ван **p'**-ва кӊта дьбьн, мәсәлә: дьр—дьр**p'**а (әз бәр кучке дьрра дәрбаз бум), кӊр—кӊрра (мьн кӊрра щотә соле рьнд ани), шәр—шәрра (әз нава шәрра дәрбаз бум). Хәбәра—шәрра-да кокхәбәр шәр'ә, пашпъртька **p'**а сәрда зедә дьбә, ләма жи гәрәк дӊ **p'** бен нвисандьн. Җса жи кәрфа **p'** зедә дьбә, wәхта нвисан-дьна хәбәред нишан дькьн хәйсәтнава (имя прилагательное, *шәшәшәш шәшәшәш*), мәсәлә: сор-сорра, қәр—қәрра (Ә'мо бәрха хwәйә қәрра гһйа ани), бәр—бәрра (Qӊли чәмәки бәрра дәр-баз бу), жир—жирра (Бәдър кӊре хwәйи жир-ра щот соле рьнд стәнд), дур—дурра (әwана wi чахи рйа дурра чун).

1. Лъ пеш хэбэред ортэмлэтиэ, кō ним-
ли р тен нвисандын, сэр ниме қанунед зма-
не мō гэрэк эм бынвисын р', мāsэл: режим,
реализм, реаксия, романтизм, револйусия, Р'у-
миния, республика, рол, репресия, регресия,
рапорт, ритм у ед майи.

2. Нава хэбэред ортэмлэтиеда (нэ бар) сэвтa р чава те бһистьн, гэрэк йса жи бе нвисандьн, мäsэлэ: опортунист, пролетар, сериа, дирексиа, Франсиа, теория, ориента-сиа, продуксиа, операсиа, федерал, министр, маршал, минерал, адмирал, генерал у ед дьн.

РАСТНВИСАНДЪНА Ъ, Ъ'

Хэбэред мада һ нэрм, свьк те бһистьн, ле һ'—сэртэ. Пэй ө-ра һ нае бһистьн, йан жи лап сьст те бһистьн, ле вэхта нвисандьне гэрэк пэй ө-ра һ бьнвисьн, мэсэлэ: гөһ, сөһ, дөһ, нөһ у хэбэред майи.

Әw хәбәрәд кока ванда пәй һ'-ра ә те
бһистьн, шарна бь шаши дәwса һ' дьнвисьн һ,
дәwса ә-е кокхәбәр жи ә', мәсәлә: Һәсән,
Һәсар, Һәбиб, Һәсо, Һәлал, Һәрам, Һәмо,
кәнәк, Һәйат, Һәне, Һәвсе, Һәщущ-мәщущ
у ед дьн.

Нвисандна ёса нэ растэ, гэрэк ван хэ-
бэрада бьнвисьн бэре һэрфа н', пэй н'-ра—
э, мэсэлэ: Кэсэн, кэсар, Кэбиб, Кэсо, кэ-
лал, кэрам, Кэмо, кэнэк, кэйат, Кэне, Кэвсе,
кэдад у ед майи.

РАСТНВИСАНДЬНА Г', Х

Гэлэк шагьрт чава н у н', ёса жи г' у
х раст нанвисьн, щарна дэwsа г' дьнвисьн
нэрфа х, дэwsа х жи дьнвисьн г'.

Қануна растнвисандьна ван һэрдё нэр-
фа бь ви тәһэрийё:

1. Зараве көрманшида эw хэбэр, йан
жи хэбэре баркьри, ед кө коке wанда сәwt
наен гёһастьн у теда һэйэ сәwта х, эгэр ль-
пешие йан жи көтасие х те бһистьн, гэрэк
х жи бе нвисандьн, мэсэлэ: сах, сьх, бәхт,
тәхт, тәхтә, шәхтә, пьрхөр, бәхтәwар, хё-
бар, хәwар, бахшандьн, нәхш, рәх, қах,
хәмхөр у ед майи.

2. Кәму хэбәред майида, ед кө кокед
wana алие сәwтада наен гёһастьн, г' кө те
бһистьн, гэрәке г' жи бьнвисьн, мэсэлэ: ага,
богаз, баг, багчә, багван, Аго, мәгбәр у
ед майи.

РАСТНВИСАНДЬНА С, З ХЭБЭРА „ПЬЗМАМДА“

Зараве көрманшида һэйэ хэбэра „псь“,
 вэки кокхэбэра веда эм дыбһен сэвта **с**, ле
 вэхта барбуне те гһастын, дыбэ **з**, мәсэлэ:
 көрд мэрыве хвэ незикра дыбежын „пзьмам“.
 Хэбэра пзьмам жь кокхэбэра **псь** һатйә
 чекьрын, вэки нишан дыдә көр, йан көре
 мале, әвләде қәбиле. Вэхта барбуне **с** те
 гһастын, дыбэ **з**, эм хэбэра пзьмамда дәв-
 са **с**, **з** дыбһен, ләма жи гэрәк бьнвисьн **з**,
 йане **пзьмам**, ле вэхта дәрсдайине дәрсдар
 гэрәк шагьрта бьдын сәрвәхткьрын, вэки
 хэбэра пзьмам жь хэбэра **псьсә**.

РАСТНВИСАНДЬНА Ч, Ч', Ш

Әва һәрсе нәрфе жоре нвиси, жь алие
 сэвта гэләки незики һэвн, ләма жи гэләк
 щара хэбэрада ван нәрфа шаш дьнвисьн,
 мәсэлә: гэрәк бьнвисьн щьнс, чәрчи, дар-
 чра, дарчин, хәрщ, ньрч, хөрщ, мьрчин, че-
 ләк, бәрчәнг, бьрщ, сынщ, қәнщ, әщеб, бьр-
 чи, чрпи, қәлачи, фәлчи, илащ, Снщар у
 ед дьн, ван хэбэра бь шаши дьнвисьн, чәр-
 чи, дарчра, дарчин, хәрч, ньрч, хөрч, мьр-

чин, челэк, бэртэнг, бэрч, сынч, қәнч, әшеб, қуч, бэрчи, чрпи, қәлачи, фәлчи, илач, Сын-чар у ед майи. Қануна растнвисандьна ван сәwта әwә, wәки чаwа әм дьбһен, өса жи бьнвисьн, йан гәрәк шуре хәбәрәд пешьн бен нвисандьн, wәки растә жь алие бһистьне.

РАСТНВИСАНДЬНА Т, Д

Сәwтед д, т, т', жь алие готьне мина һэвьн, ле wәхта бһистьне у нвисандьне шар-на нимли д у т тәвһәв дькьн, йан жи дәw-са кәрфәке тьме йа дьн дьнвисьн, чьмки әв һәрдө кәрф бь сәре зман тен готьн, незик-ки һэвьн, ле т' нәwәки курайа зманда те готьн, жь д у т дһа рьнд те айрикьрын. Шагьрт нвисандьна д у т' йан жи т у т' тәвһәв накьн, ләма жи әм тәне дьнвисьн дәрһәқа растнвисандьна д у т.

1. Пәй кәрфа тәвдәнгани р-ра д у т тен бһистьн у нвисандьн wан кокхәбәрада, ед кө тәрәфе сәwтада наен гөһастьн, мәсәлә: дәрд, әрд, щомәрд, мәрд, сәрт, шәрт, шагьрт, кәрт, қьртәқьрт, хьртәхьрт, мьртәмьрт', пьрти-пьрти. Әв хәбәр гәрәк өса бен нвисандьн, хәбәрәд башқә дһа төнәнә.

2. Әв хәбәрәд жоре һатһнә нвисандьн у ед майида вәхта сәрда зедә дьбә пашпърть-ка „да“ сәwtед д, т кокхәбәрәда наен гөһастьн, әw һәрдө нәрф щие хwәда дьминьн, „да“ пашпъртьк жи ль көтасийа хәбәре дьнвисьн, аwа: дәрд—дәрдда, шәрт—шәртда у ед майи.

3. Әw хәбәрәд ортәмләтие, wәки теда һә-нә д у т, чаwа змане дәрәкәда тен нвисан-дьн, гәрәк әм жи өса бьнвисьн, йане кижан хәбәрәда т те бһистьн, бьнвисьн т, кижанида д, бьнвисьн д, мәсәлә: кодекс, кадр, кандидат, рента, пролетар, ориентасиа, индуксиа, дедуксиа, материализм у ед дьн.

РАСТНВИСАНДЬНА В, Б

Эгешә шахед заравед көрманшида көк-ед хәбәрада сәwта „в“ те сәкьрьн, мәсәлә: хәват, свә, нәсав, щав, дәлав, шәрав, сәвәв, сәва, дьвә, дьвинә, дьвежә, кьтев, новәдар у ед майи, ле гәләк зараве майида, өса жи һь-нәк шахед зараве көрманшида, кокхәбәрәд wанда б те бьһистьн, аwа: хәбат, сбә, нәсаб, щаб, шәраб, сәбәб, сәба, дьбә, дьбежә, дьбинә, кьтеб, нобәдар, Сиабәнд у ед дьн. We шунда, әм заньн, wәки фела „бу“-да, „беж“-да қөрме хәбәрәда сәwта пешьн б-йә,

ле нэ в, мäsэлэ: эз бум, тö буйн, эw бу, буйин у ед майи.

Ван заравада нимли б те бһистьн, öса жи фела „бу“-да, йане қөрме веда б те бһистьн, лəма жи гэрэк һьм кокхəбəрада, һьм жи вəхта барбуна хəбəра, öса жи фела „бу“-да бьнвисьн. Гэрэк əм заньн, вəки заравед змане кöрди гьшкада һəнə хəбəред öса, вəки қөрме ванда нимли в-һəйə, лəма жи гэрэк бьнвисьн в, мäsэлэ: дəлав, зрав, бəрав, зарав, сəлав, нав, эрнав у ед майи. Вəхта барбуна хəбəре у нале тəвайида вəхта зедəбуна паштъртька ва сəвтə қөрме хəбəре в нае гöһастьн, йан жи дəрхьстьн, эw дьминə щие хwəда, сəрда зедə дьбə ва, мäsэлэ: дəлавва, заравва, навва у ед майи. Əw хəбəр, ед кö қөрме ванда в тöнə, ле ль кöтасие зедə дьбə паштъртька ва, гэрэк тəне в-əк бе нвисандьн, мäsэлэ: Һəсэн—Һəсэн-ва (шöхöле мьн бь Һəсэнва гредайə), тə—тə-ва (əw йəк бь тəва гредайə), чəтнайи—чəт-найиавə (əw йəк бь чəтнайиавə гредайə).

Öса жи гэрэк бь кəрфа б бьнвисьн ван хəбəред һана: Сиабəнд, базбəнд, һəвал-бəнд у ед майи, чьмки, чава Q. К'ордо дь-бежə,—„паштъртька ван хəбəра нə вəндə, ле бəндə“¹

¹ Бьһер—Q. К'ордо,—P'астивисандьна зьмане кöрман-щи газета „P'йа тəзə“, сала 1955, №58.

РАСТНВИСАНДЬНА Б, П

Алие сәwтада **б, п** жи незики һәвн, бона wәхта нвисандне тәвһәвбун пешда нәе, гәрәк кедәре **п** те бһистьн **п** бьнвисьн, щие **б** те бһистьн **б** бьнвисьн.

Qануна зманнамейә башqә бо растнвисандьна ван кәрфа т'өнә. **б, п** тен бһистьн һьм пәй кәрфед тәвдәнганира. һьм жи пәй ед дәнганира. Сәwта **б** те бһистьн ван хәбәрада: кәлб, шәб, әлб, дәрб, Әрәб, дәб, әдәб у ед майи.

Сәwта **п** те бһистьн ван хәбәрада: гөлпин (гөлпәгөлл) тәрпин, тәрпәтәрп, шәрпин, шәрпәшәрп, хрпин, хьрпәхьрп у ед майи.

РАСТНВИСАНДЬНА ПЕШПЪРТЪКА У ПАШПЪРТЪКА

Һьм пешпъртък, һьм жи пашпъртък бь кокхәбәрара тен нвисандьн, мәсәлә: **һьл**, һьлкьрын—һьлкьрын, һьл-анин—һьланин, пър-анин у ед майи. Әм һьлдьн пашпъртъка, мәсәлә: **ван**, аш-ван—ашван, дәргә-ван—дәр, гәван, **ва**, чәрм-ва—чәрмва, **тьр**, рьнд-тьр—рьндтьр, **хстьн**, ле-хстьн—лехстьн, **стан** К'орд-стан—К'ордстан у ед майи.

РАСТНВИСАНДЬНА ХЭБЭРЕД WƏK'ЛАНДИ

Һэнә хэбәр, wəки wəхта хэбәрдане (бона qəwəтбуна хэбәра) тең wəкландьн, дөта дьбьн, бәса хэбәре: һеди, нәрм, зу, qəрә, сбә, рәқин, қижин, тәқин, шрпин, қужин у ед майи. Wəхта эван хэбәрана щөмледа тен wəкландьн, гәрәк орта wанда щгизе (-) бьнвисьн, awa: һеди-һеди, чу-чу, wəй-wəй, зу-зу, қу-қу, сбә-сбә, пу-пу, қижәқиж, һәи-һәй, шьрпәшьрп у ед дьн.

Жь ван хэбәра, ед кә кәтасийа wана бь сәwтед дәнгани хлаз дьбьн, сәwта ә сәрда зедә набә, мәсәлә: зу-зу, һеди-һеди у ед дьн, ле әw хэбәр ед кә кәтасийа wана бь сәwтед тәвдәнгани хлаз дьбьн, хэбәра wəкландийә пешьнда ә те зедәкьрьн. ә гәрәк бе гли готьн бе нвисандьн, Ле хэбәред өса хэбәрәк те хwэндьн, бе щгиз.

РАСТНВИСАНДЬНА ХЭБЭРЕД КӨ K'OK'BA ТЕН ГӨҺАСТЫН

Змане мәда һэнә хэбәред өса, ед кә кокед wанда һэнә а у ә, нале растда әм wan хэбәра wa дьхуньн, мәсәлә: нан, пәз, дәwар

у ед майи. Ле *wəxta* готьне *нале* *təwandida* да *əwan* *səwtana* *тен* *gōhastyn*, *дьбын* **н** *у* **е**, *мәсәлә:* **нан**, *нале* *təwandida*, *һәвра*, *тәвайида*, *щиварда* *у* *форма* *əmrkər̥yneda* *һьнәк* *заравада* *дьбә* **нин**, *эм* *бежын*, *һәма* *форма* *əmrkər̥yneda* *дьбежын:* „*һәрә* *нин* *бинә*“, *ле* *чьqас* *насийа* *мә* *бь* *һьнәк* *заравед* *көрдира* *һәйә*, *мәсәлә:* *ед* *Лачине*, *К'элбәшаре*, *Апаране*, *Тәлине* *у* *ед* *майи*, *ниве* *хәбәрда* *на* *ванә* *пърда*, *нала* *гышкада*, *wəxta* *готьне*, *өса* *жи* *форма* *hökömdарида* *дьбежын* **нан**, *мәсәлә:* *нан* *бинә*, *йан* *жи* *нан* *wəринә* *у* *ед* *дын*, *ләма* *жи* *нал* *у* *формед* *жоре* *готи* *гышкида* *гәрәк* *эм* *бынвисьн* **нан**. *We* *шунда* *əw* *хәбәред* *дын* *бнйатед* *ванда* *һәнә* *səwtед* **а**, **ә**, *əwana* *wəxte* *təwandьне* (*налада*) *тен* *gōhastyn*, *мәсәлә:* *нале* *растда* **Әт'ар**, *нале* *təwandida* *дьбә* **Әт'ер**, *өса* *жи* **пәз** *дьбә* **пез**, *дәвар—девер* *у* *ед* *майи*. *Гәрәк* *өса* *жи* *бынвисьн*.

Көрдед *Лачине*, *өса* *жи* *ед* *Суриае*, *бо* *на* *зәфбуне* (*пъранэтие*) *дьдын* *хәбате* *суфикса* **ан**, *мәсәлә*, *йәкани:* *бьзын*, *пъранә* *дьбә* **бьзнан**, *бәрх—бәрхан* *у* *ед* *майи*. *Гәрәк* *эм* *we* *пашпъртька* **ан**, *wәки* *нишан* *дьдә* *зәфбуне*, *бьдын* *хәбате*.

РАСТНВИСАНДЬНА ХЭБЭРЕД БАРБУЙИ

1. Wəxte барбуна (həvvaзэлqандьна) хэ-
бэра, хэбэред кō кōтасийа вана бь сэwта е
тен готын, эw жь орте дэрте, дō хэбэред
башqа дьгнжын hэв у дьдын нета хэбэрэке,
мэсэлэ: руе wi рэшэ—**р'ур'эшэ**, даре чре—
дарч'ра, баре гран—**баргран** (барграни), хō-
дане мале—хōданмал (малхōе), хwэйе челэ-
ке—**хwэйч'елэк**, хwэйе мале—**хwэймал**, гō-
ла сор—**гōлэсор**, хwэйе килэре—**хwэйк'и-**
лэр, сурэте сор **сурэтсор**, ава гōле—**гōлав**,
чьqле даре—**ч'ьqлдар**, сөре сале—**сэрсал** у
ед майи. Гэрэк эм wan хэбэра ᠔са жи бь
hэвpa бьнвисьн.

2. Wəхта барбуна хэбэра, хэбэред пе-
шьнда сэwта е дьбэ э, мэсэлэ: ᠋᠋'лое нэwе-
рэк, wəхта хэбэр дьгнжын hэв, дьбэ ᠋᠋'лэ-
нэwерэк, ᠋᠋'лое дин—**᠋᠋'лэдин** у ед майи. Бьн
тэсилэтийа дэрбдайине, wэки сэр э-йэ, о жи
жь орте дэрте, мэсэлэ, дэwса ое гэрэк тэне э
бьнвисьн, ᠔са, чава мэсэлед жорьнда hatйэ
нвисандьн э.

3. Wəхта барбуна хэбэра, эw хэбэред
пашьн, кō сэwта wanэ эwльн э-йэ, хэбэра
барбуйида нае гōнастьн, чава форма хwэ
пешьнда hэйэ, ᠔са жи те нвисандьн, мэсэлэ:
эм hылдын хэбэра эш, wəхта we хэбэре эм
дьгниньн хэбэра **сэр**, дьбэ сэр эш—**сэрэш**,
дьл, дьл-эш дьбэ **дьлэш** у ед майи.

4. Һәнә хәбәред өсә, wәки башqә тен готън, ле гәрәк бь һәвра бен нвисандьн, чьмки нетәке, мәрәмәке әйан дыкьн, мәсәлә: чар нә чар гәрәк бь һәвра бен нвисандьн аwа: **ч'ар-нәч'ар**, өсә жи хәбәред бәд, бәд-нал—**бәдн'ал**, **р'у—р'ут'апан**, харьн-ханә—**харьнханә** у ед майи.

5. Wәхта чебуна хәбәра инфинитив кö феле нишан дьдә, гәрәк бь хәбәра барбуйи-ра тәвай бе нвисандьн, мәсәлә: нишан-да-йин, бар-кьрьн, сйар-кьрьн, ишйар-кьрьн, бәр-жер-кьрьн у ед майи, гәрәк бь һәвра бьнь-висьн, аwа: **нишандайин**, **п'арәвәкьрьн**, **сйар-кьрьн**, **и'шйаркьрьн**, **бәржеркьрьн** у ед майи. Әwана жь һәв наен айрикьрьн, чьмки нетәке әйан дыкьн. Аwа, әw хәбәр бь һәвра тен нвисандьн, wәхта бь форма нәәйани (инфинитиви) тен нвисандьн, ле wәхта щөмлөдә дәрһәдә кьрьн-qәwман-дьна дьдьн хәбәте, wi чахи гәрәк башqә бен нвисандьн, әгәр форма хwәйә инфинитив дь щөмлөдә хwәй накьн, мәсәлә: wәхта әм дьбен Һәсо, Ә'ло бука хwә сйар кьрьн. Вьра дьбә wәде дәрбазбуйи, набә форма хәбәре инфинитив, ләма жи гәрәк баqшә бен нвисандьн. Wәде кö we бе, wi wәдәйида жи әw хәбәр бь шуре инфинитив тен нвисандьн, һәр фьрқи әwә, wәки ль көтасийа хәбәре
2137— 3

зедэ дьбэ сэwта а, чаwа изафет, мэсэлэ: сйаркьрына буке у ед майи.

6. Навед мэхсусэ һэврагредайи бь шу-рэки көрт, бь нэрфед мэзын тен нвисандьн мэсэлэ: Тфага Р'еспубликед Советие Сосиалистие,—Т'Р'СС, Партия Комунистие Тфага Советие—ПКТ'С, Qэзаед Америкае Йэкбуйи—QАЙ, Тэшкилэта Млэтед Йэкбуйи—Т'МЙ, Р'еспублика Урьсете Советие Сосиалистиейэ Федератив—Р'УССФ, Тфага Щаһылайэ Ленини, йа Комунистиейэ Кэмтфақи-Т'ЩЛКК, Р'еспублика Германияйэ Демократие,—Р'ГД, Р'еспублика Германияйэ Федерал—Р'ГФ, Р'еспублика Кореае Щмаэтие,—Р'КЩ, Р'еспублика Чинейэ Щмаэтие—Р'ЧЩ, Мерхасе Хэбата Сосиалистие, Маршале Тфага Советие, Мерхасе Тфага Советие, Р'еволйусиа Октыбре Сосилистие Мэзын, Шewра Беқэзйабуне.

РАСТНВИСАНДЬНА ХЭБӨРЕД ГОТЫН У
ДИТЫН, ЕД ИНФИНИТИВ ЩУРЕ ГӨНАС-
ТИДА (WƏХТА АХАВТНЕ)

Хэбөред готын у дитын инфинитивда һэйэ нэрфа (сэwта) т-е кокхэбэр. Әв хэбэр wəхта ахафтне (wəхте дэрбазбуйида) сэwта т нае готын, мэсэлэ: дэwса мын гот, мын

дит, дьбежын мьн го, мьн ди, чьмки вэх-
та хэбэрдане т дэрэнг, чэтын те готын, лэ-
ма жи нимли, бона свькае гэрэк эм бьнь-
висьн мьн ди, мьн го, ле вэхта нвисандьна
вана бь щуре инфинитив у ѓса жи шыерада
(щие бона ритме лазьм те), гэрэк бьминэ
ѓса, чава кокхэбэрада һэйэ, мэсэлэ: шыереда:

«...Мала пиреда букэк мьн дит,
Дэстда тэвшык у к'эрк'ит,
Хвэр'а дьстра эвэ дьлбар,
We дьлиланд дэрһэда йар»...

РАСТНВИСАНДЬНА ЧӨНД ХЭБӨРЕД МАЙИ

1. Щарна хэбэра ѓса дьнвисьн wѓса,
һьнэкэ дьн дьнвисьн ѓса: чьқас насийа мэ
практики бь зараве кӓрманщи у ед дьнра
һэйэ, эм заньн вэки жь ван зарава гэлэ-
када нимли дьдын хэбатэ хэбэра ѓса, эва
йэк, йа дӓда, жь алие сэвте ѓ жь wѓ у ѓ
дһа нэрмтьрэ, лэма жи гэрэк эм бьнвисьн
ѓса,

2. Дь форма нэ эйанкьрида, ѓса жи дь
щуре эйанкьрида, хэбэра „харьн“ һьнэк
дьнвисьн „хвэрьн“. Нвисандна ѓса нэ рас-
тэ, чьмки қӓрме we хэбэре „харьнэ“, ле нэ
„хвэрьн“ бэса хэбэре, эм набежын: „Мэ-

щит нан хвэр“, ле дьбежын: „Мэщит нан хар“. Зараве көрманшида нимли хэбэра „харын“ те бһистын, лэма жи гэрэк эм бһнвисын “харын”.

3. Хэбэра нһа кэта иро жи бь се шура те нвисандын: нһа, нһа, нһа. Гэрдө шуре пашын нэ растын, чьмки чава змане мада, өса жи зманед дэрэкэда, сэwта хэбэра дэнгани, дь бһн тэсилэтийа дэрбдайине сьх дьбһн, сэwтэк жь орте дэрте, өса жи эв хэбэр:

Ве хэбэра „нһа“-да дэрба дэгдайине сэр а-йэ, лэма жи орта н-һ-да а йан нае бһистын, йан жи зэф кем те бһистын, лэма жи гэрэк ь, а,-ед орта н-һ нэен нвисандын, гэрэк эм бһнвисын нһа, чьмки, чава мэго, дэрбдайин сэр а-йэ.

РАСТНВИСАНДЫНА ЧӨНД ХӨБӨРЕД ОРТӨМЛӨТИЕ

1. Әw хэбэред змане дэрэкэда бь дө сэwтед тэвдэнгани тен готын у нвисандын, хенжь хэбэред масса, массив у мэллэ, гэрэк эм бь нэрфэке бһнвисын, мэсэлэ: змане дэрэкэда дьнвисын: коммунист, коллектив у ед майи, ле бона свькае гэрэк эм бһнви-

сын нэрфэкэ тэвдэнгани, аwa: комунист, коммунизм, коллектив у ед майи.

2. X, йан жи KHC-е змане дэрэкэда (змане урьсида дьнвисьн KC), гэрэк эм бьнвисьн к'с аwa: Марк'с, Мак'с, Марк'сизм бук'сир у хэбэред майи.

3. O-е алфавите урьсида у ед млэтэд дьнда ль пеш, ортэ у паш хэбэред мэ гэрэк эм бьнвисьн ъса, чаwa эwана бь хwэ дьнвисьн у дьхуньн, мэсэлэ: Оскар, болшевик у ед майи.

4. Əw хэбэред кѳ змане дэрэкэда бь дѳ-о-ава (oo) тен бһистьн у нвисандьн, гэрэк эм жи ъса бьнвисьн, мэсэлэ: кооперация, координация, кооптация, зоология, зоопарк у ед майи.

5. Əw хэбэред кѳ мэ жь змане дэрэкэ һьланинэ у кѳтасийа wанда һэйэ сэwта (нэрфа) а, чаwa wан зманада əw хэбэр бь а-е пашьнwa тен нвисандьн, гэрэк эм жи ъса бьнвисьн, мэсэлэ; диалектика, физика, математика, граматика у ед майи, ль пашхэбэре нвисандьна э дэwса а, мэсэлэ: диалектикэ, физикэ, математикэ у ед майи нэ рэстэ.

6. Һэнэ хэбэред ъса, wэки мэ һьлданэ жь урьса, эрмэнийа у ед майи; wан хэбэрада (сэwтед) нэрфед ъса һэнэ, кѳ зманед мэда тѳнэнэ. Wан нэрфа нһа дьнвнисьн бь

шуре африката, wэки нэ растә, гэрәк әм
 бьнвисьн өса, чава қануна змане мә дьхазә.
 Хәбәра урьси цар, бал мә нвисинә у щина
 дьнвисьн т'сар, хәбәред ортәмләтиеда: реак-
 ция—дьнвисьн реакт'сия, индукция—индук-
 т'сия, хәбәра социализм, сот'сиализм, хә-
 бәра әрмәни *ḡwrlq*—дьнвисьн тсагик у ед
 майи. Змане мәда сәwта ц т'өнә, өса жи
 сәwта әрмәни *ḡ* у ед майи, ләма жи әw хә-
 бәред урьси, әрмәни у ед мләтед дьн, кә
 әм һьлтиньн, гэрәк бь африката нәнвисьн,
 бьнвисьн пе ван кәрфа, ед кә змане мәда
 һәнә, мәсәлә: дәwса сәwтед ц гэрәк бьнвисьн
 с, хәбәра цар гэрәк әм бьнвисьн сар, хәбәра
 социализм—сосиализм, реакция—реаксия,
ḡwrlq—сагик у ед майи.

Нвисандьна ви шурәйи т'ө зраре надә
 растнвисандьне, чьмки бәре әwльн растә
 жь алие қануна растнвисандьне, йа дөда:
 wәдә кем өнда дьбә, йа сьсьа: щи кем те
 гьртьн.

РАСТНВИСАНДЬНА Р'ӘҚӘМА

1. Р'әқәмед дөнишан (11—19), бәре ча-
 ва р'әқәм, паше хәбәр, бь һәвра тен готьн
 у нвисандьн, мәсәлә: 11 (йанздәһ), 12 (донз-

дәһ), 13 (сездәһ), 14 (чардәһ), 15 (панздәһ), 16 (шанздәһ), 17 (кьвдәһ), 18 (кьждәһ), 19 (наздәһ). Пәй бистира кәта 99 башқә тен нвисандьн, мәсәлә: 21 (бист йәк), 77 (кәв-те кәвт), 82 (кәйште дө), 93 (нод се), 95 (нод пенш), 99 (нод нәһ). Ле хәбәра 100 (сәди) вәхта барбуне коква те гөһастьн, 200-и да дәспекьри дьбә сьд, кәта 1000 (кәзари), аһа: 100 (сәд), 200 (дөсьд), 300 (сесьд) у ед майи. Вәхта растнвисандьна щуре гөһасти те нвисандьн аһа: дөсьд, сесьд у ед майи. Кәзари шунда гөһастьн на-кәве. Әм биньн ортә чәнд рәқәмед гьр у бьхуньн аһа: 12354, гәрәк бь хәбәр әм һа бьнвисьн: донздәһ н'әзар сесьд пенши чар, 1,153, 459—миллионәк, сәд пенши се н'ә-зар чарсьд пенши нәһ у ед майи.

2. Змане мәда вәхта готьна рәқәмед (хәбәрәд) сре, ль пешйа ван хәбәрәд сәр щьнсе мерани (нер) йа, сәр щьнсе жьнани (ме) е зедә дьбә, вәки нишан дькә жерабуна предмет, йан жи кьвш дькә гәло кижан рә-қәмә. Ль кәтасийа һьнәк жь ван хәбәрә а, һьнәк йа, һьнәк жи и зедә дьбә, хенжь хә-бәра „йәке“, вәки кәтасийа we бь е те го-тьн, мәсәлә: е йәке (сәрнавә щьнсе мерани) йа дөда (сәр навә щьнсе жьнани), е сьсьа,

е чара, е пенша, е шәша е кәвта (мерани),
 йа кәвта, йа кәйшта (жънани) у ед майи.
 Йа у е башқә-башқә тен нвисандын.

3. Хәбәра жмарчие шкәстий башқә те
 нвисандын, җса жи башқә те нвисандын хә-
 бәра әламчие шкәстийа аҗа: йәк дҗани
 $\left(\frac{1}{2}\right)$, се пенщани $\left(\frac{3}{5}\right)$, се сәдани, $\left(-\frac{3}{100}\right)$
 нәвт бистани $\left(\frac{7}{20}\right)$, нъвдә шестани $\left(\frac{17}{60}\right)$, кәйш-
 те нодани $\left(\frac{80}{90}\right)$ у ед дън.

ҚАНУНЕД Р'АСТНВИСАНДЫНА КӘРФЕД МӘЗЫН БЪ КӘРФЕД МӘЗЫН ДӘСТ ПЕ ДЫБЫН

1. Щәлмед башқә, мәсәлә:

„Колхоза мә мәзынә“.

2. Хәбәред мәрәвед дън, вәхта дькын на-
 ва щотвергула, мәсәлә, Бәдър го: „Гәрәк
 һун вәде хвә бадийәвә җнда нәкын, паки
 дәст бь хәбата хвә бькын“.

Дәрсдар дьгот: „Шагьрте мьн иро дәр-
 са хвә зәф рьнд һазьр кьр бу“ у щәм-
 лед майи.

3. Ль пешйа һәр резәкә шыера, аҗа:

«Нав гөндәкира вьр чәнд сал пешда,
Т'әв каләки әз дьчум р'еда,
Вәлат тәв бубу вәлате аза,
Дәвса мьжа кәвын тә'ве п'әнци дьда».

(К. Шңди—„Шәре“, бьнһер „Нвис. көрм. сов.“ сала 1954, ру 13).

4. Хәбәра щинавед деме дөда, чава формәкә әйанкьрна мақултие, мәсәлә: „Әз бь наве Тә дьфьрьм“, „Һун мьнра һәр тыш-тын“.

5. Сәрнвисаред ктеба, нвисаред башқә-башқә (бәрәвокада), шьера, поэма, мәсәлә: поэма Шасме Шәлил: „Клама һозбек“, поэма К. Шңди „Шәре“, поэма Вәзире Надьр „Надо у Гөлизәр“, поэма Усве Бәко „Свид“ у ед майи.

6. Навед завод-фабрика у идарәхана, ед артела, вәки гәрәк дайньн нава щотвергула, мәсәлә: артела „Комуне“, колхоза бь наве „Шаһумйан“ у ед майи.

7. Нав, наве баве, мәсәлә: „Һәсо, Дәдо, Какьл, Шәмо, Әли, Әмәр, Асе, Хәще. Хәща Әли, Һәсое Какьл, Мстое Баба, Қәрое Әсәд у ед майи.

8. Ёса жи нәму навед мәхсус бь нәр-фед мәзын тен нвисандьн. Навед мәхсус әвын: навед нәфси (перзон, ед мәрийа), навед кө

ль р'э'wpa дькын, навед днийазанэбуне, навед дэwлэта, wэлата, т'эшкилэта у ед майи.

9. Эw фькред сэр навед нэфси тен готын у нишан дьдын жерабуне, йан жи атрибутед нэфси, гэрэк эw нав бь нэрфед бычук бен нвисандын, мäsэлä: „фькред мичуриние“ ведөре хэбөра „мичуриние“ гэрэк бь нэрфа бычук бе нвисандын.

НҚЫТКДАНИН

НИШАНЕД ПАРӨВӨКЬРЬНЕ

Змане мада нишанед парөвөкьрьне эвед
һаньн: нқьтка пашьн (.), нқьтквергул(;
вергул (,) у дөнқьтк (:). Әвана ғышк ни-
шан дьдын, Ұәки щөмледа гәло ль кедәре
сәкьнандьн дькәвә орте, йане Ұәхта хвән-
дые мәри ль кедәре, чь қәдәр гәрәк бь-
сәкьнә у паше диса дәст пе бькә, бьхунә.

НҚЫТКА ПАШЬН

Пәй һәр щөлмәкә көтбуйра те данин
(.), пәй нқьтка пашьнра (е кә дьхунә) гәрәк
нәвәки дһа зедә бьсәкьнә, чьмки щөмлә әй-
ан дькә һәр нетәкә көрт. ӘҰ нет дькарә
башқәбә, дькарә бь щөмле текстейә дьнра
гредаибә.

НҚҰТҚ ВЕРГУЛ (;) ТЕ ДАНИН

а) Орта щөмлед кө қәwата wана wәкә-
 һәwә, ед кө нета хwәйә тәмавива бь һәwра гре-
 дайинә, зорбуна wанә wәкәһәwбуне һәйә,
 һәла дыкарын башqә жи бен нвисандын у
 фәмкьрын, мәсәлә: „Сбә сафи бу“; „чвика
 кьрә wитә-wит“; „комбайнван пе комбайне
 нан (qәсәл) дычһи“; „qиза дыстран“; „мәрыв
 нәwаскар бу ль зәвийә ғһишти мезәкьрә“.

Әв һәрдө щөмлә ед ньqтквергуленә,
 мәсәлә: „Рәе шәwq дыда жь орта әзмин;
 сийә мә сәр һәспа нәдыкәт әрде“¹ у ед майи.

б) Ль кәтасийә we щөмле, wәки пәй
 wера дәст бь шровәкьрыне дыба, мәсәлә:
 „Дәме шаш у мәт мам; wана зуда мьнра
 гот бу, wәки әwi кө әw ктеба тәрьки на-
 ва чәнд рожада хwәндийә“ (жь ктеба дәрсе).

в) Пәй wан хәбәрара, ед кө көрт ды-
 бьн, йәне көрт тен нвисандын, мәсәлә: „һәв;
 Һәсо хәбатчие колхозейә“, „Проф; Иван
 дәрсдаре математикаейә“. Ван һәрдө щөм-
 лада һатһә нвисандын хәбәрәд „һәв;“ у
 „проф;“ нәтәмам, паш wан һатийә данин
 нqьтк. Гәрәк нәму хәбәрәд көрткьри бь
 нqьтк бен нвисандын.

¹ Бьһер, Усве Бако, Сьид, „Нвиск. көрм. сов.“ Ере-
 ван, 1954, ру 264.

ВЕРГУЛ(,) ТЕ НВИСАНДЫН

а) Орта щөлмед сэрэ у дбанида, мсэлэ:

„Wəxta əm ruŋštyn dora təxtə“, əwa-na pašta vəkšijan. „Wəxta mə nan dɣxar, Bədyr şərm dɣkɣr“. Kəso, wəxta əm pašti Qadyr hatyn, xwə da paş“ (jɣ ktəbəd dərса).

„Бу wиқина машина мə, ду лə пəй хwə кьрə рəз, соқақ-соқақ фрқас кьр“. ¹

б) Орта ван щөмлада те нвисандын, ед кө қəwəта вана гəтьнеда wəкəhəvyn, лə ор-та ванада пəвгреданок тəнəнə, аwа: „Əз вəгəрйам hatym мал, рə тжи бəрф бубу, мьн рə нəдит“ ², „Əз чум гəма колхозе, wə гəма тəркида тжи дəwар у пəз бу“. Йане жи тəне hənə пəвгреданокед „бəна“, „wəки“, „кə“ у „лə“, мсэлə: „Əз чум мəктəбə, бə-на рьнд hинбьм“. „Əwi дьлəзанд, кө зу бь-гһижə мал“, тракторист wə плана хwə бь-қəдинə, wəки щарна тəмбəлине нəкə“.

Мсто, Kəso, Əло, Каро, Иван чунə дəш-те, лə бəве ван ма лə малə.

„Бəсо чу малə, Əло чу нав гəнд, лə хушка вана чу пəз бьдошə. Kəso, Qəро,

¹ Ш. Геншо,—Бəрбь гəнде колхозвание. „Əфранд. нвис-карə кəрм. советис, йа IV, Ереван, 1948, ру 95.

² Əрəб Шамилəв,—Сəба тəзə у шалə пир, Абас „Рйа тəзə“ № 71, сала 1957.

көрнә дәлалын, рънд дьхуньн, ле Кәсэн, Қасо рънд нахуньн“.

„Кәсо дьлист, ле Кәсо жи ша дьбу.

в) Щөмлә йан жи хәбәрәд кө дькәвын орта щөмла там, бона дһа фәрһкьрна нета щөмле, мәсәлә: шанед мозед Кәсойә һнгьв, **р'аст готи**, жь шане Ә'дое Мвәмәд ръндть-рын. Әре, **ле чава**, әз ви нас дькьм. Әз у Смо, **һ'ълбәт**, чун бажаре Москвае. Әз у тө, **р'асти**, мина бранә бь һәвра. Әгәр Кәсо мерәки хәбатчийә, ле чава, Дәдо жи хор-тәки жь ви кемтьр нинә.

г) Пеш ван хәбәра, ед кө газие нишан дьдын, вәки әwana ль кәтасийа щөмләнә, мәсәлә:

Диса һат бәр чә'вед мьн, ван,
Баве мьн чуйә, ль п'есире нишанә.¹

г) Вергул щөмләда те данин, йан жи нви-сандьн пәй хәбәрәд кө щөмләда тәql сәр һәйә, вәхта пәвгреданока **һьм** дькәвә орте, мәсәлә;

«Хушка мьн һрие дьр'есә, **һьм** жи гора чедькә».
«Хайлаз **һьм** һин дьбә, **һьм** жи колхозеда дьхәбыгә».
«Балули занә **һьм** аqьл бу, **һьм** дьчован, **һьм** жи алик'ар»

¹ W. Надьр.—Хазьл. Әфран. нвиск', көрм. совет. йа IV. Ереван, сала 1948, ру 75.

ДӨНҚЫТК ТЕ ДАНИН

а) ль кӧтасйиа хэбэра нава щӧмледа кӧ те шровэкьрын, мӧсэлэ:

«Иро бэ'с мэ бӧлабу:
«Р'йа тӧзэ we дӧре;
Дыле мэ пер'а шабу,
Сэр we бэ'с у хэбэре»¹

We щӧмледа, йа кӧ гӧлӧк йан жи һын-
дык хэбӧред һӧжмариe теда һӧбын, мӧсэлэ:

«Милион, миллион э'длайһ'ыз,
Дык'эньн: эгӧр кӧр, эгӧр қиз;
Милион, миллион бӧйрақед сор,
Бь дӧста дыбын дор бь дор».²

Һӧвалe мэ Шӧмо һат отахе: ызыкьрие
мӧй лақрдчи у дӧст бь нӧнӧка кьр.

б) Дӧwsа ӧзвӧки щӧмле те данин, wӧки
мӧри дыкарӧ нӧнвисӧ, лe дӧнқьтк дыдӧ азӧ-
рӧкьрын, мӧсэлэ: бре мын дӧрсдарӧ, ӧз: ша-
гьртм.

в) Пеш хэбӧред һӧжмара, мӧсэлэ, һӧва-
лед мын ызыкьри эвын: Шеро, Иван, Қасо
у Ө'гит.

г) Пӧй щӧмла һӧжамарира, wӧки нета we
бы щӧмлед пӧй һӧвра, йан жи бы сре тӧ-

¹ Қ. Мрад „Рйа тӧзэ“-ра, ыһнер газета „Рйа тӧзэ“ № 11
сала 1955.

² Усьве Бӧкӧ—Гӧлана эдлайе, ыһнер „Рйа тӧзэ“ № 26,
с. 1955

мам те эйанкьрын, мäsэлä, һәр колхозванэк боршдарэ:

1) Р'ьнд бьхэбьтэ, гаки һэрэ швата, жь һөвалед хвэ пашда нөминэ.

2) Бь сьдгө қәнш бьқəдинэ пешданинед бригадир.

3) Wəхтеда бьқəдинэ хəбата колхозе, бона қəдандьна плана.

4) Пəй wан хəбэрара, ед кə жмаре нишан дьдын, аwа: бəре. э'wльн, пашьн, пешьн дəда, сьсйа у ед майи. Мəсэлə: Мсто бəре э'wльн дəрсед хвə р'ьнд һазьр кьр, паше чу дэрва, бо бь һəвале хвəра бьлизə у ед майи.

НИШАНЕД ШУРƏГОТЬНЕ

Нишанед шурəготьне эвед һаньн: нишана дэрбдаине ('), нишана пьрскьрьне (?), нишана газие (!).

Эв нишанед һан тен данин бо we йəке, wəки мəри wəхта хəбəрдане хəбəра ѓса бежьн, кə дэрбдаин сэр we хəбəре растбə, бь дэрбдаинне дəве мəрьв дəре, йа пьрсейə, бь пьрскьрын бежə, эгэр йа газиейə, бь шуре газие бежə.

1, нишана дэрбдаинне (') те данин:

а) Сэр хэбэред эмркыр у бангед кө дэнг сэр
һэнэ, мөсэлэ:

Дьле мьн, дэ тө бьк'отэ,
Эзе һэр'ым Һ'эсо щан.

Пролетаред нэму вэлата, йэкбьн!

б) Башқә готи нава щөмлөд бө демда
те данин сэр хэбэред дэрбдайине, мөсэлэ:

Пе'ш, бона хвэйкьрна Wэтәне мэ!
Бе' сэкьнандьн, пе'ш, бэрбь алтндариед тэзэ!

в) Сэр өзвед щөмлейә дьн, кэнге автор
дыхазә нишандә рьндфэмкьрна (рьнднишан-
дайина) хэбэре, аһа:

Мьн к'т'ебэк да Тәфур,

Сэр кәрфед ә' у ә нишана дэрбдайине нае
данин, чьмки сэр кәрфа ә' әйне (') әрәби
һәйә, сэр ә жи төнә. Нишана дэрбдайине
жи бал мө мина әйне (') әрәбийә. Әгәр әм
нишана дэрбдайине дайньн сэр ә, we бьбә
ә', ләма жи гәрәк әм нишана дэрбдайине
данәйньн сэр һәрдө кәрфед жоре готи, ле бь
фәмдари өса бьхуньн, вәки нишана дэрб-
дайине хэбәра дайида (wәхта хвәндьне) бө
әйанкьрын, кө әw хэбәр нишана дэрбдайине
ль сэр һәйә; мөсэлә:

Әме һәрьн, нә әвана.

Ве щөмледа дэрбдаин сэр хэбәра „әме“ -
йә; щөмледа әw нет һатийә әйанкьрын, wә-

ки әме һәрһн, ле нә әһана. Әм вьра нькарьһн нишана дәрбдаһине даһньһн сәр хәбәра „әм“, чьмки we бе хвәндьһн „әм“, чаһа щөмлөда һатйә нвисандьһн хәбәра өса зһане мөда т'өнә.

2. нишана пьрскьрьне (?). Щөмлөда әм нишана пьрскьрьне бь щәләбе зһане урьси датиһньһн к'өтасийа щөмле, мәсәлә:

«Баво, әһе гот,—тә чьр'а һа кьр?
Мьһ ч'ә'ве хвә һе тәзә вәдькьр;
Мьһе һе т'әзә бьлиста хвәр'а,
Тә дәсте мьһ гьрт, әз дамә мера»¹

3. Нишана газие (!), чаһа нишана пьрсе, өса жи нишана газие те даниһн к'өтасийа щөмле, бь һи щурәйи, к'ө әйаһ дькә нәһәскарие у хәбәра һейә газие сәрә, һәки дьреж те готьһн, мәсәлә:

«Һәй һах! Һәй һах! һәй әв чь дьһйәй?
Һа кьрә гәзи у к'әт дәвәр'у,
Мөһане мале ә'щөбһайи һан»².

НИШАНЕД ШРОВӘКЬРЬНЕ

Нишанед шровәкьрьне әһөд һаньһн: щотвергул („“), йаһ жи аһа те нвисандьһн („«»), кьлбәт щуре пешьһн дһа һөсайә бо дәстһви-

¹ Н. Щиди, Шәре „һв. к. с.“ Ереһан, сала 1954, ру 12

² Щ. Щәлил, К'лаһа һөзбек. Нв. к. с.“ Ереһан, 1953, ру 200.

сар бэнд (()); прньцѣтк (...) шгиза вѣѣ-
тандьне (—), шгиза гѣйандьна хѣв (-). Ѣвана
гышк шровѣдкѣн нета щѣмле, азѣрѣ дѣкѣн
пѣвгредана хѣбѣред щѣмле.

1. Дѣкѣвѣн нава **щѣтвергула**:

а) Гѣтъна мѣрики дѣн нава хѣбѣрдане-
да, мѣсѣлѣ: Дѣдо нав чѣмда кѣрѣ газѣ:

„Дѣрсдѣре мѣктѣба мѣ: Ѣлие Ибо гѣт,—
Пиѣнерѣд мѣктѣба мѣ рѣнд гѣн дѣбѣн, ѣва-
на дѣрсѣд хѣѣ рѣнд гѣзѣр дѣкѣн“.

б) Вѣхта нава щѣмледа дѣнвѣсѣн навед
гѣвалтѣйѣа, идѣрѣхана, фабрика-завѣда, ѣса
жи навед тѣрихи, мѣсѣлѣ: Ѣз ѣзве гѣвалтѣйѣа
„Бра ѣндабѣ нѣхѣвѣндѣти“—ѣ бум, вѣки бѣ-
ре нав мѣда гѣбу, ѣв гѣвалти гѣтѣѣ гѣла-
нин. Кѣма партизана „Бѣна вѣтѣн гѣлѣк мер-
хѣси кѣр“. Нѣлсон Стѣпанѣян „Мѣрхѣсе
Тѣфаѣа Советѣе дѣбарѣйѣ“. Сѣабѣндов Сѣмѣнд
„Мѣрхѣсе Тѣфаѣа Советѣе“—ѣѣ.

в) Навѣд щѣмла, газѣта у ѣд майѣи, вѣх-
та ѣвана щѣмледа тѣн гѣтън, мѣсѣлѣ: нѣвисѣ-
ра А. Пушкин „Мѣсѣйѣа зерѣн“ нѣвисѣрѣкѣ
гѣлѣки бѣшѣ. Ѣмо газѣта „Правда“—ѣ дѣс-
тинѣ.

г) Нава щѣмледа хѣбѣред кѣ бѣ гѣрѣф у
нанѣйѣ гѣнѣ, мѣсѣлѣ: Мѣшѣла, ѣанѣ Бѣдѣр
кѣрѣки „рѣстгѣйѣ“. Гѣсѣе Мѣмо ѣанѣ мѣна
Дѣдо „дѣловѣнѣ“.

ДЫКӨВЫН НАВА БЭНДА

а) Щөмлөд фэри у хэбэред өсө, кө кэ-
тхэ орта щөмла, мэрв дькарэ вана дэр-
хэ у төщара нета щөмла тэмамготи нае хь-
рабкьры, мөсөлэ: Насое колхозван (вэки кө-
рөки дэлалэ) хэбэра хвэ рьнд пешда бьр.

Жь қарэқара Бэсе (өвө топ дьлист)
зарөк зу вшйар бу.

б) Әw хэбэред тэмамкьр, вэки бь қану-
не зманнаме щөмлөра наен гредан у нишан
дьдын шрөвөкьрыне, мөсөлэ: колхоза гөнде
мэ (сөдрө we Р'зайэ) исал нөму планед хвэ
зедэ қэданд, лэма жи пэйе вэ дьдын. Фаб-
рика № 10 (директор һөв; Паносйан) пла-
нед хвөйө дэрдайине вэдөда қэданд.

ПЪР'НҚЫТК ТЕ НВИСАНДЫН

Әw мэрвө хэбэр дьдэ у дьхазэ хэбэра
бинэ ортө, зедэ бьнвисэ, бона фэрикьрына
фькра хвэ, ле ван хэбэра нанвисэ, сэрэщэ-
ма щөмле жи храб набэ бе ван хэбэра,
щөмлэ тэмамыя хвөва те фэмкьрын, мөсөлэ:

„Өз дэwэтеда бум, ле... һэр нэйсэ, эз
нэкэтым говөнде“.

„Өзе гэлөк щийа бьгэрйама, ле... бра
өсөбө, жь мыра ль һөв нөһат“.

ЩГИЗА ВӨҚӨТАНДЬНЕ ТЕ ДАНИН

а) Нава кәриед җәсәкьрьнеда ль сәре һәр хәбәрданәкә (щөмлөкә) тәзә, йан жи орта хәбәрада, автор у мәрие дьнеда. Сәр щгиза вәқәтандьнеда те зедәкьрьн вергул, мәсәлә:

Хәло у Өдо реда дьчун у жь хвәра хәбәр дьдан. Хәло жь Өдо пьрси, го, — Өдо, ве агрие тә чьма қәт хәбәр нади?

— Ёһ, тә чь го?

— Тә чьма қәт хәбәр нади?

Агрие Өдо гот. — Ахьр мьн гот бу, вәки жь қимәте «р'ьнд» кемтьр гәрәк нәстиһьм, ле бу, кө...

Ёһнәк дәвса дө иңьтка дьнвисьн щгиза вәқәтандьне, нә растә, йан жи орта фе-ле у хөданфеледа дьдьн хәбате. Мәсәлә:

„Өв дәрбдарә, ле әз — дәрбдарәки дһа башьм“.

„Қәдандьна плана вьлбәт тыштәки башә“.

Ван һәр дө щөмләда дәвса дө иңьтка һатйә данин щгиза вәқәтандьне, гәрәк дәвса вана бен нвисандьн доньтк, аһа: Өв дәрбдарә, ле әз дәрбдарәки дһа зорьм. Қәдандна пла-на, вьлбәт, тыштәки башә.

ХЭБЭРНАМӨ

А

ав	автомат
авдан	автоном
авангард	автономиа
авайи	агент
авариа	агитасиа
август	агитатор
авиасиа	аграри
авитьн	агресиа
авган	агресив
Авганстан	агресор
аврэшандьн	агресорти
авсир	агроном
австри	агрономиа
Австриа	агротехника
автор	агротехники
автомобил	агрокимия
автобаза	агър
автобус	агъркърън
автогараж	

агървесандън	азот
ага	айльх
агати	академиа
Агин	академик
Аго	акт
агри	актив
агрие	активи
агрзэман	актуал
агрсонги	алав
ад	алави
адкърьн	алайи
адбун	албан
адэ	албани
Ади	Албаниа
администрасна	албом
администратор	алегория
адрес	Але
Адрбещан	али
адрбещани	аликар
аеродром	аликари
аеромэктэб	аликърьн
аза	алимент
азакърьн	алйумин
азабун	алкимиа
азайи	алхимик
азадар	алстън
азик	алучэ
азөрө	алткърьн

алтбун
алтндари
алтндар
алчах
алчахкэтын
алчахкьрын
алчахбун
алчахи
амбулаториа
амбион
Америка
амеоба
амэнэт
амэнэтти
амнистия
аможьн
амьн
амьни
анализ
анализкьрын
анализбун
анализи
аналитик
аналогия
анархия
анархист
анархистти
анархизм

ангориһэвкьрын
ангориһэвбун
ангориһэв
ангориһэвти
анекдот
анизаз
анизази
анимизм
анимист
анимисти
Антарктида
антена
антик
антология
антракт
антрасит
атеизм
атейст
Атенк
антег
анцах
ап
апо
апарат
Аполон
ар
Арарат
арван

арақ
арақфрош
аратор
Аракс
арду
аргумент
ардми
ардмикърън
ардмидайин
ардмидар
арзан
арсьм
артист
артисти
архайин
архив
архиварйус
арик
асамблеа
Асйа
Асиа
асимилйасиа
асосиасиа
аспеж
аспежханә
аспирант
астар
астрономиа

астроном
асфалт
асфалткърън
асфалткърн
атлас
атом
атоми
атрибут
аудитория
афё
афёкърън
афёбун
афёкърн
афиша
Африка
афр
ах
ах-wax
ах һәй wax
ахин
ахини
ахлах
ахлахти
аш
ашван
ашванти
ашкәрә
ашкәрәкърън

ашкэрэбун
ашкэрэти
ашқорк
ашьқ
ашьқти
ақас
ақыл

ақылкьрын
ақылбун
ақылти
ақылвала
авази
аваз-авази

Б

ба
бав
багаж
багэр
баг
багван
багванти
багчэ
бадан
бадайин
бадеда
бадиһәwa
бадрищан
бажар
бажарван
бажарванти
бжартын
бжарван
бжарэ
база

базар
базарван
базис
базалт
базбэнд
базьн
базьнзив
базрган
базрганти
бакалеа
бакла
бактериа
бал
баланс
балтэ
балтэчи
балтуз
балук
балукбьрин
банг

бангдайин
банздан
бан
бани
банка
банкет
банок
бар
баран
барбър
барданин
барикад
баркърн
Баро
барһланин
баруд
барыш
барышкърн
барышбун
барэбар
барин
Басаргечэр
баск
баскwэшандьн
басмэ
басмэчи
басмэбърин
басмишкърн

Басо
бастеq
батмишкърн
батмишбун
батмишкър
батрак
бахшандьн
Бахчэли
бахшиш
башибозук
баш
башкърн
башбун
баши
башльх
Баше
башqэ
башqэкърн
башqэбун
башqэкър
баш
Баши
баq
баqкърн
баqбун
бавэри
бавэркърн
бавэрбун

бавэр	бери
бави	бериван
бавикърын	Бет'ховен
башибун	бетэвшэ
бавикэтын	бешик
бэг	бешиккэртмэ
бэглэр	бэгзадэ
бэгти	бэгзадэти
Бэго	бэд
бэгэми	бэдбэхт
бэгэмкърын	бэдбэхтти
бэгэмкър	Бэдил
бэгзэмиш	Бэдо
бэгзэмишкърын	бэдэн
бэгзэмишбун	бэдэw
бе	Бэдэwи
бедэр	бэдэwи
бедэрван	бэдэwкърын
бедэркърын	бэдэwбун
бежыг	бэдэwтьр
бежыгкърын	бэдвал
бежыгчи	бэдвалкърын
бежыгфрош	бэдвалбун
Бежыгбъре	бэдвалти
белук	бэжн
белуш	бэжнбльд
Белущстан	бэжнзрав
бер	бэз

бэзгъртън
бэзкэландын
бэзок
бэйани
бэйанкърън
бэл
бэлкърън
бэлбун
бэла
бэлакърън
бэлабун
бэлг
Бэлге
бэлгнәwez
бэлгwэшандын
бэлггъртън
бэле
бэлекърън
бэлебун
бэлэд
бэлэди
бэлэк
бэлэки
бэлэккърън
бэлэкбун
бэлэкбэлэки
бэлэнгаз
бэлэнгазкърън
бэлэнгазбун

бэлэнгази
бэлө
бэлөкърън
бэлөбун
бэн
бөнд
бэндкърън
бэндбун
бэндбуйи
бэнги
бэнгикърън
бэнгибун
бэнгибуйи
бэнгити
бэни
бэниадәм
бэништ
бэништщутън
бэр
бэре
бэран
бэранбэрдан
бэрайи
бэрав
бэрави
бэравитьн
бэраз
бэразти
бэрбакърън

бэрбанг	бэркти
бэрбэнд	бэрмали
бэрбө	бэрмылк
бэрбэр	бэрнав
бэрбэрти	бэрош
бэрбь	бэрстө
бэрбьри	бэртил
бэрбьрибун	бэртилхөр
бэргир	бэртилхөрти
бэргирти	бэртилдайн
бэрмали	бэрчэвк
бэрдели	бэрх
бэрдэсти	бэрхван
бэрдир	бэрхьк
бэре	бэрхwэкэти
бэрева	бэрхwэнвисар
бэрэ-бэрэ	бэрф
бэрэвкьрьн	бэрфгьртън
бэрэкэт	бэрфгьрти
бэржер	бэрфһатън
бэржеркьрьн	бэрфанин
бэржербун	бэрфнэландьн
бэрзэг	бэрфнэл
бэри (we йэке)	бэр'
бэридан	бэрдан
бэриһэвдан	бэрдайн
бэрк'	бэрэдайн
бэрккьрьн	Бэри
бэркбун	

бәс	бәр
бәсбун	бәз
бәст	бәлги
бәта	Бәра рәш
бәтавәкьрьн	бәри
бәтавәбун	бәрәгөр
бәтал	бәс
бәталкьрьн	бәскьрьн
бәталбун	бжанг
бәтали	бжангрәш
бәтландьн	бжө (бжөе һәспа)
бәтан	бжартьн
бәтәр	бжарван
бәтәркьрьн	бжарә
бәтәрбун	бзмар
бәтәрти	бзмаркьрьн
бәхирә	бзмаркьри
бәхт	бздандьн
бәхтйар	бздйайи
бәхтәвар	бздо
бәхтәварти	бзьн
бәхтрәш	бзьни
бәхтрәши	бзьнок
бәшәр	биб
бәшәрхwәш	бибәр
бәшәрхwәшкьрьн	библиография
бәшәрхwәшбун	би
бәq	бикьрьн

бибун	бирастьн
билэк	бирасти
биләксор	бисо
бин	бисокърын
бингъртън	бисобуйи
бинкърын	бисокър
бингöһастън	бист
бингъртън	бистани
бингърти	бистльх
бинхwэш	бистпенщльх
бинхwэшкърын	бифштекс
бинхwэшбун	биши
бинхwэшкъри	бишикър
бинфрә	быкрчи
бинстәндън	блок
бинстәнди	блокада
бинт	блокнот
биология	блет
бйушет	блеткър
бйуро	блетфрош
бйурократ	бльдн
бир	бльднкърн
биркърын	бльдбун
биранин	бльндайи
бирчуйин	бльднкър
бирбәла	бльдщи
бирсаркърын	бльдтьр
бирсарбун	блур
бирсар	

блурван
блурлехъстьн
бмбарэк
бмбарэккърьн
бмбарэкбун
бмбарэки
бмбарэккър
бнатар
бнийат
бнэли
бнэликърьн
бнэлибун
бнэлити
бобэлиск
богаз
богэ
богчэ
Богр
богазгъртън
богазгъртъни
богчэ
бойкот
бол
болкърьн
болбун
бомб
бомбавеж
борщ

борщдар
борщдаркърьн
борщлу
борщлукърьн
бори
борин
борэбор
бостан
бошэ
бöкör
бөрö
бөрөрэш
бөрөрэшкърьн
бөрөрэшбун
бöhöст
бöhöр
бра
брази
бразити
Бразилиа
брин
бриндар
бриндаркърьн
бриндарбун
бринхэдар
бригад
бригадир
брийан

Британиа	буз
бронз	бузгъртън
брошйур	бузгърти
брчи	бук
брчикърьн	буксйаркърьн
брчибун	букбърьн
брчити	букти
бруск	бунт
брусквѣдан	буржуазиа
брън	буржуа
бръѡвѣдан	бѡа
бръѡанок	бѡакърьн
бръѡи	бѡабун
брѣ	бѡальхи
брѣк	бѡар
брѣкърьн	бѡистън
брѣкханѡ	бѡкавтѣн
брин	бѡкошк
брноти	бѡкошккърьн
брнотикшандѣн	бѡкошккъри
бстан	бѡ (бѣрнавѡ, мѡ-
бстанѣш	сѣлѡ: бѡ нан,
Будда	бѡ ав)
буддаи	бѡлбѡл
булион	бѡзр
булгар	бѡзрханѡ
Булгариа	бѡзрданг
буйин	бѡзрхѡр

бын	бырын
бынва	быр
бнгә	быркьрын
бнгәгьртын	бырбун
бындарук	бырлистьн
бындәст	бырәбыр
бынәрд	быск
бынхели	быскбадан
бынщгиз	

В

вагон	вәдаий
вала	вәжәндьн
валакьрын	вәкьрын
валабун	вәкьри
валейбол	вәләзандьн
валйута	вәмьрандьн
ванна	вәмьри
вариант	вәрекьрын
варьк	вәрәсандьн
вәбун	вәрәсйайи
вәгәрәндьн	вәрәшандьн
вәгәрйайи	вәрәшйайи
вәгәһастьн	вәсәкнандьн
вәгәһасти	вәсәкнйайи
вәгәһерәндьн	вәчекьрын
вәгәһерәнди	вәчекьри
вәгьртын	вәхарьн
вәдан	вәшартьн

вәшарти
вәщенқандьн
вәщенқи
весандьн
весйайи
вершок
вергул
версиа
верст
Викториа
Виргилиос
висе-президент

волт
волтаж
волтпив
вьр
вьра
вьрһада
вьр
вьркьрьн
вьрбун
вьрэк
вьрэвьр

Г

га
гав
гаван
гавдан
газ
гази
газикьрьн
газет
газьн
газьнкьрьн
газьни
гакуви
Галилей
галстук
гамеш
Гамешқран

гараж
гаһан
гаһандир
гавьр
гвардиа
гваштьн
гвашти
геж
гежкьрьн
гежгәринк
гежбуйи
гежо
гези
гезикьрьн
гезикьри

герман
 германи
 Германия
 генерал
 генералиссимус
 гәбгәбә
 гәдә
 гәдәти
 гәз
 гәзгәзк
 гәзкьрьн
 гәзтьн
 гәзо
 гәвәз (рәнг)
 Гәвәз (нав)
 гәвәзә
 гәвәркьрьн
 гәвәрбун
 гәвәрбуйи
 гәвәркьри
 гәли
 гәло
 гәм
 гәмкьрьн
 гәми
 гәмичи
 гәмар
 гәни

гәникьрьн
 гәнибун
 гәнибуйи
 гәникьри
 гәньм
 гәп
 гәпкьрьн—хәбәр-
 дан (бь зараве
 лачиниа)
 гәрм
 гәрмкьрьн
 гәрмбун
 гәрмайи
 гәрмәгәрм
 гәрмпив
 гәрмонәк
 гәр
 гәрандьн
 гәрдән
 гәрок
 гәрокти
 гәрийайи
 гәстьн
 гәсти
 гәф
 гәфхарьн
 гәwгәwә
 гәwр

гәwрайи	гликьрьн
гәwри	глобус
гәwркьрьн	говәнд
гәwрбун	говәндгьртън
гәwриәш	говәк
гәwшәк	гогәрчин
гәwшәккьрьн	гол
гәwшәкбун	голәгани
гәwшәкти	гольк
гжьк	гопал
гжәгьж	горә
гзер	горәчекьрьн
гимназиа	горила (мәймун)
гимназист	готън
гиро	готи
гирокьрьн	гошә
гиробун	гошт
гирокьри	гошти
гиробуйи	гоштфротан
гиск	гоштфрош
гиско	гӧвәгӧв
гловәр	гӧвин
гловәркьрьн	гӧвини
гловәрбун	гӧжәгӧж
глок	гӧжин
глоккьрьн	гӧжини
глокбун	гӧзванг
гли	гӧл

гѡлан
гѡлаш
гѡлашгѣртын
гѡлашгѣр
Гѡлбѡар
гѡлбаган
гѡлав
Гѡле
гѡлдайин
гѡлѣш
гѡли
гѡлижекѣрьн
гѡликѡркѣрьн
Гѡлизѣр
гѡллѣ
гѡллѣкѣрьн
гѡловѣр
гѡловѣркѣрьн
гѡловѣрбун
гѡлпин
гѡлпѣгѡлп
гѡлпѣк
Гѡлпѣри
гѡлстан
гѡман
гѡманбѣри
гѡмрьн
гѡмрьнкѣрьн

гѡмрьнбун
гѡнѣн
гѡнѣнкар
гѡнѣнкаркѣрьн
гѡнѣнкарбун
гѡнѣнкарти
гѡнд
гѡнди
гѡндити
гѡндсовет
гѡпѣк
гѡпѣкдаин
гѡр
гѡрандѣн
гѡрѣх
гѡрти
гѡрз
гѡрзгредан
гѡрщ
гѡрщи
Гѡрщстан
гѡрчѣк
гѡрѣ
гѡркѣрьн
гѡрбун
гѡри
гѡрикѣрьн
гѡрибун
гѡрѣгѡрѣ

гӧстилк	грип
гӧһ	гһйа
гӧһар	гһйахӧр
гӧһастън (а)	гһйафрош
гӧһасти	гһиштън
гӧһдарикърын	гһишти
гӧһдар	гуз
гӧһдайин	гузэк
гӧһдреж	гъжгъжандън
гӧһер	гъжэгъж
гӧһерандън	гългъл=гаръс
грам	гъмэгъм
гран	гъмин
границ	гъмини
гранит	гър
гранпив	гърэгър
графин	гъркърын
грар	гърбун
гре	гъртън
гредан	гърти
грефутк	гъшк
грэгър	гърък
грийандън	гъръккърын

Д

да	дагкърын
дабрандън	дагбун
дабри	дагкъри

дадан
дадайи
дайин
дайин-стəндын
дайик
даклад
дакладдайин
дакладчи
далқандын
далқи
дамағ
дамари
данин
Данте
Даниа
дар
дарчра
дарағаш
дардакьрын
дардакьри
дақөртəндын
дақөртйайи
дау
даучук
дауməзын
Дауьд
дбури
дбурикьрын

дбурити
де
демари
дезинфексия
декабр
декада
декаданс
декларасия
декрет
дел
дельк
делдреж
делегат
делқөтк
дем
демэк
демос
демобилизасия
демобилизасия-
кьрын
демобилизасиябун
демобилизасия-
кьри
демократия
демократ
демократизм
депутат
дер

дерьк	дэйндайин
дew	дэйндар
дэб	дэйндартн
дэбаг	дэйни
дэбагханэ	дэйкьрьн
дэбагчи	дэйнэкьрьн
дэв	дэк
дэвкэн	дэккьрьн
дэвэш	дэкбун
дэвбэла	дэкти
дэвгьрти	дэлал
дэввэкьри	дэлали
дэвфрэ	дэлк
дэвэ	дэлкдолав
дэвтэр	дэлкдолавчи
дэгмиш	дэмаг
дэгмишкьрьн	дэмдэзгән
дэгмишбун	дэндьк
дэгэл	дэнг
дэгэлти	дэнгани
дэгл	дэнгбеж
дэглэмиш	дэнгбьри
дэглэмишкьрьн	дэнгбежти
дэглэмишбун	дэнгбежханэ
дэзмал	дэнгбльд
дэйн	дэнгдайин
дэйнкьрьн	дэнгдэрхьстьн
	дэнгхwэш

дэр
дэрб
дэрбдар
дэрзи
дэрсикърын
дэрсиданг
дэрблехъстьн
дэрэw
дэрэwкърын
дэрэwбун
дэрэwин
дэркърын
дэркэтын
дэрбун
дэрва
дэргэh
дэргэhван
дэрман
дэргуш
дэрдаин
дэрнэхун
дэрэщэ
дэрд
дэрдлө
дэрс
дэрсдаин
дэрсдар
дэрсдарт

дэрсхинкърын
дэрсдэрбазкърын
дэрсханэ
дэраб
дэрдан
дэст
дэстар
дэстбърин
дэствала
дэстгъртын
дэстгърти
дэстдаин
дэстэкэ
дэстэбрак
дэстэгөл
дэстнигар
дэстө
дэстпекърын
дэстпобун
дэстур
дэстурдаин
дэстурдаи
дэстльhэвхъстьн
дэстльhанин
дэстэш
дэф
дэфчи
дэфлехъстьн
дэфьк

дәхәс
дәхәси
дәхәсикърын
дәһ
дәһани
дәһрожи
дәшт
дәҗ
дәҗә
дәw
дәwар
дәwарчерандын
дәwәт
дәwәтвани
дәwәткърын
Дәwәти
дәwләт
дәwләти
дәwләтикърын
дәwләтибун
дәws
дәwsгъртын
дәwsандын
дәwsи
Дәwреш
дәбә
дәвдан
дәw

дәwи
дәwидар
дән
дәнһеран
дәс
дәфьк
дәфькданин
джмьн
джмнайи
дзгйн
дзгингъртын
диаграма
диалектика
диар
диаркърын
диарбун
Диадин
дивизиа
дик
диктор
диктатор
дил
Дилбәр
дин
динани
динамит
диндар
динкърын
динбун

динбуйи	днийайи
диплом	днийазан
дипломатиа	днийагэр
дипломат	днийаньз
директив	Днепр
директор	долаб
дирексиа	долабчи
дирижор	долгэ
диса	Дон (чэм)
дисертасиа	дон
дисертант	дони
дисциплин	Донбас
дитьн	донздэһ
диференсасиа	дор
дифтериа	дорбэр
дивар	доргэртън
диварданин	доргэрандьн
диwan	доргэрин
диwanкърьн	дордар
диwanханэ	Дорпат
диwанти	дорщгиз
диwanбаши	дост
джан	достти
джанчи	достбун
длоп	дотьн
длопкърьн	доти
днйа	дохтр
днийазанэбун	дохтрти
	дошэк

дошани
дө
дөә
дөәакърьн
дөәабун
дөәачи
дөани
дөдө
дөдөйа
дөргәр
дөргәрти
дөргәрханә
дөгәр
дөр
дөрү
дөрүти
дөрүтикърьн
дөрүтибун
дөстрө
дөсәри
дөһ
дөчәв
дөчәql
дөшәм
дөшөрмишбун
драв
дран
дранәш

дреж
дрежкърьн
дрежбун
дрежайи
дреш
друтън
ду
дудан
дукърьн
дуажо
дуалист
дуалистти
дуализм
дув
дувкөрми
дуз
дузан
дузкърьн
дузбърьн
дукешк
думан
думайи
думанбун
думангьрти
дуqmәqәск
дупъшк
дур
дурайи

дурдитын
дурэбин
дуркэтын
дуркэтти
дурхьстын
дһа
дъз
дъзи
дъл
дълавитын
дълбәрдайн
дълвэкьри
дълдайн
дълэшқ
дълкьрын
дълкэтын
дълкэти
дълльһэвхьстын
дълмайи
дълмьни
дълмьнайи
дълован
дълтәрти
дълрәим

дълтәнг
дълтәнг
дълтәқандын
дълтәқайи
дълфрә
дълхәдар
дълхwэстын
дълхwэсти
дълнәбандын
дълчвик
дълчикдан
дълша
дълшәwat
дълшәwatти
дълшәwtандын
дълсар
дълқәвин
дълэш
дъмс
дъмсани
дър
дърәдър
дъркьрын
дърбун

Е

Европа (Авропа)

Екатерина

Ө

эв
эвин
эвинти
эвсэнэ
эвсэнэти
эгэр
эждэһэ
эзбэр
эзбэри
эзбэриготын
эки
экиньрын
экс
Өлөгөз
өлөдөтти
элифба
элк
элкин
эхтйар
эмэк

эмэкдайин
эмэкдар
эре
эрекьрын
эрмэни
Өрмөнистан
эрмэнизан
эрq
эрqголан
эскэр
эһли
эшйа
эшкэрэ
эшкэрэкьрын
эшкэрэбун
эшкэрэти
эшq
эшqли
эwan(a)
эwлэд

Ө'

э'ба
э'бубэт
э'бур
э'буркьрын
э'бурбун

эгит
эгитти
эдэб
эдэбийэт
эдэт

әдәтти
 әдли
 әдлайи
 әдлайиньз
 әдлайиньзкьрын
 Әдо
 әдө
 әзаб
 әзәп
 әзәпти
 әзиз
 әзман
 әйан
 әйанкьрын
 әйаншөхөлкьр
 әйар
 әйб
 әйбдайин
 әйд
 әйдщват
 әйдкьрын
 әйни
 әламәт
 әламәткьрын
 әламәтти
 әламдар
 әмәл
 әмр

әмржийин
 әмрзан
 әмрзанәти
 әмркьрын
 әмрнвисар
 әнәнәкьрын
 әни
 әнифрә
 әнишк
 әнтәри
 әрд
 әрднәжандьн
 Әрәб
 әрәби
 әрәбә
 әрәбәчи
 әрәбзан
 Әрәбстан
 әрәбәкеш
 әрзә
 әрзәдайин
 әрнус
 әрнуси
 әрнусикьрын
 әсас
 әсә
 әсәйи
 әслзәдә

әфрандын
әфрандар
әфри
әшарәт
әшарәткьрын
әшарәтдаин
әшарәтти
әщөб
әщөбмайи
әщөбмайин

әщәл
әщәм
әщәми
әwльн
әwр
әwрави
әwtандын
әwtин
әwtини

Ж

жан
жандаин
жандарм
жар
жаркьрын
жарбун
же
жебун
жегьртын
жегьр (копия)
жекьрын
жер
жерьн
жера
жераготьн

жешт
жәжи
жәр
жәрдаин
жийин
жир
жирайи
жирбун
жирбуйи
жиркьрын
жмар
жмартын
жмарти
жор
жорготи

жорън
жѡжѡ
жън
жънѣби

жънти
жънкок
жъньк

З

зава
зайин
зайи
зальм
зальмти
зальмтикърън
занѡ
зѣнѣбун
зар
зарав
заравзан
заравзанѣти
зарѡ
зарѡти
зарок
збарѣ
збарѣти
збени
звер
зверкърън

звербун
зверти
звъръ
звърандън
звъстан
звъстани
зедѡ
зедѣкърън
зедѣбун
зедѣбуйи
зедаи
зедѣкъри
зедѣдаиин
зедѣмаи
зедѣготън
зедѣмаиин
зедѣнав
зедѣтър
зен
зеп
зепкърън

зепкѣри	зѣйитикѣрьни
зерандѣн	зѣйтун
зеранди	зѣлал
зер	зѣлалкѣрьн
зеркѣрьн	зѣлалкѣри
зеркѣр	зѣлалбун
зеркѣри	зѣлалбуйи
зеркѣлдан	зѣлqандѣн
зеркѣлдайи	зѣльqi
зеркѣрьнти	зѣмбѣлик
зерин	зѣмбил
зѣви	зѣмбилфротан
зѣвзѣк	зѣмбилфрош
зѣвткѣрьн	зѣман
зѣвткѣри	зѣнг
зѣвтбун	зѣнггѣрътѣн
зѣвтбуйи	зѣнггѣрти
зѣвти	зѣнгин
зѣвѣш	зѣнгъл
зѣгѣрѣк	зѣнгълчи
зѣгм	зѣнгъллехѣстьн
зѣгмкѣрьн	зѣнглок
зѣгмбун	зѣнгѡ
зѣгмкѣри	зѣнгѡкѣрьн
зѣгмбуйи	зѣнд
зѣйи	зѣндзрав
зѣйити	зѣндqальм
зѣйитикѣрьн	зѣпкѣ

зпъкзпъки	зили
зэр	зин
зэръкьрн	зинкър
зэрбун	зинкърън
зэрайи	Зине
зэрти	зит'ол
Зэриф	зит'ол-зит'оли
зэрдэлә	зиq
зэрдэләфрош	зийан
зэри	зийандар
зэридомам	зийанкърън
зәф	зийарәт
зәфкърън	зийарәтван
зәфбун	зийарәтти
зәфтьр	зкат
зәкмәт	зман
зәкмәткшандьн	зманзан
зәкмәткеш	зманзанәти
зәхирә	змандреж
зәwал	зманкън
зәwаш	зманхwәш
зәwщандьн	змангран
зив	зманнамә (грама- тика)
зивкърън	
зивкър	змер
зивин	змрухт
зил	знар
зилдаийн	зндан

знданван	зравқәтйайи
знщир	зрар
зозан	зраркърьн
зор	зраркърьни
зоркърьн	зрарбун
зорбун	зрмьх
зорайи	зрмьхкърьн
зордаийн	зрмьхбун
зордайи	зрищ
зорбә	зу
зорбәти	зуанин
зоология	зубърьн
зоолог	зукърьн
зоотехника	зукърьни
зоотехник	зубун
зортьр	зубуйин
зох	зукин
зохгъртън	зучуйин
зөрнә	зучекърьн
зөрнәлехъстън	зутьр
зөрнәчи	зурбун
зёләм	зъвр
зёләмкар	зъвркърьн
зрав	зъврбун
зравкърьн	зъврбуйини
зравбун	зъврбуйи
зравок	зык
зраврәш	

зѣкмэзѣн
зѣкфрэ
зѣкэш
зѣкэшандѣн
зѣкѣрѣмн
зѣл
зѣльк

зѣнгин
зѣнгинн
зѣнгэзѣн
зѣр
зѣрэзѣр
зѣрин

И

избати
избаткѣрѣн
избатбун
избатбуйн
ида
идарэ
идарэкѣрѣн
идарэбун
идарэбуйн
идеа
идеал
идеали
идеализм
идеалист
идеалистти
идеологиа
идеолог
идиот

идиотти
идиотизм
изн
изндайин
изндар
икра (хэрзе мѣси)
икс
илащ
илащкѣрѣн
илащбун
илащбуйн
илѣустрасиа
имам
империа
империализм
империалист
империалистти
ина

инакьрьн
инабун
инадар
инвалид
инвалидкьрьн
инвалидбун
инвалидбуйин
индивидуал
индивидуализм
индустриа
ини
инисиатив
инструктор
институт
интелигенсия
интелигент
интенсив
интервент

интернат
интервенсия
интернационал
интернационализм
интернационалист
интриг
интригант
информасия
информбйуро
ие
исал
исан
исанәт
искәлә
искуства
испни
Испан
ичкә

Й

йа
йабани
йан(е)
йанвар
Йалга
йапон
Йапония

йар
йарти
йах
йәк
йәкани
йәкойәк
йәккьрьн

йәкбуйин

йәкчәв

йәкщурә

йәкөзв

йәкқат

йод

йонщә

К

ка

кабинет

кавл

кавлкърн

кавлбун

Кавказ

кавьр

кадин

кадьз

кадр

кажоважо

кажоважокърн

кажоважокъри

кажоважобун

кажоважобуйи

какао

кал

кале

калкърн

калбун

калбуйи

кальк

калти

каләмер

кал у бав

калан

кам

компания

камфора

кани

канал

канализасна

кандидат

капәк

капәкхөр

капитал

капиталист

капитализм

кар

кари

карьк

кариера

карьерист	кәвнкәрһн
карәбун	кәвнбун
картол	кәвнайи
карусел	кәвотк
кастин	кәвчи
кастәкаст	кәвһр
касса	кәвһравитһн
кастил	кәвһрбһрин
катастроф	кәвһрбһр
категориа	кәвһрстун
кафе	кәди
катошкә	кәдикәрһн
каучук	кәдикәри
кем	кәдибун
кемкәрһн	кәдибуийи
кембун	кәж
кемаси	кәжә
кемақъл	кәзи
кембуийи	кәзикәркәрһн
кер	кәзикәр
керһатһн	кәл
кер	кәлә
керкәрһн	кәндал
кербун	кәр
кеч	кәри
кәван	кәрикәрһн
кәвани	кәрикәри
кәванти	кәрибун
кәвн	

кәрибуйи
кәр
кәркәрьн
кәркәри
кәрбун
кәрбуйи
кәрлал
Кәро
кәри
кәрәкәр
кәс
Кәсо
кәч
кәчък
кәw
кәwкани
кәwтин
Киев
кино
кино-театр
кинофилм
кинто
кинтоти
киловат
килограм
Клара
кларнет
класик
класификасия

клуб
коалисия
кован (һерса гър)
ковар (журнал)
ковък
код
кодък
колегна
колектив
қолективизасия
колективизм
колексия
колеш
колония
колонизасия
колонизасиякәрьн
колонизасиябун
колонизасиябуйи
колхоз
колхозван
кооператив
комбайн
комбайнажо
комбинасия
комбинат
комедия
коментария
комендант

комик	комунистти
комикти	комунизм
комисна	кон
комисар	конвенсия
комисариат	конйак
комите	конкрет
комйунике	конкурс
конгрес	консерва
кондуктор	консерт
коммәркәз	консерватория
коммәркәзи	конспект
комнәни	концепсия
комплект	конститусия
компас	конструктор
комплекткәрһн	консул
комплекткәри	консултасия
комплектбун	контингент
комплектбуйи	контрабанд
комплекс	контрабандист
комплимент	контрол
композиция	контузия
компот	конфет
композитор	конфискация
компрес	конфликт
компресор	кор
комуна	коркәһн
комунал	коркәри
комунист	корбун
	корбуйи

корайн
корифей
кокс
корпус
космополит
костюм
костандин
котън
коти
код
көл
көлав
көландън
көләк
көлкърън
көлкърн
көлбун
көлбуйн
көли
көлиһатьн
көли-көли
көлилк
көлилкдайн
көлилкдайн
көлилкданг
көлилкфрош
көлилквәшандън
көлилквәшйайн

көлоч
көнщи
көрм
көрмахари
көрми
көрмикърън
көрмикърн
көрмибун
көрмибуйн
көришк
көрк
көркданин
көрт
көрткърън
көрткърн
көртбун
көртбуйн
көрък
көр
көрани
көрап
көркърън
көркърн
көрбун
көрбуйн
көрин
көрәбәш
көрхал

көрхати
көрмәт
көчък
көштүн
көшти
кролик
крас
крис
кризис
критика
критик
критиккърън
критиккърн
критикбун
критикбуйн
кузин
кузэкуз
кукуруз

култура
култури
курорт
курс
кучк
кучкти
къл
кълдан
кълчик
кън
къне
кънкърън
кънкърн
кънбун
кънбуйи
кънти (кънайи)
кът
кътбун
къркърк

К

кагэз
кадэ
кайин (ми дькае)
кал
каландын
калин
каос

кап
капбърън
капльстн
кар
каранин
каркърън
карбун

карбуйи
карһланин
кардайн
карбьрин
кардар
карханә
карт
картө
картөкьрын
картөкьри
картөбун
картөбуйи
карwan
карwanти
карwanбаши
карез
кас
каськ
катыб
ках
кахьк
каw
каwбун
каwбуйи
кбаб
кбир
кер
кертужкьрын

кертужкьри
керкокьрын
керкокьри
керкобун
керкобуйи
кезык
кезыкхөр
келәк
келәкәш
келәнди
келәндикеш
келм
келмандьн
кеф
кефкьрын
кефхwәш
кефханә
кетө
кетөкьрын
кетөкьри
кетөбун
кеwришк
кеwришкгьртын
кеwришккөштын
кәвгир
кәвгиркьрын
кәвгиркьри
кәвз

кәвзгьртын	кәнарбуйи
кәвзгьрти	кәнандын
кәвтар	кәтән
кәд	кәтын
кәдхарын	кәф
кәдхөр	кәфгьртын
кәзәльк	кәчәл
кәл	кәчәлкьрын
кәландын	кәчәлкьри
кәлйайи	кәчәлбун
кәлһатын	кәчәлбуйи
кәлһати	кәчәлок
кәләм	кәчәлти
кәләмхөр	кәрәм
кәлогри	кәрәмкьрын
кәләгоз	кәрәмкьри
кәләгозти	кәрәмбун
кәлпәтан	кәрәмбуйи
кәләш	кәрпич
К'әләш	кәрпичкьрын
кәмал	кәрпичкьри
кәмбәр	кәсиб
кән	кәсибкьрын
кәнге	кәсибкьри
кәнар	кәсибти
кәнаркьрын	кәсиббун
кәнаркьри	кәсиббуйи
кәнарбун	кәск

кәскәсор
кәсри
кәсрандын
кәф
кәфдаин
кәфьки
кәфил
кәфилти
кәфилгьртын
кәшиш
кәшишти
кәшкул
кәw
кәwдаин
кәwгри
кәwкәтын
кәwшән
к'зин
к'зәкьз
к'зьрк
ки
киләр
киләрван
киләрванти
кимиа
кимикос
кин
кингьртн
кип

кипкьрын
кипкьри
кипбун
кипбуйн
клам
кламготын
клит
клиткьрын
клиткьри
клисә
клор
клорофил
к'ндьр
к'ндьрбаз
к'оз
к'ози
к'озәр
к'ок
к'оканин
к'оква
к'окданин
к'окбьрин
к'окбьр
коландын
колоз
колозгредан
ком
комлистьн
комкьрын

комкъри	кӧбар
комбун	кӧбаркърын
комбуйи	кӧбарбун
комти	кӧбарбуйи
комӕк	кӧбӕйт
комӕкдаин	кӧлавок
комӕкдар	кӧлавӕ
комӕкдарти	кӧлӕк
комър	кӧлӕш
комърфрош	кӧлӕшанин
корт	кӧлик
корткърын	кӧлм
корткъри	кӧлфӕт
кортбун	кӧлфък
кортбуйи	кӧлфъкгъртын
кортьк	кӧм
котан	кӧмӕйт
котанажо	кӧмрӕш
коти	кӧмрӕши
котикърын	кӧмышк
котибун	кӧнц
котибуйи	кӧнщък
кох	кӧрд
коч	Кӧрдстан
кочкърын	кӧрди
кочӕр	кӧрдзан
кошк	кӧрдзанӕбун
кошк-сӕра	

кѡрк	ктебханѡ
кѡрси	ктебфрош
Кѡр (чѡм)	куви
кѡрнук	кувнкѡрьн
кѡрнукбун	кувикѡри
кѡрнукбуйн	кувибун
кѡрнукти	кувибуйн
кѡсп	кувити
кѡспхѡр	куп
кѡтан	кур
кѡтакѡрьн	курайн
кѡтакѡри	куркѡрьн
кѡтабун	куркѡри
кѡтабуйн	курбун
кѡтаси	курбуйн
кѡтик	курѡ
кѡфѡкѡф	курѡдар
кѡфин	куси
кѡхѡк	кфтѡ
кѡхин	квел (нѡспа квел)
кѡхтѡ-кѡхт	кшмиш
кркут	кшандѡн
краш	кшанди
крѡк	кщѡц
крин-фротан	кщѡцкѡрьн
ктан	кщѡцкѡри
ктанфрош	кѡвш
ктеб	кѡвшкѡрьн
	кѡлс

кѣнщ
кѣнщлекърын
кѣнщдрун
кѣнщхвѣкърын
кѣнщцѣлаштѣн

кѣнщѣк
кѣнщсор
кѣѣк
кѣѣки
кѣѣкайи

Л

лабораториа
лазѣм
лазѣмати
лазѣмбун
лазѣмнѣтѣн
лайиц
лайицбун
лайицти
лак
лакей
лакейти
лал
лалкърын
лалкъри
лалбун
лалбуи
лалти
Латвиа
лацрди
лацрдчи

лацрдикърын
лаѣѣк
лбас
лбужѣн
ле
леанин
лекърын
лекъри
лев
левгѣзтѣн
легенд
легенди
легендар
легѣрандѣн
лейи
лейтенант
лемѣшт
Ленин
Ленинград

Ленинакан	ләпкърьн
ленинизм	ләпък
лент	ләрзандьн
ленһерандьн	ләш
ленһерандьни	ләшкәр (әскәр)
лепок	ләш
лепокти	ләшти
лехьстьн	ләщбәзи
ләган	ләщдар
ләкә	ләқандьн
ләнгәнә	ләқәләқ
ләз	ләқйайн
ләзкәтьн	ләwәнд
ләзкәти	Ләwәнд
ләзкърьн	ләwаш
ләзәхьстьн	ләд
ләзо-бәз	ләзә
ләган	ләзәк
ләгләг	либерал
ләгм	либерализм
ләгмавитьн	либрето
ләк	либретист
лимон	лидер
лимонад	Лиза
ләнг	лилипут
ләнгкърьн	ликвидасна
ләмп	лирика
ләп	листьн

малдар
малмират
малхраб
малһабун
малхёе
малхёети
малхёетикърын
мамонт
мандат
мандати
мандарин
мандолин
маневр
маневркърын
манәги
манифест
манифестасиа
Маңщуриа
маргә
маргарин
марганес
марз
Маркс
марксист
марксизм
Марокко
март
маршал

Мар
марист
маст
Масис
масштаб
масса
массайи
массив
материа
материал
материалист
материализм
матриархат
математика
математикос
махорка
Махачкала
макандын
мавийи
мач
мачгъртън
мачгәр
машә
машандын
машйайи
машинә
машинэзан
машоq

машошти
машар (венгер)
машар (шэрав)
Машаристан (Вен-
грия)

мақул
мақулти
мгарэ
мдас
ме
меван
меванти
меванханэ
медал
межандьн
межө
мезэр
мезин
мезинкеш
Мексика
мекөт
мел
мелкьрьн
мелодиа
мемуар
мер
мерани
мерти

меркьрьн
меркьри
мерг
мерг у чиман
меркөж
мерхас
мерхаси
метал
металургия
метафизика
метафизик
метрополит
(метро)
метьн
меток
метр
метод
методист
методика
методология
механика
механик
механизатор
механизасия
меш
мешгьртън
мешндар
мейwэ

мейwəньз
мейwəхөр
мә
мәгәл
мәгбәр
мәгәлкьрьн
мәгәлкьри
мегәлбун
мәгәлбуйи
мәгәлһатын
мәгәлһати
мәдән
мәжө
мәзәл
мәзкән
мэзьн
мэзьнкьрьн
мэзьнайи
мэзьнбун
мэзьнбуйи
мәйдан
мәйданфрә
мәймун
мәймунти
Мәйанә
мәйт
мәлул
мәлулкьрьн

мәлулбун
мәлулбуйи
мәлулти
мәлнәм
мәлнәмбуйи
мәмьк
мәнгәнә
мәнгәнәкьрьн
мәндьк
мәндькхөр
мәрәз
мәрәзгьртын
мәрәк
мәрәм
мәрәмкьрьн
мәрәқ
мәрд
мәрданә
мәрдайн
мәри
мәриньз
мәркәз
мәркәзи
мәркәб
мәрмәр
мәрмәркьрьн
мәрмәркьри
мәртәк

мәртәл	мәхлуqәтзан
мәрх	мәһ
мәръв	мәвкәм
мәрвайи	мәвкәмкьрьн
мәръвхөр	мәвкәмкьри
мәръввьз	мәвкәмбун
мәръввьзкьрьн	мәвкәмбуйи
мәръвкөж	мәш
мәр	мәшур
мәрък	мәщал
мәркьрьн	мәщбур
мәркьри	мәщбуркьрьн
мәсәлә	мәщбуркьри
мәсәләзан	мәщбурбуйи
мәсрәф	мәщбури
мәсрәфкьрьн	мәщльс
мәсрәфдар	мәqәс
мәст	мәwин
мәсткьрьн	мәwәмәw
мәстбун	мәдә
мәстбуйи	мәдәкьрьн
мәт	мәзет
мәтәлмайи	мәзмәзк
мәтәлок	мәнә
мәхин	мәнәгьртън
мәхсус	мәр
мәхлуqәт	мәрәгиск
мәхлуqәтти	мәрифәт

мәрьз
мәси
мәсигьртън
мәсигьр
мәсифрош
мәсихөр
мәт
мәткьрън
мәтбун
мәһбуб
мжули
мжулкьрън
мжулбун
мжулбуйи
мздан
мзгәвт
мзгин
микроб
милисна
милисионер
милиард
милион
милитаризм
миасәркьрън
миасәркьри
миасәрбун
миасәрбуйи
мин
мина

министр
министри
Министре Шә-
хөле Дәр, е
ГРСС
мират
миратхөр
мираж
мисиа
мисионер
мисионерти
мистик
мистики
мистисизм
мистификасна
мкөр
мкөри
мләт
мләтти
мләтчи
мләтчити
мләтһьзкьрън
мләтһьз
мләтһарьз
мләтһарьзти
млаһим
млаһимкьрън
млаһимкьри
млаһимбун

млаһимбуйи
млук
млуккърьн
млуккърн
млукбун
млукбуйи
мнарэ
мобилизасна
мог
могти
мовьк
мовькэш
моз
мозьк
молотилка
Молиер
монография
монополия
монополист
мор
моркърьн
моркърн
морал
морали
мори
мори-мрщан
Москва
мотор
моташ

мөфтэ
мөфтэхөр
мөсөлман
мраз
Мраз
мрар
мраркърьн
мраркърн
мрарбун
мрарбуйи
мришк
мришкxwэйкърьн
мришкфрош
мришкханэ
мрщан
мрдар
мрдарн
мрдаркърьн
мрдаркърн
мрдарбун
мрдарбуйи
мртьб
мртьби
мруз
мқабл
мқаблсәкнандьн
мқаблхәбардан
мқаблиһэв

мқалә
мқаләдар
мқәдәр
мқлатуз
мсқал
мталә
мталәкьрьн
мтвәйр
мтин
мтинкьрьн
мтинкьри
му
музе
музика
музикант
мум
мумкьрьн
мумфрош
мури
мфтә
мфтәхөр
мфтәлә
мфтәләкьрьн
мфтәләкьри
мфтәләбун
мфтәләбуйи
Мвәмәд
мвәмәди

мхәнәт
мхәнәтти
мштьк
мштьккшандьн
мштьккеш
мьащр
мьащри
мьж
мьжгьрти
мьжмьжок
мьз
мьзәмьз
мьзин
мьздан
мькәмьк
мькин
мькини
мьл
мьлдайин
мьләш
мьлк
мьлкдар
мьлкдарин
мьн
мьнра
мьнмьник
мьрьн
мьри

мърин
мърэмър
мъхс
мъхскърън
Мърср
мърси
мъфльс
мъфльси
мъфльскърън

мъфльскърн
мъфльсбун
мъфльсбуйн
мъх
мъхкърън
мъхкърн
мъхлехъстън
мышк

Н

нав
навбъри
навдаин
навзрав
навин
навкэтън
навкэти
навлекърън
навкел
навниш
навнишан
навчити
навчитикърън
навэш
наз

назани
назык
нал
налкърън
налкърн
налин
налэнал
налик
налбэнд
намэ
намус
нан
нанпеж
нандар
нандаин

нанфрош
нанхарьн
нас
наси
наскърьн
наскъри
насбун
насбуйн
насидайн
насионализм
насионалист
насионалистти
натурал
натурализм
натуралист
Неапол
Нева
негр
незик
незиккърьн
незиккъри
незикбун
незикбуйн
незикайн
незэнез
незикчуйн
неолит
нер

нери
нерин
нет
неткърьн
нетли
нечир
нечирван
нечирванти
нвисандьн
нвисар
нвисаркар
нвисарчи
нвисардъз
нвисарньз
нэбан
нэбанкърьн
нэбанкъри
нэбанбун
нэбанбуйн
нэби
Нэбо
Нэбат
нэвт
нэвтфрош
нэгд
нэзан
нэзанти
нэзэр

нэйар
нэйарти
нэйартикьрын
нэйнәси
нэйнук
нэйнък
нэләт
нәмам
нәмамти
нәмәрд
нәрд
нәрди
нәрдәw ан
нәрм
нәрмкьрын
нәрмкьри
нәрмбун
нәрмбуйи
нәрмайи
нәсл
нәһ
нәһсали
нәһмәһи
нәһбәри
нәһи
нәфәс
нәфәсбрин
нәфс

нәфсәк
нәфсәкти
нәхwәш
нәхwәши
нәхwәшханә
нәхш
нәхшкьрын
нәхшкьри
нәщар
нәщарти
нәфәб
нәфшандьн
нәwал
нәшр
нәшркьрын
нәшркьри
нәшрбун
нәшрбуйи
нәширәт
нәшрханә
нәс
нәси
нәсикьрын
нив
ниви
нивикьрын
нивикьри
нивибун
нивибуйи

ниввэкърн
нивэкари
нивкэли
нивро
нивхwэнди
нивһьлшйайи
нивчекъри
нившгиз
иивчэ
нившэв (нишэв)
Нидерландиа
нир
ниркърн
ниркеш
ниск
нисан
ниһилизм
ниһилист
нишан
нишани
нишанкърн
нишанкъри
нишандар
нишангэ
нишандайин
нйард
нкандьн
нмеж

нмежкърн
нмун
нобэ
нобэдар
нобэдари
новел
новелист
Новгород
ногън
нод
нодани
ноздэһ
нойабр
нок
норма
нормал
Норвегиа
нота
ноqьтк
нөкөл
нөкөлтуж
нөкөлкер
нөһ (тэзэ)
нфри
нһа
нһерандьн
нша
ншкева

нштър
ндокърън
ндокъри
ндобун
ндобуйи
нqътк
нqъткданин
нqътандън

ньмъз
ньмъзкърън
ньмъзкъри
ньмъзайи
ньмъзбун
ньмъзбуйи
ньql

О

оазис
обә
обйектив
обйективизм
облигасиа
овасиа
огър
одә
Одеса
ойн
ойнбаз
ойнбазти
окупасиа
окупант
оксид
олимпиада
опера

операсиа
оператив
оперета
опиум
опозисиа
опонент
опортунист
опортунистти
орган
организм
орган
орди
Орди
ордер
Оренбург
оригинал
ориентасиа

ортә
ортәмләтти
ортък
офисер

очерк
очеркист
ощах

Ӗ

ӧзвә
ӧзвәти
ӧлм
ӧлми
ӧлмдар
ӧлмдарти

ӧндакърн
ӧндакъри
ӧндабун
ӧндабуйи
ӧса
ӧсйан

П

пайиз
пайизә
пакет
пакт
палеография
палеолит
памидор
паника
панздәһ
пар
парад
паразит
параграф

парашут
парашутист
парзун
парзункърн
парзункъри
парзнандын
парзни
пари
парк
Партия Комуни-
стическая Тфақа Со-
ветов=ПКСС
партизан

партизанти
парламент
парламентаризм
паспорт
патент
патриархат
патриот
патрон
патронташ
патронимиа
пач
пачкьрьн
пачкэ
паш
паше
пашда
пашдачуйин
пашдамайин
пашдамайи
пашэхьстьн
пашкэтьн
пашхэбэр
пашгьртьк
пашшив
пашwэhti
падьшкьрьн
пе
пева

певакьрьн
педа-педа
пежэк
пеканин
Пекин
пел
пелав
пелдаин
пелдаин
пенц
пенци
пенщани
пенщльх
пенщсали
пенщрожи
пенщшэм
перар
перефикс
перманент
перспектив
песимизм
песимист
песимистти
петисиа
Петербург
печи
печэк
печандьн
пеш

пешбәр	пәсндайин
пешбжартын	пәсни
пешгъртын	пәсндар
пешданин	пән
пешдачуйин	пәнкърьн
пешикари	пәнкъри
пешдакшандын	пәнбун
пешдадайин	пәнбуйи
пешкәтын	пәни
пешикар	пәтын
пешикари	пәтъни
пешхәбәр	пзмам
пешхъстын	пзмамти
пешәм	пзмамтикърьн
пәз	пиваз
пәздош	пиес
пәзхәйкърьн	пиж
пәй	пижин
пәйа	пижкърьн
пәйакърьн	пижкъри
пәйкәтын	пижък
пәйати	пизпизанг
пәйкәти	пизәпиз
пәкандын	пионер
пәкйайи	пионерти
пәмбө	пир
пәнер	пирәде
пәсн	пиркърьн

пирбун	почък
пирбуин	поэт
пирък	поэтика
пйан	пѳдѳ
плакат	пѳдѳэш
план	практика
пласдарм	практикант
пласкарт	президент
платин	президиум
платформ	премия
плен	премьер министр
пленум	престиж
плебей	претензия
пломб	принсип
пльнг	принсипи
поз	приск
позблънд	проблем
позблъндти	провинсиа
позтуж	провокатор
позпижин	провокасиа
позмэън	прогрес
позък	прогресив
пол	проект
пола	проза
политбйуро	прозаик
политехника	продуксиа
политехник	пролетар
порт	пролетариат
Порт-Артур	

пропаганда
пропагандист
просес
проспект
протокол
Прусна
професна
професор
профил
профилактика
профилактик
профтфаг
пспор
пчкандьн
пупу

пърч
пърчотанг
пъшто
пърчгъртън
пърчгъртти
пърчѳ
пърс
пъте
пътѳпът
пъшт
пштостан
пъшткърън
пъштгър
пъштгъртън
пъштѳрѳ

П

пгадшап
пгадшапти
пгадшапतिकърън
пгайтѳхт
пгак
пгаки
пгаккърън
пгаккърн
пгакбун
пгакбуйн
пгалас

пгалѳ
пгалѳти
пгалѳतिकърън
пгалдан
пгалѳжън
пгалут
пгапах
пгар
пгарван
пгаркърън
пгаркърн

п'арәвәк'ьрын
п'арез
п'ардайн
п'арнвис
п'арс
п'арск'ьрын
п'арсәк
п'арсө
п'арсөәш
п'арсөхар
п'ах'ьр
п'аш'ьл
п'ежгир
п'ежгирфрош
п'епәск'ьрын
п'есир
п'ехас
п'ехаск'ьрын
п'ехаск'ьри
п'ехасбун
п'ехасбуйи
п'ехәмбәр
п'еч'ра
п'ечәк
п'ечан
п'еш
п'ешәк
п'ешәкзан

п'ешәкзанти
п'ешәкханә
п'еқаск
п'әвгрעדан
п'әвг'әнастьн
п'әвх'ьстьн
П'әйалә
п'әйн
п'әйнк'ьрын
п'әйнк'ьри
п'әйда
п'әйдак'ьрын
п'әйдак'ьри
п'әйдайн
п'әйдабун
п'әйдабуйи
п'әйалә
п'әл
п'әләwan
п'әләwанти
п'әландын
п'әлтьк
п'әнзәһар
п'әнщ
п'әнщвәдан
п'әнщәрә
п'әнщ'ьк
п'әнщ'ьктуж

пәңцрук
 пәңцруккырьн
 пәпук
 пәрә
 пәришан
 пәришанкырьн
 пәришанбун
 пәришанбуйи
 пәришани
 Пәришан
 пәрчә
 пәрчәфрош
 пәрwаздаин
 пәр
 пәрани
 пәрвәдан
 пәрвәдаин
 пәрдә
 пәрдәкырьн
 пәрдәкыри
 пәрләмиш
 пәрък
 пәхил
 пәхилти
 пэък
 пинә
 пинәкырьн
 пинәкыри

пинәчи
 пир
 пирти
 пирә-пирә
 пирәкырьн
 пирәкыри
 плтә
 пншар
 пншарфрош
 пншархөр
 пор
 порсор
 поррәш
 порһыштын
 поркөркырьн
 поркөркыри
 поркөришк
 порбәрдан
 порбәрдаин
 порзерин
 пост
 посткырьн
 посткыри
 похин
 пошман
 пошманбун
 пошманбуйи
 пошмани

п'б'рт'б'
п'б'рт'б'зрав
п'б'рт'б'дальм
п'гра
п'рти
п'ут
п'утп'арст
п'утс'ан'ам
п'ути
п'уч
п'учк'ьр'ьн
п'учк'ьри
п'уч'бун
п'уч'буйи
п'уч'ти
п'кин
п'кинлех'ьст'ьн
п'шик
п'шо
п'шьк
п'шьк'т'анг
п'шьк'фр'э
п'шьк'р'эш
п'шьк'храб
п'шранд'ьн
п'шьри
п'ьнт'эп'ьнт'
п'ьрхин
п'ьрх'эп'ьрх
п'ьр'

п'ьрали
п'ьрк'ьр'ьн
п'ьрк'ьри
п'ьран'э
п'ьр'бун
п'ьр'буйи
п'ьр'зан
п'ьр'зарав
п'ьр'мл'эт
п'ьр'ч'ьдл
п'ьр'м'эр'ьв
п'ьр'н'эф'эр
п'ьр'зар'б'
п'ьр'р'анг
п'ьр'-ннд'ьк
п'ьраг'ьр
п'ьр'эп'ьр'
п'ьрк'б'лилк
п'ьргош'э
п'ьр'б'зв
п'ьрт'ьрк
п'ьр'шур'э
п'ьр'зман
п'ьр'н'эр'эк'эт
п'ьрт'ьр
п'ьр'ти-п'ьр'ти
п'ьс'эп'ьс
п'ьф'к'ьр'ьн
п'ьф'к

Р'

рабун
радио
радиотехник
радиотехника
радиофикасна
радиооһдар
радиоактив
разан
разандьн
разайн
рази
разикьрьн
разикьри
разибун
разибуйи
разльхи
район
ракет
ракьрьн
рамусан
раса
расайн
раст
расти
растго
растһатън

расткьрьн
расткьри
растбун
растбуйи
растәнә
растчуйин
растчекьрьн
растинвисандьн
рахьстьн
рачәвкьрьн
рачәвкьри
раwэстандьн
раwэстйайи
ре
реал
реализм
реалист
реали
реактив
реактиви
реаксия
реаксион
реаксионер
ребус
ревизия

револйусиа
револйусионер
ревизор
ревматизм
регламент
регламентасиа
регресив
редаксия
редактор
редакторикърьн
режим
режими
режисор
рез
резкърьн
резкъри
резбун
резбуйи
резерв
резвэгэр
резвэгэрандын
результат
резолйусиа
резин
реклам
рекэтьн
рекорд
ректор

ренщбэр
ренщбэрти
ренщбэртикърьн
ренесанс
рента
рентген
репертуар
репресиа
ресепт
ресурс
ресторан
республика
Р'СС Әрмәний
(Р'еспублика
Совети Сосиа-
листи Әрмәний)
Р'СС Гөршии
(Р'еспублика
Совети Сосиа-
листи Гөршии)
ресензия
ретьн
рети
реферат
референт
реформ
реформизм
реформист

рехьстьн
речекьрьн

реч

речуйин

рехи

рехити

рәбән

рәв

рәвандьн

рәвок

рәвйайи

рәдкьрьн

рәдкьри

рәз

рәзәдъл

рәзил

рәзилкьрьн

рәзили

рәзилбун

рәзилбуйи

рәзилтьр

рәзстан

рәнг

рәнгавитьн

рәнгавити

рәнгкьрьн

рәнгрәнги

рәнгавази

рәнгзәр

рәнгспи

рәнгсор

рәнгшешин

рәнгкәск

рәнгқицьк

рәсми

рәситкьрьн

рәситкьри

рәткьрьн

рәткьри

рәф

рәфәс

рәһәт

рәкәткьрьн

рәкәткьри

рәкәтбун

рәкәтбуйи

рәкм

рәкмдар

рәкмәт

рәш

рәшайи

рәшкьрьн

рәшкьри

рәшбун

рәшбуйи

рәшеләк

рәшбәләк (намә)
рәшотанки
рәшгредан
рәшнвисар
рәща
рәщакърын
рәq
рәqәрәq
рәqас
рәqасчи
рәqин
рәqкърын
рәqкъри
рәqbун
рәqbуйи
рәqәм
рәqәмниш
рәwa
рәwакърын
рәwакъри
рәwabун
рәwabуйи
рәwaq
рәwш
рәwр
ржандын
ржйайи
рзандын
рзйайи

Рига
Р'има
риши
ритмик
риск
ркеф
риндә
ро
роава
роһлат
Роһлата Дур
Роһлата Незик
рожи
рожигъртън
рожнамә
роман
романс
романтизм
романтик
романтики
рон
ронайи
ронкърын
ронкъри
ронбун
ронбуйи
рөн
рөнани
рөндар

рѡндари
рѡшѣт
рѡшѣтхарьн
рѡшѣтхари
рѣтъл
ру
рубѣлги
рубьру
руви
рувити
рувитикърьн
рувигърътн
рувѣкърьн
рувѣкъри
рувиѣш
ругърътн
ругърти
рукѣтън
румѣт
румѣтгърътн
румѣтѣхъстън
румѣтли
румѣтгър
рун
руни
рунѣрм
рунѣрми
рунштън

рунштандьн
руншти
рурѣш
рурѣшкърьн
рурѣши
руспи
руспикърьн
руспикъри
руспити
Рѣуставели
Рѣустави
Рѣуслан у Лѣюд-
мила
Рѣусо
рут
руто
рутък
руткърьн
рутбун
рутбуйи
рухели
рѣнан
рѣнѣл
ручѣрм
ручѣальм
рѣщѣф
рѣщѣфандьн
рѣѣат
рѣѣв

рѣвик
 рѣкн
 рѣм
 рѣмбаз
 рѣмлистѣн
 рѣмдар
 рѣнд
 рѣндкѣрѣн
 рѣндкѣри

рѣндбун
 рѣндбуйи
 рѣнджийин
 рѣндчекѣрѣн
 рѣндѣк
 рѣндтѣр
 рѣстѣн
 рѣшк

С

сабун
 сабунчи
 сабунханѣ
 савар
 садѣ
 саз
 сазбѣнд
 сазбѣндти
 сазлехѣстѣн
 сал
 салбѣсал
 салѣwѣхт
 сал-зѣман
 салйут
 салѣх
 салѣхдаин

сальхѣланин
 санаториа
 санксиа
 сантиментал
 сантиметр
 сап
 сапог
 сар (щѣмди)
 сар (падшаѣе урьс)
 саризм
 саркѣрѣн
 саркѣри
 сарбун
 сарбуйи
 сарогѣрм
 сатира

сатирик
сатрщэм
сафи
сафикьрьн
сафикьри
сафибун
сафибуйи
сафити
сах
сахкьрьн
сахкьри
сах-сламэт
сахи
сахи-сламэтти
сахлэмбун
сахлэмбуйи
сав
савгьртън
савгьрти
сбэ
сбэтьре
сбутти
сбуткьрьн
сбуткьри
сбуткьр
свдэр
свък
свъккьрьн

свъкайи
свъкбун
свъкбуйи
се (сьсе)
сев
Севдин
Севан
сеж
сездэһ
сектор
сексиа
секън
секънкьрьн
секънкьри
секънбун
секнбуйи
селав
семинар
семинариа
сензура
сентиментал
сентиментализм
сентнер
сепарат
сер
сербаз
сербази
сервиз

сериа
серзат
сержант
серәк
серәккьрын
серәккьри
серәкбун
серәкбуйи
сесиа
сефил
сешәм
севи
севикьрын
севибун
севибуйи
севити
севиханә
сә
сәбәб
сәбәби
сәбр
сәбркьрын
Сәбри
Сәбре
сәд
сәдани
сәдәф
сәдәфкьрын

сәдәфкьри
сәдлх
сәдр
сәдрти
сәдртикьрын
сәйасәт
сәйасәтти
сәйасәтзан
сәйран
Сәйран
сәйрангә
сәйс
сәйсти
сәкнандын
сәкни
сәкнангә (щие
сәкнандьне,
ҳишқаш, осто-
новка)
сәл
сәлкьрын
сәлкьри
сәлам
сәламкьрын
сәламдайин
сәлат
сәләф
сәләфдайин

сәлмйан
сәнайи
сәпәт
сәпәтчи
сәпгә
сәпгәкьрһн
сәпгәкьри
сәр
сәра
сәрава
сәрбәст
сәрбәсти
сәрбәсткьрһн
сәрбәсткьри
сәрбәстбун
сәрбәстбуйи
сәрвәкьрһн
сәрвәкьри
сәргин
сәргьртһн
сәргьрти
сәрдаавитһн
сәрдазедәкьрһн
сәрдәсти
сәрдачуйин
сәрдәретһн
сәрә
сәрәк
сәрәкани

сәрәщәм
сәржекьрһн
(шәржекьрһн)
сәри
сәрианин
сәрикьрһн
сәрикьри
сәркар
сәркари
сәркарикьрһн
сәрма
сәрмакьрһн
сәрмакьри
сәрге
сәрра
сәррабанздан
сәрсах
сәрстун
сәрт
сәрткьрһн
сәрткьри
сәртбун
сәртбуйи
сәртти
сәрһати
сәрһышк
сәрһышкти
сәрһәвдаанин

сәрэш
сәрэшандын
сәрэшандьни
сәрѣк
сәрѣер
сәрѣери
сәрѣерикърын
сәрѣерикъри
сәрѣѣхт
сәрѣѣхткърын
сәрѣѣхткъри
сәрѣѣхтбун
сәрѣѣхтбуйи
сәрхѣѣш
сәрхѣѣшкърын
сәрхѣѣшкъри
сәрхѣѣшбун
сәрхѣѣшбуйи
сәрхѣѣши
сѣфинѣ
сѣфинѣчи
сѣ
сѣти
сѣнкърын
сѣкѣт
сѣѣт
сѣѣткърын
сѣѣткъри

сѣѣтбун
сѣѣтбуйи
сѣѣтти
сѣѣх
сѣѣхкърын
сѣѣхкъри
сѣѣхбун
сѣѣхбуйи
сѣѣда
сѣѣдасѣр
сѣѣдасѣри
сѣѣдасѣрикърын
сѣѣдасѣрикъри
сѣѣт
сѣѣтани
сѣѣс
сѣѣскърын
сѣѣскъри
сѣѣсбун
сѣѣсбуйи
сѣ
сѣѣгъртън
сѣѣгърти
сѣѣлос
сѣѣлуѣт
сѣѣльн
сѣѣльнкърын
сѣѣлкдар

сильндари
символ
символизм
символист
симулиант
симпатиа
синг
сингфрә
сингрут
синизм
синк
синтаксис
синтез
синтезкърн
синтезкърн
синтезбун
синтезбуйн
синтетик
сир
сиркърн
сиркърн
сирфрош
сиркѳток
сирьк
систем
ситат
ситуасна
ситель

сительчи
сйар
сйаркърн
сйари
сйарбун
сйарбуйн
скан
скә
сламәт
сламәтти
сламәткърн
сламәткърн
сламәтбун
сламәтбуйн
смел
смелрәш
смелқальм
смелзрав
СМТ стансна ма-
шин-трактора
сндйан
сни
сничи
снәт
снәтзан
снщрандън
снщри
сньф

собә
собәдадан
совайи
совайиқырын
совакари
совхоз
сол
солдру
солдрутын
сонд
сондхарын
сор
сорқырын
сорқыри
сорбун
сорбуйи
соргөл
сороморо
сорьк
сорон
сосрәт
сосрәтқырын
сосрәтқыри
сосрәтбун
сосрәтбуйи
сосрәтти
социализм
социалист

социалистти
социалистие
сосоиолог
сосоиология
сосоиологи
сосләщи
София
сотын
сотти
содақ
Сөлтан
сөр
сөр-сәрма
сөфәт
спартын
спартакиада
спекулйант
спекулйатив
спекулйасия
спи
спикырын
спикыри
спибун
спибуйи
спирт
спиртқыри
спиртбун
спиртбуйи

спитайи
спичал
спынг
спынгдар
спынгчнин
срафэт
сргун
сргункьрьн
сргункьри
сргунбун
сргунбуйи
сре
средар
сркә
сркәкьрьн
сркәкьри
срсум
стадиа
стадион
Сталинабад
стансиа
стандарт
стер
стерданин
стәйрк
стәйркзан
стәйрккәбандьн
стәйрккәбанди

стәндьн
стәнди
стәвр
стәврбун
стәврбуйи
сти
стө
стөбльд
стөхар
стөзрав
стөқальм
стөдреж
стран
страндьн
страйн
стри
стрө
стрөзрав
стрөқальм
стрөтуж
стрөһатьн
стрөбзын
стун
студиа
стар
старкьрьн
старкьри
старбун

старбуйи	сьзи
стари	сьм
субйект	сьмэш
субйективизм	сьмэшандьн
суд	сьмзрав
судкърьн	сьмқалъм
судкърн	сьмл
судкър	сьмлдайин
сулфидин	сьмлдайн
сук	сьст
сур	сьнэт
суркърьн	сьнэтти
суркърн	сьнэтханэ
сурэт	сьнэткар
сурэтсор	сьнэткари
суфикс=пашгър- тик	сьнщ
суш	Сьнщо
сушкърьн	сьсткърьн
сушкърн	сьстбун
сфрэ	сьстбуйн
сфрэданин	сьфр
схема	сьх
схематик	сьхкърьн
схематизм	сьхкърн
сшудэ	сьхбун
сшудэкърьн	сьхбуйн
сшудэкърн	сьлқ
сьнг	сьлқок

Т

тама	територия
тамар	терор
такт	тероризм
такти	терорист
тактика	терори
талант	тетр
тари	техника
тарикийн	технология
тарикийн	теһлбун
тарибун	теуэрдан
тарибуйн	тэвзандын
таристан	тэвзи
тарьш	тэвш
тарьшзан	тэвшо
тарьшзанэти	тэвшьк
таште	тэйах
Ташкэнд	тэйахкийн
тгриш	тэйамишкийн
тгришти	тэйр
тедакийн	тэйрэдэ
тедэрхьсын	тэйрок
текстил	тэйрэдэхуэйкийн
текст	тэйрэдэзан
темп	тэландын
темперамент	тэлийн
тенденциоз	тэнгаси

тәндур	тәзи
Тәндурәк	тәзикърын
тәни	тәзикъри
тәникърын	тәл
тәникъри	тәлкърын
тәнигъртън	тәлкъри
тәнигърти	тәлайи
тәньк	Тәло
тәньккърын	тәм
тәньккъри	тәмдайи
тәньшт	тәмкърын
тәрашъл	тәмкъри
тәрк	тән
тәрклекатън	тәндайин
тәрз	тәште
тәр	тир
тәркърын	тиравеж
тәрбун	тиравитьн
тәрбуйи	тирлехъстън
тәръки	тиркърын
тәһәр	тиркъри
тәwl	тирнщ
тәwландън	тирнщдайин
тәwандън	тирәмәр
тәwйайи	тма
тәв	тмакърын
тәви	тмакъри
тәжи	тмабун

товъл
товълкърън
товълкърн
толк
тольк
томаст
тонна
торақ
тѳ
трагедиа
трактор
тракторист
традисиа
транспорт
трансласиа
трамвайи
три
трибун
трихѳр
тричнин
трилион
трмъх
трмъхкърън

трмъхкърн
туж
тужкърън
тужкърн
тужбун
тужбуйн
тужайи
тужък
тур
турък
турқѳл
тштир
тъвр
търс
търсандън
търсонэк
търш
тършкърън
тършкърн
тършани
тършбун
тършбуйи
тъшт

Т

та
табърин

тапегъртън
таб

табанин	твдарэк
таг	твдарэкдитын
тагбур	твдарэккырын
талан	твдарэккыри
таланкырын	твынг
таланкыри	твынгчи
таланчи	те
тариц	теориа
тарицзан	тер
тарици	теркырын
тас	теркыри
тасык	тербун
таш	тербуйи
тацэт	тер-тжи
тацэткэтын	тер
тацэткэти	терин
таwэ	тердрутын
таwык	тех
таwан	техкырын
таwанкырын	техкыри
таwанкыри	Теһран
таwтеш	тәбат
Тбилиси	тәв
тбилисиван	тәвайи
твдир	тәвкырын
твдиркырын	тәвкыри
твдиркыри	тәвбун
твдирдар	тәвбуйи

тэвлистьн
тэврабун
тэвһэв
тэвһэвкьри
тэвһэвбун
тэвһэвбуйи
тэглиф
тэглифкьрын
тэгмин
тэзэ
тэзэкьрын
тэзэкьри
тэзэбун
тэзэбуйи
тэзэһатын
тэзэһати
тэк
тэка
тэккьрын
тэкбун
тэкбуйи
тэк-тэка
тэкмил
тэкмилти
төлал
төльк
тэмам
тэмамкьрын

тэмамкьри
тэмамбун
тэмамбуйи
тэмами
тэми
тэмикьрын
тэмикьри
тэмилар
тэמידари
тэмидайин
тэмьз
тэмьзкьрын
тэмьзкьри
тэмьзбун
тэмьзбуйи
тэмьзайи
тэмбэл
тэмбэлкьрын
тэмбэлкьри
тэмбэлбун
тэмбэлбуйи
тэмбэлти (и)
тэне
тэнекьрын
тэнекьри
тэнебун
тэнебуйи
тэнечуйин

тәһечуйи
тәһемайин
тәһемайи
тәһети
тәһөкө
тәһсандын
тәһси
тәһтәһө
тәһпк
тәһбийәт
тәһбийәткырын
тәһбийәткыри
тәһбийәтти
тәһреҗ
тәһзи
тәһкө
тәһрт (сәргин)
тәһхун (пънщар)
тәһханкырын
тәһханкыри
тәһщмө
тәһщмәкырын
тәһщмәчи
тәһбандын
тәһби
тәһшандын
тәһсәликырын
тәһсәликыри

тәһсиләт
тәһсиләткырын
тәһсиләткыри
тәһслимкырын
тәһслимкыри
тәһслимбун
тәһслимбуйи
тәһтәр
тәһтәри
тәһт
тәһтө
тәһтәкырын
тәһтк
тәһсир
тәһсиркырын
тәһсиркыри
тәһши
тәһширьстьн
тәһшиләт
тәһшилкырын
тәһшилкыри
тәһшилбун
тәһшилбуйи
тәһшт
тәһшәлә
тәһшәләти
тәһшандын
тәһшәтәҗ
тәһшәйи

тәдин
тәwәкәли
тәwлә
тәwрәбльд
тәбийәт
тәбийәтзан
тәби
тәбигьртын
тәбигьрти
тжи
тжикьрын
тжикьри
тжибун
тжибуйи
тзби
тзбикшандын
ти
тикьрын
тикьри
тибун
тибуйи
тимар
тимаркьрын
тимаркьри
тик
тикьрын
тикьри

тиксәкнандын
тиксәкни
тикбун
тикбуйи
тикчуйин
тли
тлиqальм
тлизрав
тлирәш
тлиqәрqаш
тобә
тобәкьрын
тоз
тозгьртын
тозгьрти
томәри
топ
топавитьн
топкьрын
топкьри
топбун
топбуйи
топайи
топавеж
топ-твьнг
топлистьн
топчи
топал

топалкърън	Тунис
топалкърн	тут
топалбун	туш
топалбуйи	тфақ
торбә	тфақти
тор	Тфақа Совети
торавитън	Тфақа Республи-
торън	кед Совети Со-
торчи	сиалисти=ТРСС
тохъм	тфқандън
тофан	тфқи
төнәбун	тфал
тотқал	тъл
тотқалкърън	тълкърън
тотқалкърн	тълкърн
ттун	тълбун
ттункеш	тълбуйи
тошар	тъм(е)
тошарти	търк
тук	търкстан
тулә	търки
тум	тъмшар

у

узбек	Урарту
Узбекистан	умуд
узбеки	университет

урьс
Урьсет
урьси
утопия

ути
утикьрын
утикьри

Ф

фабрика
фабрикант
фабрикат
файтон
файтончи
фактор
фактура
факултет
фанатик
фанатизм
фантазия
фантастик
фарел (шурәки
мәсийа)
фарьз
Фарьзстан
фарьзи
фатализм
Фатма
фатәрәшк
фалш=қәлп
фашизм

федерасия
федератив
феки
фел
фелбаз
фелдшер
фелдмаршал
фелйетон
фелйетонист
феодал
феодализм
феодализасия
ферма
ферьз
фестивал=әйд
фетиш
фетишизм
фәнәр
фәрақ
фәрасәт
фәрз
фәрман

фәрвар	физика
фәрън	фигура
фәрънкърьн	физики
фәрънкъри	физикос
фәрънбун	физиология
фәрънбуйи	физиолог
фәрънти(и)	физиономия
фәсад	физкультура
фәсади	физкультурник
фәсадиқърьн	фиксия
фәсадти	фиктив
фәсал	фил
фәқир	Филе
фәқирқърьн	филиал
фәқирқъри	филм
фәқирбун	филолог
фәқирбуйи	филологи
фәқирти	филология
фәм	филология
фәмқърьн	философия
фәмдар	философ
фәмдари	фин
фәмкор	Финландия
фәмкори	финанс
фәльк	финансист
фәльквәқърьн	фино
фәлчи	финшан
фзълдуман	Фирдуси
	фирм
	фикин

фикаѳик	франс
фиѳѳ	Франсиа
фиѳѳлехъстън	франк
флйус	фреѳѳт
флейта	фреѳѳтти
флора	фргун
флот	фргунчи
фльтандън	фрѳ
фльти	фрѳкърън
фндѳѳ	фрѳкъри
фокус	фрѳбун
фолклор	фрѳбуйи
фолклорист	фрѳйи
фонд	фротан
фонограф	фронт
форм	фрѳаскърън
форма	фрѳи
формалист	фрѳиданин
формасиа	франдън
формула	фракѳти
фосфор	фрйайи
фосфорит	фрин
фото	фрндѳ
фотоапарат	фрндѳчи
фотограф	фртонѳ
фрар	фугас
фрарти	фунт
фраксиа	функсиа

фуникулуйор
фурдаин
футлайар
футбол
футуризм
фут
фшэк
фшэкльх
фшнэ
фькр
фькркьрын

фькрдар
фькрдарин
фькрмишбун
фьрэфьр
фьрини
фьрнэ
фьрньк
фьрингьртън
фьшэфьш
фшин

X

хав
хаз
хазкьрын
хазкьри
хазгин
хазгини
хазкшандьн
хазкеш
хазъл
хастън
хайин
хайинти
хал
халхали

хали
халикьрын
халикьри
халибун
халибуйи
халожън
халтура
халтурист
Хальт
хам
хам-хоган
хамкьрын
хамкьри
хамбун

хамбуйи	хач
хан	хачпарьст
Хано	хаш
ханчи	хашил
ханкефи	хашлэмэ
ханги	хашхашк
хапандьн	хели
хапйайи	хеликьрын
хар	хеликьри
харкьрын	хер
харкьри	хердайн
харбун	херхаз
харбуйи	хенжь
харо-маро	хэбат
харьн	хэбаткар
харьнханэ	хэбатчи
хар'	хэбаткьрын
харщандьн	хэбтандьн
хас	хэбатвьзкьрын
хаси	хэбатвьзкьри
хастьн	хэбатханэ
хастн	хэбатвьштн
хастэк	хэбэр
хати	хэбэрдан
хатър	хэбэрбьрин
хатърхастьн	хэбэрдайн
хатун	хэзур

хэйсэт
хэйсэтнав
хэлай
хэлат
хэлаткьрын
хэлаткьри
хэлэq
хэлэqкьрын
хэлэqкьри
хэлэпорт
хэлq
хэм
хэмкьрын
хэмкеш
хэмкшандын
хэмхөр
хэмхөри
хэмл
хэмландын
хэндэq
хэнцэр
хэнqандын
хэнqi
хэрз
хэрзгьрти
хэриб
хэриби
хэрибкэти

хэрибдост
хэрибньз
хэритэ
хэритэкеш
хэрш
хэршкьрын
хэршкьри
хэрши
хэршдайин
хэрqандын
хэрqi
хэрфандын
хэрфи
хэт
хэткьрын
хэткьри
хэтабэла
хэшвандын
хзан
хзанкьрын
хзанкьри
хзанбун
хзанбуйи
хзани
хзем
хзмэт
хзнэ
хзнэдар

хэнэдари	хортани
хэнэханэ	хоф
хирэт	хофли
хич	хофкшандьн
хлаз	хобар
хлазкьрын	хобаргьртън
хлазкьри	хөданфел
хлазбун	хөданмьлк
хлазбуйн	хөидан
хлфьк	хөйакьрын
хлфьки	хөе
хнами	хөекьрын
хнамити	хөекьри
хнзир	хөлам
хнзирти	хөламти
хнзирханэ	хөламтикьрын
хнзирхwэйикьрын	хөлэхөл
хнзирзедэкьрын	хөмар
хне	хөмарбаз
хнекьрын	хөмарбази
хнекьри	хөмарлистьн
хнебун	хөр
хнебуйн	хөрэк
хнети	хөри
хозан	хөрикэтын
холор	хөрмө
холоркэтын	хөром
хопан	хөрт
хорт	хөрткьрын

хөрткьри	хунретьн
хөртбун	хунхөр
хөртбуйи	хункшандьн
хөрти	хунсар
хөрөщандьн	хушк
хөрөщи	хwэ
хөрш	хwэкьрьн
хөшуш	хwэкьри
храб	хwэбьхwэ
храбкьрьн	хwэгьртьн
храбкьри	хwэгöман
храббун	хwэйи
храббуйи	хwэйкьрьн
храбэ	хwэйкьри
храби	хwэйдкан
храбтьр	хwэймал
хрбэ	хwэймадан
хром	хwэйqиз
хроника	хwэйкөр
хроники	хwэйхөдан
хрхал	хwэде
хтхтик	хwэдети
хужан	хwэденаc
хулиган	хwэли
хулиганти	хwэлиракьрьн
хулигантикьрьн	хwэндьн
хун	хwэнднван
хундайин	хwэнди

xwəндкар
 xwəньс
 xwəньз
 xwəвьзкьрьн
 xwəш
 xwəшкьрьн
 xwəшһатын

xwəшбун
 xwəшбуйн
 xwəшбәхти
 xwəшхәбәр
 xwəштьр
 xwəшмер

Һ

һавэйн
 һавэйнкьрьн
 һавэйнгьртън
 һавин
 һазьр
 һазьркьрьн
 һазьркьри
 һазьри
 һазьрбун
 һазьрбуйн
 һар
 һаркьрьн
 һарбун
 һарбуйн
 һасъл
 һасъләт
 һатын
 һати

һащәт
 һаще
 һебәт
 һебәтгьртън
 һевшандьн
 һевшанди
 һеди
 һеди-һеди
 һедика
 һедичуйин
 һедибьрьн
 һедикьрьн
 һегемониа
 һегел
 һежә
 һежәбун
 һежир
 һек

hekкърън	hesирбун
hekти	hesирбуйи
hekфрош	hestр
hekтар	hestрван
hekарун	het
heлин	heшин
heллен	heшнайи
hellенизм	heшнайизан
helкан	heшинкърън
helканвэжандън	heшинкърй
henжандън	heшинбун
henьк	heшинбуйи
henькайи	heqък
henьккърън	heqъkhатын
henькбун	hewи
henькбуйи	hewити
herандън	hewитикърън
herат	hëбун
herc	hëвал
hercкърън	hëвалти
hercкърй	hëвалтикърън
hercbун	hëвбанди
hercbуйи	hëвбэндкърън
hercли	hëвбэндкърй
hesр	hëвва
hesранин	hëвир
hesир	hëвиркърън
hesиркърън	hëвиркърй

һәвиртьршк
 һәвирданг
 һәврмыш
 һәвра
 һәврачуйин
 һәврабьрын
 һәврашөхөлкьрын
 һәла
 һәлкин
 һәлкәһәлк
 һәләқәтти
 һәдк (тә һәдка
 мьн бьр)

һәйин
 һәйкәл
 һәйкәлчи
 һәма
 һәр
 һәрваз
 һәрвазкьрын
 һәрвазкьри
 һәрвазчуйин
 һәрвазбьрын
 һәргав
 һәррож
 һәрдәм
 һәртъм
 һәсп

һәспажотьн
 һәспгьртьн
 һәстиф
 һәстө
 һәстөш
 һәстөхөр
 һәстөхар
 һәск
 һәқ
 һәқрож
 һәқйат
 һәқдайин
 һәқи
 һәw
 һәwa
 һәwap
 һәwари
 һәwap-гази
 һәwахwәшбун
 һив
 һиви
 һивикьрын
 һивикьри
 һидра
 һидростансиа
 һиерархиа
 һиероглиф
 һимн

һинкърън	һонорар
һипербола	һори
һипнос	һорити
һипноскърън	һоста
һипноси	һостати
һистериа	һостатикърън
һистерик	һоqә
Һищра	һөлм
һищрет	һөлмгөлм
һлшандън	һөлмжечуйин
һлшйайи	һөндөр
һмбәр	һөрме
һмбәриһәвкърън	һөрмин
һмбәрбун	һөрөм
һмбәрбуйи	һри
һнав	һрифрош
һнавэш	һумор
һнавэшандън	һунандън
һнгъв	һунанди
һнгъвхөр	һур
һндьк	һуркърън
һндөр	һуркъри
һобелйан	һурбун
һобелйар	һурбуйи
һол	һурьк
һольк	һурмәш
Һомерос	һурмур
һомери	Һуре

һәлкәрьһ
 һәлкәри
 һәлбун
 һәлбуйи
 һәлгәртһ
 һәлгәрти
 һәлкшандһ
 һәлкшанди

һәлбәрандһ
 һәлқәтандһ
 һәм
 һәнд
 һәндстан
 һәштһ
 һәшти

Ң

һәл
 һәлкәтһ
 һәлкәти
 һәдуд
 һәб
 һәбандһ
 һәбанди
 һәбиб
 һәбс
 һәбскәрьһ
 һәбскәри
 һәвт
 һәвтани
 һәвтбәри
 һәвте
 һәвтлх
 һәвтсәд

һәдад
 һәдадти
 һәдусәд
 һәж
 һәжандһ
 һәжок
 һәжиайи
 һәзар
 һәзарани
 һәйат
 һәйат (әмржийин)
 һәйам
 һәйф
 һәйфһәланин
 һәйфпәһәтһ
 һәйшт
 һәйште

кәйштани	кәмешә
кәйштльх	кәмидиа
кәйwan	кәмднйа
кәйwanхwәйкьрьн	кәмднйайи
кәйwanхwәйкьр	Кәмо
кәйwanәт	кәмиди
кәйwanзан	Кәмид
кәлал	кәмидийа
кәлалкьрьн	кәму
кәлалкьри	кәмушк
кәлали	кәнәк
кәлалбун	кәнәккьрьн
кәлалбуйи	кәнәкчи
кәландьн	кәрам
кәланди	кәрамкьрьн
кәл	кәрамкьри
кәлкьрьн	кәрамбун
кәлкьри	кәрамбуйи
кәлбун	кәрамти
кәлбуйи	кәрф
кәлисә	кәрфрезкьрьн
кәлисәчекьрьн	кәрфрез
Кәлиме	кәрмандьн
кәмбал	кәрми
кәмбалти	кәри
кәмез	кәрикьрьн
кәмезкьрьн	кәрикьри
кәмезкьри	кәршандьн

нэрши
нэта
нэтанэтае
нэсаб
нэсабкьрын
нэсабкьри
нэсабдар
нэсабдари
нэсан
нэсар
нэсаркьрын
нэсаркьри
нэсарбун
нэсарбуйи
нэсын
нэсынчи
нэсынбьр
нэшал
нэшас
нэшасдар
нэшаскьрын
нэшаскари
нэшэ
нэш
нэшшавакьрын
нэшшгьртын
нэшшгрти

нэщвэщк (думэ-
қәск)
низ
нилэ
ниждәһ
ним
нимданин
нимдар
нимли
вирин
вирэвир
вкиат
вкиатзан
вмам
вмамван
внэ
внэкьрын
внэкьри
внар
внщрандын
внщри
нөбр
нөбрданг
нөдуд
нөкөм
нөкөмкьрын
нөкөмкьри
нөкөмдар

бөкөмдари
 бөкөмат
 бөкөматти
 бөнөр (мәрифәт,
 искусства)
 бөрмәт
 бөрмәткәрһн
 бөрмәткәри
 бөрмәтзан
 бөрмәтәхьстһн
 бөрмәтәхьсти
 бөрмәткәтһн
 бөрмәткәти
 бөрмәтли
 бөр
 бөркәрһн
 бөркәри
 бөрбун
 бөрбуйи
 бөшәт
 бөшәтли
 нут
 Нуто

һөвдәһ
 һөзкәрһн
 һөзкәри
 һөзмәткар
 һөзмәткари
 һөлбәт
 һөли
 һөликәрһн
 һөликәри
 һөрч
 һөрчәк
 һөш
 һөшйар
 һөшйаркәрһн
 һөшйарбун
 һөшйарбуйи
 һөшк
 һөшккәрһн
 һөшккәри
 һөшкайи
 һөшкбун
 һөшкбуйи

Ч

чадьр
 чай

чайханә
 чайданг

чайир	чебуйн
чайир-чиман	чэлтэ
чакуч	чэлтук
чам (дэрэхт)	чэлқандын
чандын	чэлқин
чандьни	чэм
чап	чэмгъртын
чапкърын	чэмгърти
чапкъри	чэнг
чар	чэнгэ
чарани	чэнгэл
чарали	чэнд
чаргошэ	чэнэ
чардар	чэлэл
чардэһ	чэлэлти
чарчэв	чэрэз
чарек	чэркэзи
чарнкал	Чэркэз
чаршэм	чэрчрандын
чарьх	чэрчи
чарьхдрутын	чэрчити
чава	чэтын
чгун	чэтнайи
чэгил	чэтынтьр
чэгилкърын	чим
че	чиман
чекърын	чин
чебун	Чинстан

чит
читичити
чка
члә
чма?
чок
чокдайн
чол
чолстан
Чоло
чокэш
чокэшандын
чомах
чонг
чортан (кәшк)
чөх
чөхрәш

чөхрәши
чрпи
чра?
чуйин
чуст
чмки
чъл
чълани
чрпи
чрпи
чър
чърэчър
чърас
чрандын
чранди
чрин

Ч

чар
чардितын
чаркьрын
чванэ
чвик
чежък
челэк
челэкдош

черандын
черэ
чер
черкьрын
чет
чето
чәм
чәмьл

чәмьлкърын	чэлколан
чәмьлкъри	чэлык
чәнг	чил
чәнгзерин	чилдаин
чәп	чик
чәрм	чикдаин
чәрми	чирт
чәрмкърын	чирок
чәрмкъри	чирокзан
чәрмфрош	чирокзанәти
чәв	чйа
чәвдаин	чкандын
чәвдайи	чкйайи
чәвгредан	члмсандын
чәвгъртын	члмси
чәвгъртинок	чло
чәвкани	члокърын
чәвнэбар	члокъри
чәвнэбари	члобун
чәввэкърын	члобуйи
чәввэкъри	чмрандын
чәврәш	чмри
чәвнешин	чни
чәвәш	чо
чәвqөл	чра
чәл	чрапъф
чәлкърын	чравехъстын
чәлкъри	чратәмрандын

чрусандын

чук

чукайн

чукти

чучък

чъвэчъв

чъвик

чъвтин

чъвтэчъвт

чъзин

чъзэчъз

чъкин

чъкэччък

чъл

чълэк

чъркин

чъркэчърк

чърин

чърэчър

чъчък

чъчъкэш

чъқл

чъқлбърин

чъқлдайин

чъқлдреж

Ш

ша

шакърын

шабун

шабуи

шаблон

шагърт

шагъртти

шайи

шайир

Шамъл

шан (шане һнгъв)

шанздәһ

шантаж

шантажист

шаһ

Шаһабас

шаһнаме

шах

шахмат

шахматист

шахт

шахтиор

шаш

шашкърын

шаши	шенбуйи
шашбун	Шени
шашбуйи	шер
шашмайи	Шеро
шашмайин	шест
шбеби	шестани
Шведиа	шестали
швейсар=дэргэван	шеф
Швейсариа	шефти
швейсари	шех
швтэли	шеур
шдандын	шеуркьрын
шдйайи	шә
ше	шәкьрын
шевиот	шәкьри
шеландын	шәб
шеланди	Шәбаб
шелө	шәбәқ
шелөкьрын	шәвбһартын
шелөкьри	шәвбһери
шелөбун	шәвәкох
шелөбуйи	шәвәкохи
шельм	шәвәрәш
шемик	шәйд (е һатйә
шен	көштын бона
шенкьрын	мәрәме хwә)
шенкьри	шәйдани
шенбун	шәкьр

шәкьрданг
шәл
шәлпин
шәлпәшәлп
шәмал
шәмам
шәмақ
шәмдан
шәмданфрош
шәми
шәпә
шәпәгьртын
шәпәгьрти
шәрав
шәравфрош
шәравхөр
шәравханә
шәрбат
шәрбатхөр
шәрм
шәрми
шәрмкьрын
Шәро
шәрпәзә
шәрпәзәкьрын
шәрт
шәртгьртын

шәр
шәравитьн
шәркьрын
шәрудн
шәш
шәшани
шәшбәри
шәшсәд
шәшльх
шәшханә
шәдин
шәқәшәқ
шәқиф
шәwat
шәwtандьн
шәwtи
шәwq
шәwqавитьн
шәwqvәдан
Шәwqi
шәхс
шәдә
шәдәти
шәл
шәльк
шжб

шив
шилан
шилава
Шиллер
шимпанзе
шифр
шин
шин у гри
шинкъръң
шинбун
шинбуйи
шинайи
шир
ширани
ширали
ширдайн
ширә
ширәткърън
ширәткърн
ширәтдар
ширнайи
широгәрм
ширхөр
ширън
ширънкърън
ширънкърн
ширфрош
ширвәлал

ширвәлалти
шифр
шидал
шидалгъртън
шидалгърти
шкенандън
шкенанди
шкәстън
шкәсти
шкәвт
шкйат
шкйаткърън
шкйат
шлогә
шлор
шлоръыз
шлорфрош
шма
шмакърън
шмакърн
шмтандън
шмти
шмшат
шмшаткърън
шмшаткърн
шмшатбун
шмшатбуйи
шмшаток

шов	шушә
шовкърн	шушәкърн
шовинизм	шушәкери
шовинист	шушәбърин
шовинисти	шушәбър
шоколад	шушәчи
шорбә	шуштын
шор'	шушти
шорък	шуштынханә
шоркърн	шушәханә
шоркери	шфтәли
шорбун	швад
шорбуйи	швадти
Шотландия	шваднамә
шөхөл	шнтандын
шөхөлкърн	шкти
шгот	шқтандын
шгук	шқти
шгуксәрдаһатын	шьв
шрит	шьвван
шритгредан	шьвдар
шритвәкърн	шьванти
шровәкърн	шьвък
штат	шьвәре
штамп	шькр
штоф	шькрбун
шужьн	шьк
шур	шькбърн

шыккърн
шыкдар
шыкл
шыклчи
шыклкшандьн
шыклкеш
шыл

шылкърн
шылбун
шылбуйи
шылайи
сыл-сәқәт
шьер

Щ

ща
щаб
щабдар
щабдари
щабдайи
щабкърн
щаз
щамер
щамерти
щар
щарщара
щаркърн
щаркъри
щари
щарити
щарэкева
щаһъл
щаһълти

щав
щавин
щват
щваткърн
щвандьн
щвйайи
щгарэ
щгарэкшандьн
щгарэкеш
щгиз
щгизкърн
щгизкъри
щгизкеш
щөб
щөбгир
щеник
щөр
щөрк

щербандын
щербанди
щерби
щергә
щергә-щергә
щергәкьрын
щергәкьри
щәбр
щәбри
щәбреда
щәбрханә
щәгәр
щәгәрхун
Щәгәрхун
щәләб
щәләб-щәләби
щәлат
Щәлат
щәм
щәмкьрын
щәмкьри
щәмдандын
щәмди
щәнг
щәндәк
щәндәкхөр
щәрд
щәрдбаши

Щәрдо
щәһ
щәһав (пиво)
щәһнмә
щәw
Щәwe
щәwаһьр
щәwаһьрфрош
щәдб
щәдандын
щәнб
щәсус
щәсусти
щәсусикьрын
щәшык
щзарәт
щәарәтдитын
щзарәткеш
щи
щикьрын
щикьри
щибун
щибуйи
щивәкьрын
щидан
щиләқандын
щиләқйайи
щинар

щинарти
щинав
щибыши
щивар
щиваркьрн
щиваркьри
щмаэт
щмаэтти
щмщмэ
щнэт
щнэтти
щоланг
щомэрд
щомэрдти
щони
щот
щоткьрн
щоткьри
щоткар
щотвергул
щобэ
щобэретьн
щода
щодакьрн
щодакьри

щодабун
щодабуйи
щомлэ
щомлэчекьрн
щрид
щридлистьн
щне
щнекьрн
щнекьри
щнебун
щнебуйи
щнез
щнезданин
щурэ
щурэ-щурэ
щурэвоньр
щутьн
щущьк
щьн
щьнашьр
щъл
щълкьрн
щълкьри
щьнс
Щмо

Б

ьмбар
ьмбаркьрьн
ьмбаркьри
ьнтин

ьнтэьнт'
ьшарэт
ьшарэтдайин
ьшарэтти

Э

эвоļйсиа
эвоļйсионизм
эгэ
эгэкьрьн
эгэкьри
эгоизм
эгоист
эгбал
эквивалент
экономиа
экономика
экономист
эскадрила
экскурсия
эксурсант
экспедисиа
экспансия
экспедитор
эксперимент
экспонат

экстенсив
экстра
экран
эффект
эффектив
эл
элат
элбат
Элбрус
элегия
электрик
электростансия
электростун
электроэнергия
электромеханика
электромонтйор
элемент
элементар
элэк
эмигрант

эмиграция
эмиш
Эмма
эмосия
эмпиризм
энергия
энергетика
энтузиазм
энтузиаст
энциклопедия
энциклопедист
энцикл
эпизод
эпик
эпики
эпитет
эпоха
эпос

эпопея
эпещэ
эсер
эстетика
эстетизм
этап
этика
этики
этикет
этнограф
этнография
этнос
эш
эшандын
эшанди
Эцмиазин
эхьсгьн
эхьсти

Q

қажин
қажәқаж
қаз
қаз-қаз
қазн
Қазе
қазах

Қазахстан
қазwәрдәк
қазнщ
қазнщкьрьн
қайил
қайилкьрьн
қайилкьри

қайилбун
 қайилбуйи
 қайили
 қайиш
 қайишгредан
 қайилнвисар
 қалкърън
 қалкърн
 қалбун
 қалбуйи
 қалмәқалм
 қалпах
 қальк
 қалчък
 қалчъккърън
 қалчъккърн
 қальб
 қальм
 қальмкърън
 қальмкърн
 қальмайи
 қальмбун
 қальмбуйи
 қамиш
 қамишгъртън
 қамишгърти
 қамчи
 қамчикърън
 қанат

Қанат
 қанун
 қанунзан
 қануннамә
 қанунданин
 қантър
 қапугт
 қарин
 қарәқар
 қарқарк
 қаритк
 қасъд
 қат
 қаткърън
 қаткърн
 қатқати
 қаф
 қафък
 қах
 қачах
 қачахкърън
 қачахкърн
 қачахти
 қачахбун
 қачахбуйи
 қаш
 қашкърън
 қашкърн

қақличк
 қawә
 қawәханә
 қawәчи
 қawьн
 қбрах
 қәбр
 қәбил
 қәбилти
 қәбул
 қәбулқырьн
 қәбулқыри
 қәвз
 қәвзқырьн
 қәвзқыри
 қәвзбун
 қәвзбуйи
 қәвш
 қәвшқырьн
 қәвшбун
 қәвшбуйи
 қәда
 қәдалекәтын
 қәдандын
 қәди
 қәдифә
 қәдифәқырьн
 қәдр

қәдрзан
 қәдргьртын
 қәдрзанәбун
 қәза
 ҚАЙ-Қәзаед Аме-
 рикае Йәкбуйи
 қәзйа
 қәйа
 қәйд
 қәйд у чидар
 қәйдә
 қәйдәқырьн
 қәйдәқыри
 қәйдәрож
 қәйьк
 қәла
 қәлақырьн
 қәлақыри
 қәлачи
 қәлах
 қәлагьртын
 қәлагьрти
 қәландын
 қәләм
 қәләт
 қәләтқырьн
 қәләфиск
 қәләботк

қәлинок
 қәлиштәк
 қәлши
 қәлшандьн
 қәльн
 қәмә
 қәнаwъз
 қәнщ
 қәнщкьрьн
 қәнщкьри
 қәнщбун
 қәнщбуйи
 қәнщи
 қәнщикьрьн
 қәнщизанәбун
 қәнщизан
 қәраwъл
 қәраwълтикьрьн
 қәрәфил
 қәртәл
 қәргал
 қәрф
 қәрфпекьрьн
 қәрфәкчи
 қәрқаш
 қәрқашкьрьн
 қәрқашбун
 қәрқашбуйи

қәрмандьн
 қәрми
 қәсаб
 қәсабти
 қәсәл
 қәсәлқәрқаш
 қәсил
 қәсилфрош
 қәср
 қәст
 қәсти
 қәстика
 қәсткьрьн
 қәт
 қәтандьн
 қәтйайи
 қәт'л
 қәт'лкьрьн
 қәт'ран
 қәт'ранкьрьн
 қәт'ранкьри
 қәфа
 қәфәс
 қәшәнғ
 қәwаз
 қәwат
 қәwатғьртьн
 қәwаткәтьн

qəwatкəти

qəwati

qəwatпър

qəwatбун

qəwatбуйи

qəwin

qəwinкърън

qəwinкъри

qəwinбун

qəwinбуйи

qəwl

qəwlкърън

qəwlкъри

qəwm

qəwmти

qəwmандън

qəwрандън

qəwри

qжък

qжландън

qжланди

qижин

qижəқиж

qиз

qизап

qизапти

qизе

qизин

qизък

qизти

qил

qимəт

qимəтдайин

qир

qиркърън

qиркъри

qирин

qирəқир

qичк

qичккърън

qичккъри

qичкбун

qичкбуйи

qичкайи

qla

qlaфəт

qlакърън

qlакъри

qlачи

qlер

qlеркърън

qlеркъри

qlербун

qlербуйи

qlьх

қалыхғоһастын
 қалыхғоһасти
 қалышландын
 қалышли
 қалыһат
 қалыһатли
 қалыһатзедәкырын
 қалыһатбырын
 қол
 қолкырын
 қолкыри
 қолданин
 қолдайин
 қолитк
 қолнш
 қолншикәтын
 қолси
 қорых
 қорыхчи
 қорыхкырын
 қорыхкыри
 қор
 қоркырын
 қоркыри
 қорбун
 қорбуйи
 қочах
 қочахи

қочахбун
 қобә
 қодрәт
 қодум
 қодумкәтын
 қодумкәти
 қолап
 қолапкырын
 қолә
 қолкырын
 қолкыри
 қоләобандын
 қоләоби
 қолбә
 қолбәнамә
 қолынғ
 қолых
 қолыхкырын
 қолыхдар
 қолч
 қолчык
 қомандар
 қомандарти
 қони
 қот
 қоткырын
 қотти
 қотни

қоран	қреж
қорбан	қрежгъртън
қорбәти	қрежгърти
қорльх	қрнтә
қорльхи	қсә
қорьш	қсәкърьн
қөрә	қсмәт
қөрәти	қул
рөрәбун	қулкърьн
қөрәбуйи	қулкърн
қөрлтә	қулбун
қөрнә	қулбуйи
қөрнщандьн	қулти
қәсур	қум
қрар	қумстан
қраркърьн	қумкърьн
қраркърн	қумкърн
қрарнамә	қут
қрби	қуткърьн
қрмә	қуткърн
қрпандьн	қуч
қрпанди	қучкърьн
қрпин	қучкърн
қрпинок	қша
қрави	қшагъртън
қравигъртън	қшагърти
қравигърти	қьбин
қраш	қьбәқьб

qьp
qьpəqьp
qьpкьpьн
qьpкьpи
qьpбун

qьpбуйи
qьpстан
qьpш
qьpшьк

W

war
warкьpьн
warкьpи
warбун
warбуйи
wawик
wawəйлep
werан
werанкьpьн
werанбун
werанбуйи
wəзир
Wəзир
wəзирти
wəkəhəв
wəkəhəвбун
wəkəhəвти
wəkəhəвкьpьн
wəkəhəвкьpи
wəkəз

wəкландьн
wəкланди
wəкил
wəкилтикьpьн
wəлат
wəлатньз
wəлатли
wəлгəрандьн
wəлгəрйайи
wəлдандьн
wəлди
wəрдəк
wəpмандьн
wəpми
wəpзандьн
wəpзи
wəpьс
wəстандьн
wəстйайи
wəсwəсə

wəcwəcəti

wəʃ

wətʰən

wəʃti

wətʰənnʲɜ

wədə

wətʰənnʲɜzkʲɪrɪn

wədəti

wəxt

wɪtɪn

wəʃ

wɪtəwɪt

wəʃandʲɪn

wɪtwɪtanok

wəʃɪjajɪ

ТЕКСТ БОНА ХWӨНДЬНЕ

МСТО У QТЪК

Пирэк һэбу, дө көре we: Мсто у Qтък. Өвана нечирван бун. Һәр эвара жь хwэра кешришк, wэрдэк у қаритк дьгьртън, дьдан лйа хwэ, бь wi тәһәри дьдәбрин.

Гөнде wанда рөже шарәке тыштәки бехер дьqәwми. Шарәке жи гөнди к сбе зу рабун, ленһери шәш-кәвт мие wi жь гоме дьзинә. Сбәтра дьн әw йәк дьһат сәре гөндики дьн. Гөнди мәтәл ма бун.

Гөндийа чәнд рөжа пети дькьрын, ледьз нәдитън. Рөжәке Мсто у Qтък тәжитутеле хwәва чун нечире. Өвана гәләки речун, гәләк бәста гәрийан, паше бәржери гәлики кур бун. Гәлира авәкә зрав дькшйа: ава зәлалә мина чьра шир. Өвана чун, балкание руньштън, нан харьн, ав вәхарьн. Өвана гәләки гәрийан wәстйайи бун, сәре хwә данин, разан.

Ләзәки шунда рабун, ленһерин, дһа эварә. Мсто го:

— Qтык, дһа эварэ, эм ида нькарын жь
вэр һарын. Qтык шаб да го:

— Эм һама бэр ве шэве жи разен, һа-
винэ, һава гэрмэ.

Qтык у Мсто жь хwэра өса хэбэрдь-
дан. Wана пешбэри хwэ нһерин, дитын, wэ-
ки мэрвэки (дewэки) we пенщ пэз данэ
пешйа хwэ, бэрбь wана те. Тэне чэwэки
wi һэбу, эw жи феза энийа wi бу. Мсто
у Qтык хwэ дан тэлде кэвэрэки, бона dew
wana нэбинэ.

Ль феза кание шкэвтэк һэбу. Dew пэз
кырэ шкэвте у кэвэрэки тэрки да бэр дэре
we, wэки дэһ мэрв ле бышвйана, нькар бун
жь ши бынэжандана. Qтык го:

— Бра, эва dewэ, wэки мэ быгрэ, we
мэ ши бь ши быкөжэ. Мсто пьрси:

— Гэло эwi эва пэзе һана жь кө анийэ?

— Дьбэ кө һама пэзе гөнде мэбэ.

— Кй занэ, дьбэ өсабэ?

— Ле эм чава быкын, wэки пе быньсын,
гэло эw пэз жь кө анийэ?

— Wэрэ эм һарын бэр дэре шкэвте,
һөндөр бынһерын, дьбэ эм пез нас быкын.

Эwана чун бэр дэре шкэвте. Ида бубу
тари. Бэр қолка дерира һөндөр нһерин,

бэр чэве хwэ дитьн, wэки дeу шкэвтеда агьрэки гөр дадайэ, щэндэке пэзэке авитйэ сэр агьр. Дeу гошт гышк дани бэр хwэ, ниве пьре хар у вэлэзйа, бона разе. Лэзэки шунда дeу раза у хэwеда хэбэр дыда, дыго;

— Мала тэ авабэ, Мрое Шэwеш мэрь-вэки такэ, эви рйа гоме нишани мын кьрйэ. Мсто, го:

— Аwa, Qтк, тэ бһист, wэки йа раст эва пэзе гөндие мэнэ, кө дeу жь хwэра тинэ; бэр эwльн жи эw ре Мрое гөндие мэ нишани wi дайэ. Qтк го:

— Мсто, тэ бһист, wэки дeу наве Мро һылани, wэки өсанэ, Мрое дэwлэмэнд буйэ пзмаме wi. Мро мала гөндийа храб кьрйэ, гэрэк эм жи мала wi храбкьн.

Лэзэки шунда дeу кьрэ мьртэмырт у диса жь бэре хэwа хэбэрда;

— Охай! мын бира Мро кьрйэ, эзе сбе гази wикьм, бра бе меванийа мын. Мсто го:

— Qтк, тэ бһист, wэки өсанэ, Мро we сбе бе вьра, чава дьхөенэ, Мро тьме һатйэ бал дeу у чуйэ.

— Һэма өсанэ. Паше Мсто нэwэки фькьри у гот:

— Гэрэк эм сөре һэрда жи жекьн, хэ-

батчие гонде мә жь ван һәрдө зөлөмкара азыкн.

— Ле әм чава быкн, вәки сәре ван жекн? Мсто щаб да у го:

— Qтык, әме хвә нав кәвьред шкәвтеда вәшерн. Сбе дewe һәрә Мрое Шәwеш бинә. Йа чәтн әwә, вәки әм дew жь орте һылдн, ле йа Мро рәкәтә. Әwana кө бен, быкәвн шкәвте, әме феза шкәвте кәвьрәки мәзн дайнн, вәки әwana бен, һәрн һөндөре шкәвте, әз заньм, дewe Мрора бежә, вәки әw пешие һәрә. Wәхта Мро һәрә һөндөр, дewe быдә пәй, әме wi чахи кәвьр сәрда wәлгәринн.

Бь wi тәһәри wана глие хвә кьрн йәк.

Дew чу. Нивро бу. Әwi Мро бь хвәра ани бал хвә. Һәрдө бра жи хвә дь феза шкәвтеда вәшарт бун, кәвьр дани бун, һивийа wана бун, вәки бен һөндөр. Wәхта дew у Мро һатн бәр дәре шкәвте, Мро гот:

— Кәрәмкә, бре мьн.

— На, Мро щан, әдәте мәда һәйә, вәки бәре әwльн меван пешие һәрн һөндөр. Мро глие дew қәбул кьр, чу һөндөр. Де-wi дреж бу, әwi хвә куз кьр, бона һәрә һөндөр, ле һәма wi чахи Мсто у Qтык кәвьрәки тәрки жорда глол кьрн. Кәвьр бь

зэрп жорда хат у ль пышта дөв кэт, эв
щида лэрзи, кэт у ши бь ши мьр.

Мро кьр қирин, жь шкэвте дэркэт у
рэви. Мсто у Qтьк дан пэй ши, гьртън.
Вана һэвдө нас кьрын. Мсто гот:

— Мро, раст бежэ, тө чьма гһиштбуйн
дөв?

— Өса дьхат, гази мьн дькьр, эз дьбь-
рьм меване хвэ.

— Тө дэрэва дьки, дөв мьнра вэму
готйэ.

— Чь готйэ?

— Дьгот, тэ щие пэзе гөндие мө ни-
шани ши дьда. Щарна жи тэ пэз бь дэсте
хвэ жь гомед гөндие мө дэрхьстйэ у да-
йэ ши.

— Эз һаж we йэке төнәмө.

Һерса Qтьк хат, го:

— Ле тө һажь зьке хвэ төнэбуий, вэ-
ки тэ бь вира кбабед гошт дьхар киси
гөндиед мө?

Һөрдө бра кьрын, нэкрън, Мро гһие рас-
ти ванра нэго. Мсто жи чэв кьрэ Qтьк,
вэки ль Мро хьн. Һөрда бь һэвра Мро кө-
тан. Қирина Мро дькэтэ знара.

Вана Мро гэлэки көтан. Паше эви раст
го, вэки гэлэк щара бь хвэ пэз жь гоме
дзыйэ у дайэ дөв.

Мсто у Qтък ведәре Mро кѡштѣн.
Шѣв, ниве шѣве пѣзе гѡндийа бѣрын, кѣрын
нав гѡнд, кѣсѣки нѣдит, чка пѣз чавѣ хат-
йѣ нав гѡнд. Wана жи нѣготѣн, wѣки Mро
кѡштнѣ у пѣзе wана анинѣ гѡнд.¹

¹ Гот Аѣме Чоло, жѣ алиѣ автор хатйѣ нвисандѣн. Сажа
1940, лѣ гѡнде Ѧлѣгѣзе.

ЛЕНИНГРАДЕРА

(кӧрткӧри)

Әз һатмә жь Әләгәзе:
Жь чйәе бәдәви чарсәри.
Тәра анийә клама тәзә:
Сәлама алави, дьлбари.

Әзи шамә, дьле мьн бар,
К'әлә тжи, тәра бум йар.
Нһа дьчъм, дур дькәвъм?
Гәло кәнгә тә вәгәръм?

Мьн тәда дит бьрщед бәләк,
Соҗаҗед раст: келәк-келәк,
Музе, мәдән, кар у һәбун,
Әшҗа мәрийа, һәйә шабун.

Әз бир накъм чәме Неве,
Пред мәзън, суред доре,
Чуйин-һатъна пелед аве
Дьмьлмьльн ль we дузе.

Эз бир накъм мала Пушкин,
Шькле Дантес—сәе бь кин,
Wәки бь гөлла хwә пистоне
Поэтра ани рожа мьрьне.

Чәм у қәсър ль бал һәвһн,
Әw ша дьбһн, әw дькәнһн,
Әw дьбежһн,—wәрә Пушкин,
Һәйә әмр, һәйә әвин.

Бь дәсте пьр хәбатчийа,
Ван агрийа, ван сала
Һатһнә сери у чекьрһн
Qәсред бәләк бь дьле мьһн.

Гәләк Анжел, гәләк һоста
Чәрчринә, бәрбат бунә,
Һәйкәлед ван чекьрһнә,
Мәжә чуйә, мер мьрьнә.

Эз бир накъм мэдәнед һһа,
Шәқәшәқа чәрха, машина,
Һәwас у әшқ, сьдқе пала,
Бь дьл у щан хәбата wана.

Зәлм у қәһр чуйә,
Красе әшқе ль мә буйә,
Әв „город“ е Ленинә,
Хәбат һәйә, дәwр ширһнә.

Тә дур дыкәвѣм Ленинград,
Тә бир накѣм әз тѣщар.
Теле сазе мѣн тә шданд,
Ашьде тәмә әзи дѣлбар.¹

¹ Ә. Әвдал, Ленинградера, бѣнѣер „Нвиск. кѣрм.
Советие“ Ереван, сала 1954, ру 87.

КӘР У КӖЛЬК

Вәхтәке эла Өмәре Геси қәwxәкә гран
датинә.

Эла Өмәре Геси нәму топ дыбьн,
Бона хастна Пәришан хатуне.
Өмәре Геси финщана қәwe тжи дыкә,
Датинә, дыбежә:

—Ке кӖ финщана қәwe вәлгәринә,
Һәрә Бещане жь эла Өмәр ага бинә,
Әwe Пәришане нәлалийа хwәде бьстинә.
Өмәре Геси дыбе:

—Кәс нәма эледа?

Хәламе wi дыбе:

—Феза оба тә коне тәзә нати,
Кәр у КӖльке бра манә.

Өмәре Геси хәламәки дышинә
Пәй Кәр у КӖльке бра, тинә.
КӖльк те чәв ль қәwxе дыкәвә,
Дыбе,—әв чь бәсә, чь глийә?
Кәр дыбе,—КӖльк, бра!

Өва дэwa Пәришан ханмейә,
 К'и финщана qawe wәргәринә,
 Нәрә, Бещане жь эла Өмәр ага бинә,
 Әwe Пәришане кәлалийа хwәде бьстинә.
 К'ольк тап надә, финщане wәлдьгәринә.
 Өмәре Геси гһиште, финщане дест быгрә,
 Wәки wәлнәгәринә.
 К'ольк финщан, wәлдьгәринә,
 Хуна рәш жь бәр тлие Өмәре Геси
 дәртинә.

К'ольк го,—әре, Кәре бра,
 Бькә у быләзинә;
 Хwә йале конра быгһинә;
 Тахма зерин мал дәринә;
 Паше хwә йале тәwләханера быгһинә;
 Соське жь һөндөр бькшинә;
 Тәнга ль тәнга бышдинә;
 Сәглавин сйар бә,
 Хwә эла жеринра быгһинә;
 Нәр чар сйаре qәwхе мьнра бинә.
 К'ольк дьбе—Кәро, бра,
 Нәрге Wәрдәка де дьбе:
 —Чь буйә, чь qәwmийә? бежә:
 —Wәлә, дае, тышт т'өнинә.
 Эла Өмәре Геси дәwәтә,
 К'ольк дьхазә кефе дәрбазкә.
 Кәре бра дькә у дьләзинә,
 Ки wi, wi wik, wi, wi;

Хwэ бь конра дьгһинэ,
 Ки, wi, wi wik, wi, wi;
 Тахма зерин мал дэртинэ,
 Ки wi, wi wik, wi, wi;
 Хwэ алие тәwләханера дьгһинэ,
 Ки wi, wi wik, wi, wi;
 Соське жь һөндөр дькшинэ,
 Ки wi, wi wik, wi, wi;
 Тәнга ль тәнга дышдинэ,
 Ки wi, wi wik, wi, wi;
 Дурра Сәгләwin дькшинэ.
 Ки wi, wi wik, wi, wi;
 Тәнга ле дышдинэ,
 Ки wi, wi wik, wi, wi.
 Р'кевәке хwэ эла жеринра дьгһинэ,
 Ки wi, wi wik, wi, wi;
 Һәр чар сйаре дәwе тинэ,
 Ки wi, wi wik wi, wi.

Wәрдәка де дьбе:

—Кәро, лао, чь буйә? чь qәwmйә?

Кәро дьбежә:

—Дае, эла Әлие Геси дәwәтә.

Әлие Геси дьхазә мерхас
 У гәләwanед хwэ быщербинэ.

Кәр, К'ольке бра һәрчар
 Сйаре дәwәте ре дькәwьн.

Wәрда де дьбе:

—Һәре, дыбе, Әлие Гесио,

Тәе йәкә нәче кыр,

Тәе дө гөрөд дөвхун

Бәрбь хала вәре кыр.

Вәрде диса дыбе:

—Кәро, лао, әз заньм,

Һунә һәрһн сәр хала шер.

Бьсәкьһнн әз нав-нишанә халә вә
вәра бежьм:

Һәр вәфт халә вә тракчинә;

Һәспе бьнда бозә халхалинә;

Навкела ванә навтәжинә;

Сьме ванә сьмкодинә;

Гөһе ванә гөһқамчинә;

Шьвқәлуңе дәсте вана йәквәләбинә;

Сәрькед сери йәккодинә;

Сәрькед ванә йәкһоқә ттуна Муше
һьлтинә;

Рөжед оғрме гран, нәйара

Форма гөре бәрәте қөлап-қөлап Сәр мьле
һәв дьрәвиньн.

К'ольк дыбе:

—Вәрде, бәсә вәрә мьн тәнанә,

Әзе бькьм, вәки вәфт бра брак

тәра сәлавә нәшинә.

Вәрда де дыбе:

—Кәро, лао, се қрар һәнә,

Әзе тәра бежым.

Дьбе:

—Гәрәк тө бир нәки

We йәке, мқат-мқати

Соське, авед голэгәнийабә,

Соськ авед голгәнийа нәхwә.

Йа дөда, каре тө пе нәкәтйә

Нечира каред хәзала:

Нечира каред хәзала беванә.

Төшар данәйни қраши даранә,

Қраши дара жи беванә.

Һәрһн хwәде огра wәрабә.

Әwana чун иди.

Wәрда де пәй wanpa кагәзәки

халара дьшинә,

Дьнвисә,—Гәли бра!

—Харзе wә дькәwә фәрсәнга wә.

Харзе хwә бе қәдр вәренәкьн.

Дьдә мәрики, бәрбь хала дьшинә кагәз.

К'ольк әпешә рә дьчә, дина хwә дьде,

Дьбә чрпина карәкә хәзала

Бәр гие Соське банз дьдә.

К'ольк нәмәрдие накә,

Дьдә сәр кара хәзала,

Дьгрә, тинә.

Кәре бра дьбе;

—К'ольк, бра!

Нэ тэмийа Wэрдэка дейэ,
Нечира капе хэзала беванэ.

—К'ольк дьбе:

—Кэро, бра!

Wэрдэка де нажь чь нэйэ?

Кара хэзала мэра ным шивэ, ным тэштейэ

Пэй wepa qpaщи дара

Кэвэри чэрмақа дьnewpьн.

К'ольк дьбе:

—Кэро, тэ мерхасава pазе,

Эзе qэрэwьлбьм.

Дьсэкьнэ свэтьре,

Кэр дьбе:

—К'ольке бра!

Ижа тэ pазе,

Эзе qэрэwьлбьм.

К'ольк pадзе:

Шэв дьбэ ниве шэве;

Кэр радьбэ, Сэглэwин дькшинэ,

Бэрбь эла Эмэр ага дьлэзинэ,

Тэ тышти we pасте набинэ.

Кэр жи гөрмкэ дэвед гөри ль нэв топ
дькэ,

Чэwа талан, хwэра тинэ,

Нэта Кэр те.

Соськ сэр ава голэгэнийа

Quш у бэнде хwэ дьqэтинэ.

Кәр дина хwэ дьде,
 Соськ тәwлэханеда т'онәнә.
 Ви али, wи али дьлэзинә.
 Голәк һымбәри кон буйә.
 Хwэ сәр голера дьгһинә,
 Дина хwэ дьде,
 Соське авед голәгәнийә вәхарйә,
 wәрмйә,

Quш у тәнге хwэ қәтандйә.
 Тәнг у quше Соське ль һәв тинә;
 Гәме ль дәве Соське дьхәринә
 Мәйданәк, д'ода: Соське дешинә;
 Тинә, Соське тәwледа грәдьдинә.
 Сбә сафи дьбә;
 К'ольк радьбә;
 Дина хwэ дьде,
 Кәре бра г'ормкә дәвә анинә,
 Дьбе:

—Кәро бра, әв чьйә?

Дьбе:

—К'ольк, бра, ишәв мьн лехьстйә,
 Талан анийә.

К'ольк һажь Соське у авед голәгәнийә
 т'онинә.

Р'о ль қаме нивройә.
 К'ольк Соське тәwле дькшинә,
 Бәрбь эла Әмәр ага дьлэзинә;

Қәләчийа сәр феза кона хwә дьвәмлинә;
 Шәв дажо бәр дәре кони рәши әрәбинә
 Дьчә һөндөре кон,
 Дина хwә дьде,
 Әли Әмәр ага хәwa ширьнда
 Һажь бае дьне төнинә.
 Шәмдане дора гәв дьгөһеринә;
 Патронәке ль сәр кәвьчка дьле ви
 датинә:

Тагма зерин һәлдәдә, мал дәртинә.
 Кәр дьбе:

—Гәли мерхаса,
 Һәла бәржер бьһерьн.
 Агьр кәтйә коне Әли
 Әмәр ага дышәwтинә.
 Кәр дьбе:

—Гәли мерхаса
 Рабьн мәщале бьбиньн;
 Әм бьрәвн, таба мә төнинә.
 Тәвана твдарәке рәве дьбиньн.
 К'ольк хwә бь wanpa дьгһинә,
 Тахма зерин орта мерхаса датинә,
 Дьбе;

—Әва пешрәвийа Блещанейә, мьн анийә
 Ви чахи жи эла Әмәр агада
 Әw нәвт ро бу дәwәт дькьрьн.
 Һәвт рож бу, wәки Бещан авнәда бун,
 бе ав мабу.

Хёлам Бещане тинэ аве:
 Сэр чэме Хамуре,
 Нэма ви чахи К'ольк пера дэрте.
 К'ольк хвэ хам дэртинэ,
 Ө'сева ре набинэ,
 Хёлам дыбе:
 —Оло сйаро!
 Тё дини, йан эвсэнэйи?
 Йан нэ жь эла мэйи?
 Тэ хвэ шаш кьрйэ,
 Р'йа бөһөр набини?
 К'ольк жь хөлем ниви кьрйэ,
 Хёлам бөһөр нишан кьрйэ
 К'ольк дэрбази ви бэри аве дыбэ.
 К'ольк хвэ кэри дати́нэ;
 Бь т'элийа хөлем дыдэфинэ,
 Гази дыкэ, бэрбь хвэ тинэ;
 Тэпэке нава чэва дыхинэ;
 Блещане же дыстинэ.
 К'ольк дыбе:
 —Хёлам, нэрэ, бежэ Ө'мэр ага,
 Бе,—К'ольк Блещан бьр.
 Нэвт рожа ве қраци дара
 Кэвьре чэрмақа бьсэкьнэ,
 Нивийа тэбэ,
 Бра паше нэбежэ:
 „К'ольк Блещан шэве дызи, бьр“.
 К'ольк Блещане тинэ.

Холам дьчэ щэм Ө'мэр ага
 Гава холам Ө'мэр агара ви гли дьбежэ,
 „Ө'мэр ага һым кэрэ, һым гежэ“

Һэма wi чахи кагэза кё
 Вэрдэке шандбу нэвт брара
 те дьгһижэ бра.

Ө'мэр ага эла хwэ дьщвинэ,
 Гази һэр нэвт бре Вэрдэке дькэ, тинэ.

Һэр нэвт бра тракчинэ;
 Һэспед вана бозэ халхалинэ;
 Навкеле вана навтэжинэ;

Сьмед вана сьмкодинэ;
 Гоһе вана гөһqамчинэ;

Шьвqэлнед дэстед вана
 Йэккэлэбинэ;

Сэрьке сери йэк кодинэ;
 Сэрькед вана йэк һоqэ
 т'туна Муше һьлтинэ;

Рождед огрмед гран, нэйара
 Форма гөре бэрате qолап-qолап
 Сэр мьле һэв дьрэвиньн.

К'ольк дьбе:

— Вэрдэке, бэсэ wэрэ мьн тэнанэ,
 Эзе бькьм, wэки жь нэвт бра, брак
 тэра сэламе нэшинэ.

Бре мэзын кагэзе Вэрдэке дьстинэ;
 Глийа тэмам дьфэминэ;
 Өw щэрде у шэш бра дьхапинэ;

Алики дьнеда дышинэ;

Хwэ-хwэ бэрбь К'ольке харзийа дьчэ,

Ваки К'ольке харзийа дьлэки шайи

Бэрбь эла Ө'лие Гесийа бышинэ.

Бре мэзын дьчэ щэм К'ольк,

Дьбе:

—Харзийа, һэрэ, тэра огрбэ,

Мьне щэрд хапандйэ,

Алики дьнеда шандйэ.

Wэки т'ө Блещане бьби,

Дэрхи сэрфнйазий.

К'ольк дьбе:

— Хало эз нэ мере шэвэдьзийамэ,

Wэки эз бе шэр у дэw

Блещане бьбьм,

Паше шабе һэрэ Ө'лие Геси́ра.

We бежэ:

—К'ольк шэвдьзи Блещан ани.

Хал дькэ у накэ, т'ө бэнд К'ольк нахинэ.

К'ольк дьбе:

—Хало, каре хwэ бькэ,

Өме шэр бькьн.

Гли дэве К'олк у халеда

Һэр шэш бра weда тенэ,

К'олке бра тракчийэ,

Ки wi, wik, wi, wi,

Пышт жь хале мэзын дьстинэ;

Хале мэзын нава зина дьфринэ;

Ки wi, wi wik, wi, wi.

Һәр шәш бре дын хwә К'өлкьра дьгһиньн:

Ки ви, ви вик, ви, ви.

К'ольке бра дькэ, дьлэзинэ,

Ки. wi, wi wik, wi, wi;

Wэки пыште жь һэр шэш хала бьстинэ,

Ки ши, ши шик, ши, ши;

Соськ эрцэкэ көри ыенаве һазьр дыбинэ,

Ки wi, wi wik, wй, wi;

Соськ эрқа нэрие хлас накә,

теда дьминэ,

Ки ши, ши шик, ши, ши,

Һәр шәш бра тракчинә,

Ки wi, wi wuk, wi wi;

Нэр йэк зэргэке К'ольк дьхинэ,

Ки wi, wi wik, wi, wi;

Кәре бра дыкә, дыщринә,

Ки wi, wi wик, wi, wi;

Пыште жь һәр шәш хала дыстинә.

Ки wi, wi wик, wi, wi;

Дө хала нава зина дьфринэ,

Ки wi, wi wik, wi, wi;

Лкое мртьб дькэ, дьщринэ.

Ки wi, wi ник, wi, wi:

Пыште жь хале Кэр' у К'ольк дьстинэ,

Ки wi, wi wик, wi, wi;

Халэки вана жь нава зина дьфринэ.
 Ки ви, ви вик, ви, ви;
 Быгдо дькэ, дьлэзинэ,
 Ки ви, ви вик, ви, ви;
 Пыште жь хале Кэр у К'ольк дьстинэ,
 Ки ви, ви вик, ви, ви;
 Әв жи халэки нава зина дьфринэ,
 Ки ви, ви вик, ви, ви;
 Мерхасе сьсйа дькэ, дьщринэ
 Ки ви, ви вик, ви, ви;
 Әв жи халэки К'ольк нава зина дьфринэ,
 Ки ви, ви вик, ви, ви;
 Сре те сэр мерхасе чаранэ,
 Ки ви, ви вик, ви, ви;
 Мерхасе чара жи дькэ, дьлэзинэ,
 Ки ви, ви вик, ви, ви;
 Хале Кэр К'ольк
 Дора К'ольк дьзвринэ,
 Ки ви, ви вик. ви, ви;
 К'ольк дькэ гази, дьбе:
 —Кэро, бра, бэсэ,
 К'ока хала мэрэлине,
 Әви хали мэкөжэ,
 Бра дьле Вэрда де жь мэ нэминэ.
 Кэр дьгрэ, әви хали тинэ,
 Дране ви дькшинэ,
 Әниедэ дькөтэ,

Бэрбь Өмөр ага дышинә.

Кәр те щәм К'ольк, дыбе:

—К'ольк, мьн нәдит т'ө мерахси
жь тә чебу?

Сьбе Вәрдака де we бежә;

Кәри рәвәк бу,

Мерхаси йа К'ольк бу.

К'ольк дыбе:

—Кәро бра, Соське бәр мьнра
бьбә, бинә;

Сапоке жь льнге бре хwә бькшинә;

Те wi чахи меранийа бре

хwә бьбини.

Кәр Соське бәр К'олькра дыбә, тинә,

К'ольк шур дыкшинә,

Һәрчар льнге Соське дыфринә,

К'ольк дыбе:

—Кәро бра, Соське сәре рйа нәһелә,

Бра қиз у буке эла Өмөр ага нәен
сәр ләше Соське:

Нәбежьн;

—Т'ө чь буйи, wәки сйаре сәр тә жи
мерхасбә?

Кәро дыбе;

—Әре, К'ольк, бра,

Чма тә Соськ нәкөшта,

Соськ жь мьнра навдәнге мьн
бльд бькра.

К'о́льк дьбе:

—Кәро, бәсә быкә ван хәбәра,
Wәрә әзе тәра бежым дәрәд у кәла,
Тә табутәке брә хwәра чекә,
Щнйәзе брә хwә бьдә сәр сәрбарә
дәва пешьнә.

Дзгина Блещане бавежэ
зэнда бре хwэйэ,

Мьлэки бре хwэ дэрхэ дэрва,
гава мьле мьн һэрэ бе,

Wəрдəка де we бежə:

„Днйа һа дьчэ, һа тейэ“

Wi чахи гөне тә те т'өнинә.

Бежэ Wэрдэка де пьрса растиейэ.

Пай we йәке К'ольк қөрбана тә бу.

Кәре бра бь һәрчар мерхасава

Табу́тәке К'о́лькра чедькын,

К'ольк дькын табуге,

Мьле ши табутера дэрдьхын,

Дзгина Блещане давен зэнде,

Кавране wана рѣ дьк'эвэ.

Wəxtəke əw dɣŋijɣɣn kəwʃəne
Əlie Gəsi,

Шаб дьчэ Ә'лие Гесира,

Дьбе:

—Ә'лие Геси,

К'ольке бра Блещан дьлаки
шайй ани.

Вэрда де дурэбине датинэ,
Бэр чэве хвэ дьгэринэ,
Кавране мерхаса дьбинэ.
Мэтэлмайй дьминэ,
Щара дёда дурэбине датинэ,
Каврин дьбинэ.

Ёму тышти дьфэминэ.

Вэрда де дьбе:

—Ёре, Ёлие Гесио,

Бра коне тэ жь нав
кона дэре,

Кёре тэ бэр дьле тэ һьле,
Мьн занбу, К'ольк һэрэ эла Ёмэр ага
сламөт нае.

Ви чахи Ёлие Геси, Вэрда де

У Гэришан ханьм

Дьчын пешйа кавран.

Вэрде бь кьлама Кэрра тейэ шэр; дьбе:

—Ёре, Ёлие Гесио!

Тэ малхраб буйо,

Мьн тэра нэдьго

Рожед огрме гран
у нэйара

Кэрри рэвэкэ,

К'олке пыштвала бьминэ,
 Кэре бьрэвэ.
 Кэр дыбе:
 Һэре, Вэрдэка де,
 Бэсэ, вэрэ мын тэнанэ,
 Кэр нэ мере рэвейэ.
 Вэрдэка де диса дыбе:
 Өлие Гесио, тө чь дыбежи?
 Тө бь гөллэке мын дыкөжи,
 Чма бь һэвда гоньжи?
 К'ольк чуйэ, Кэр Блещан
 тэра анийэ

Кэр дыбе.
 —Вэрдэка де,
 Бэсэ вэрэ мын тэнанэ,
 Һэрге тө пьрса растие
 мын дыпьрси,
 Мыне тэ қэландийэ
 кока бранэ.
 Гава Кэр ве пьрсе бир тинэ,
 Вэрдэка де нэму тышти дыфэминэ,
 Иди занэ кока мала баве we һатийэ.
 Пэришан ханьм дыбе:
 Вэрдэке, бэсэ бькэ гри у шинэ,
 Һэрге К'ольк чуйэ,
 Бра Кэре бра дэwсе хwэш бьминэ.
 Wi чахи Кэр Блещане дыбэ
 Өлие Гесира,

Гәришан ханьме же дьстинә.

Кәвт ро, кәвт шәва

Дәф-дәwәте хwә дькьн.

Иди әwә:

Әw чун хwәра.¹

Әм жи ман хwәра.²

¹ Бона растивисандьне чәнд щийа жь алиә мә го-
настын кәтиә.

² Гот Әвдое Шәwo, 22 сали, жь нәһийа Апаране, гон-
де Гамле. Нвиси Н. Щиди, бьнһер:

„Folklorо kurgmança“ Ереван, сала 1936, ру 177—188.

ХЭБЭРНАМА КӨРДИ-ӨРМӨНИ, ЙА
ТЕРМИНА

барбуй — բարդացած
барнав նախդիր
бнийат արմատ
дэнгани ձայնավոր
дөсөвт երկհնչյուն
жерабун պատկանելութուն
мэхсус հատուկ անուն
паштьртык — վերջածանց
пештьртык նախածանց
пешхэбэр անաջարան
растнвисандьн — ուղղադրութուն
сөвт հնչյուն
хэвбэнди լծորդված
хэйи գոյական
нале хэвра — արական հոլով
нале тэвайи գործիական հոլով
нале раст ուղղական հոլով
нале тэванди հայցական հոլով
щинав գերանուն

С Ә Р Ә Щ Ә М

Р'у

Пешхәбәр	5
Кәрфед кәрди	7
Қанунед растивисандьне	9
Растивисандьна и, йа, на, не дөсәвтани	10
Растивисандьна ған хәбәра, ед кә бы сәвтед „е“, „о“, „у“—вайә бийат, йан жи пешпъртква тен кәтакьрыне	12
Растивисандьна а, ә, ь, ә.	13
Растивисандьна бәрнава	17
Растивисандьна пешпърткед нә, бе, ни, нь, на- накьрыне	18
Растивисандьна нишанкьред дема	19
Растивисандьна йу	20
Растивисандьна хәбәра бу	21
Растивисандьна чәнд кәрфед тәвдәнгани	21
Растивисандьна р, р хәбәред ортәмләтиеда	23
Растивисандьна һ, ы	23
Растивисандьна г, х	24
Растивисандьна с, з хәбәра „пъзмамда“	25
Растивисандьна ч, ч, щ	25
Растивисандьна т, д	26
Растивисандьна в, б	27
Растивисандьна б, п	29
Растивисандьна пешпъртка у пашпъртка	29
Растивисандьна хәбәред вәкланди	30
Растивисандьна хәбәред кә тен гәһастьн	30

Р'астивисандына хэбәред барбуйи	32
Р'астивисандына хэбәред „готыи“ у „дитыи“ ед инфинитив шуре гдһастида.	34
Р'астивисандына һынәк хэбәред майи	34
Р'астивисандына чәнд хэбәред ортәмләтиә	36
Р'астивисандына рәқәма	38
Қанунед растивисандына кәрфед мәзыи	40
✓ Ньқьтқданин	48
Хәбәрнамә	54
✓ Текст бона хвәндые	183
Пире	185
Ленинградера	191
Кәр у К'блык	194
✓ Хәбәрнамә к'брди—әрмәни йа термини	212

Редактор Н. Шиди
Редакторе чапкырыне Ә. Шамилов
Редакторе техн. Л. Азизбекйан
Коректоред контрол: Гар. Накобийан Ләтифе Әмәр

ВФ 08981

Тәмбә 2137

тираж 1000

Бона нәшркырыне һатйә қолкырын 1/хII с 1958 . бәлгнәширә
нәширәтә 13 5,

Бәлгнәшире мәнгәнә, кәгәз 84×108^{1/32} қимәт 3 м.

Нәшърхана 1-е. Идарайа Һайполиграфһрате
Ереван соқақа Алавердйан № 65 с. 1958

ОИМЭТ 3 М.

